

ისტორიანი

ბაიონი და
საქათვანო

ჯაფარი
მყოფროში
ქილინი
სიხვილინი
მანანი

ქიხიქოს
ნიქონის
მხვილინი

ქიხვილინი და
ბანიქილინი
მოქილინი

ქიხვილინი ბიქილი ქიქიანი

ბიქილი აბიქილი
ისტორიული ბიქილი
6 ბიქილი

ლაქილი ნიქილი I
ფასი 3 ლარი

ნიქილი „ისტორიანი“ ერთად – 6 ლარი

ხილი –
ბანიქილი
ბიქილი

ბიქილი
სიქილი
მხვილინი

ნიქილი – სიქილი
ბიქილი იქილი

ბიქილი
სიქილი
ნიქილი
სიქილი

ნიქილი
სიქილი
ნიქილი

ბიქილი
სიქილი
ნიქილი
ბიქილი

6

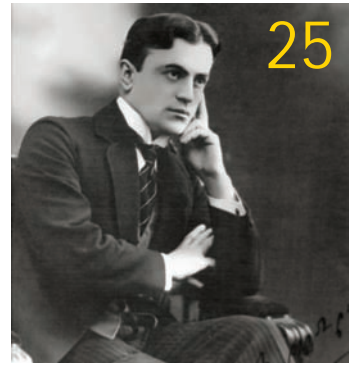
10

40

33

25

20

48

სახიჩვი

მოლე აბაზი
 თრუსოს ხეობის ახალი სიცოცხლე ----- 6

ახალი აბაზი
 პარიის ფრესკების გადასარჩენად ----- 8

მოლე აბაზი
 თანამედროვე ტყავის ხელნაწებში...
 ნაანდერტალელი „ოსტატებისგან“ ----- 9

ფასდაუდებელი განის
 „ემორედ მოსვლა“ ----- 10

ახალი აბაზი
 ნიგლეში აბრაამის ქალაქი ნაკრძინა?! --- 11

პრისტავების ორი უნიკალური
 კალიტრა ----- 11

აბეხბოვანი ხელნაწები
 პასტანგ VI – მუჟის ღვაწლის ასახვა

საზოგადოებრივ აზროვნებაში ----- 12

საქართველო და ბაჩა საყაჩო
 სამართიველი საჯალათო კუნძულები ----- 20

ხელოვნება და პოლიტიკა
 სანდრო ახმეტელის უცნობი მოგონება --- 25

ჯანსიყოსები
 ბაირონი და ქართველი გოგონა ----- 33

ვენდუბა აბეხბოვანი
 მუჟარაჟის ნიკონის მკვლელობა ----- 40

ფოტოგრაფია
 ქართველი მხატვრების პირველი
 ფარმოდგენა ქარსში ----- 46

ქოლონიური აბეხბოვანი
 კოლონიური სამხრეთ-აღმოსავლური
 ოცნებების სასაფლაო ----- 48

54

58

69

82

88

100

სახიჩვი

მეფასი ბელები
 ორბანიზაცია „თეთრი ვარდი“ ----- 54

ქალღობის ისტორია
 აწუვივის საკონცერტაციო განაკვი ----- 58

ოთხი მეწაფე მხაჩი
 ქართულები და განდერეულთს მოქაროვბა --- 69

ელიი ბაჟოზონაჟი
 რადიო – გენიალური მიგზნება
 „მრავალი მამით“ ----- 76

მსოფლიო ოვბის ისტორიიდან
 სომის ბრძოლა – კირველი ტანკები
 ბრძოლის ველზე ----- 82

სიხვილის ჟონეიჩი
 ჟღებტა მჟვილოზინოზისას ----- 88

ახისბოხახიჩი ისტორიები
 პაბანინი – ნაკოლერის დის
 საყვარელი?! ----- 96

თეწაჟის ისტორია
 ნარდი – სპარსტა პასუხი ინდოელებს ---- 100

სსოჟიჟა
 ჟურა ჟიჟოქი. ნაკლები – თვალნათლივ
 და მებტი – დავარულად... ----- 106

ჯიხიტი
 სანდრო კაკულია: მრეკლე მეჟის
 შთამოვბავალი ვარ!.. ----- 112

„ისტორიანი“ ბეჟვბისთვის
 500 ვაკტი ისტორიიდან 116

სპანვორდი 122

ხელახლოვის სვები

პოლონეთის სამხრეთით, ქალაქ ოსვენციმის მდამოებში 1940 წელს ნაცისტებმა მსოფლიოში ყველაზე დიდი საკონცენტრაციო ბანაკი შექმნეს. გერმანულად ამ ადგილს აუშვიცს უწოდებენ, ამიტომაც ხშირად ბანაკს ორივე სახელით იხსენიებენ. მარშან, ზამთარში, ვარშავის უნივერსიტეტში მოწყო საერთაშორისო ქართველოლოგიური სამეცნიერო კონფერენცია, რომლის პროგრამითაც 6 დეკემბერს ვქვევით აუშვიცის საკონცენტრაციო ბანაკს.

შეიძლება ბევრი რამ გქონდეს წაკითხული ნაცისტების სიკვდილის ბანაკების შესახებ, მაგრამ ნანახმა ყოველგვარ მოლოდინს გადააჭარბა. აუშვიცში „მოღვაწე“ ნაცისტთა არაადამიანურობა, მხეცური სისასტიკე სულის სიღრმემდე შეძრავს ნებისმიერ მნახველს. ცხადზე უცხადესი ხდება ისიც, რომ ამ ბანაკის მომწყობთა შორის გამჭრალი იყო ყოველივე ადამიანური. ბანაკის კვლელთან მიუდგამთ ორსართულიანი სახლი მომცრო ეზოთი, რომელშიც ცხოვრობდა ბანაკისვე ხელმძღვანელი. ბანაკის გადმოღმა ეზოშივე თამაშობდნენ მისი შვილები. რამდენიმე ათეულ მეტრში კი დაუნდობლად ზოცავდნენ ადამიანებს ათასგვარი ზერხითა და საშუალებით. ერთ ნაწილს თუ პირდაპირ კვლელთან ზვრტდნენ, მეორე ნაწილს გაზის კამერებში გუდავდნენ ან იქვე მოწყობილ კრემატორიუმში წვაავდნენ. როგორც ამ ამბის უშუალო მხილველნი და ამ საშინელებას სასწაულებრივად გადარჩენილნი აღწერდნენ, სასიკვდილოდ განწირულთა ხმები თავზარდამცემად მოქმედებდა. დღესაც კი ეს გაზის კამერები თუ კრემატორიუმები უმძიმესი სანახავია...

აუშვიცში სიკვდილის მოლოდინში ატარებდნენ იქ ყოფნის მოკლე დღეებს ყველა თაობის ადამიანები. ათასობით ბავშვი შეეწირა ნაცისტთა სისასტიკეს.

საკონცენტრაციო ბანაკებში მრავალი ეროვნების ადამიანი იტანჯებოდა, მაგრამ მათ შორის ებრაელების, პოლონელებისა და ბოშების წილი გამორჩეულად დიდი იყო. დღემდე საბოლოოდ დადგენილი არ არის, რამდენი ტყვე შეეწირა აუშვიცის ბანაკებს. უკანასკნელი კვლევებით, 1940-1945 წლებში აქ გადმოიყვანეს 1 300 000 ტყვე, მათ შორის 1 100 000 ებრაელი, 150 000 პოლონელი, 23 000 ბოშა, 15 000 საბჭოთა სამხედრო ტყვე, 25 000 სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფის წარმომადგენელი. მათგან 1 100 000 სიკვდილით დასაჯეს, რომელთა 80% ებრაელი იყო.

დასასრულ აღვნიშნავდი, რომ დღეს აუშვიცის სიკვდილის ბანაკების ხილვისას თავს მხოლოდ იმით თუ დავიშვადებთ, რომ იგი უკვე ისტორიაა, წარსულში დარჩენილი სისასტიკე...

დღეს აუშვიცის სიკვდილის ბანაკების ხილვისას თავს მხოლოდ იმით თუ დავიშვადებთ, რომ იგი უკვე ისტორიაა, წარსულში დარჩენილი სისასტიკე...

ისტორიულ-შემეცნებითი ჟურნალი „ისტორიანი“

მთავარი რედაქტორი
ჯაბა სამუშია

რედაქტორი
გელა გურგენიძე

სტილისტ-რედაქტორი
ელენე სალარიძე

კომპიუტერული უზრუნველყოფა
რეზო თხილიშვილი

სარედაქციო კოლეგია:
ალექსანდრე ბოშიშვილი, ოქროპირ ჯიქური, ნინო ჯაფარიძე, დიმიტრი სილაქაძე, მიხეილ ბარნოვი, შოთა მათათაშვილი, კახაბერ ყალიჩაია, ნიკოლოზ ხოფერია

კორექტორები:
ნანა მაჭავარიანი
ნინო აბესაძე

რედაქციის მისამართი:
თბილისი, იოსებძის ქ. №49
ტელ.: 238-13-72, 238-02-45

სარეკლამო განყოფილება
ტელ.: 237-78-07, 238-78-70
e-mail: istoriani@palitra.ge

ჟურნალი გამოდის თვეში ერთხელ

რედაქციის ნებართვის გარეშე
მასალების გადაბეჭდვა აკრძალულია

ჟურნალის გამოწერისთვის მიმართეთ პრესისა და წიგნების გავრცელების სააგენტოს „ელვა-ჯი“.
ტელ.: 238-26-73, 238-28-74, 214-09-91

თრუსოს ხეობის ახალი სისოსხლე

ახალი ტაპარი ღამებულ ბერთა საკვალეჲე

თრუსოს ულამაზესი ხეობა, რომელსაც თერგის ხეობასაც უწოდებენ, კავკასიონის ჩრდილოეთი კალთიდან, სოფელ კობამდე, 25 კილომეტრზეა გადაჭიმული. ფიქალ-ქვიშაქვებით შემკული, სუბალპური და ალპური ბალახეულით დაფარული ხეობა მდიდარია მინერალური წყლებითა და წყაროებით. მდინარე თერგს სუათისის, მნის, რუსის მყინვარები გადმოჰყურებს. და რამდენადაც აქაურობა კაცის თვალს ახარებს, იმდენად გულსატკეპნია, რომ ერთ დროს სიცოცხლით სავსე, ხმაურიანი ხეობა დღეს გაუკაცურებულა, მთლიანად დაუსახლებელია.

ახალი ტაპრისთვის საძირკვლის მომზადებისას, ნაეკლესიარის გასუფთავებისას, საძვალე იპოვეს

სტეფანწმინდისა და ხევის ეპარქიაში (რომელსაც თრუსოს ხეობა განეკუთვნება) მეუფე ეგუდიელის ლოცვა-კურთხევით, არქიმანდრიტ იოსების (თავაძის) თაოსნობით 2010 წელს დაიწყო 12 წმინდა მოციქულის სახელობის მონასტრის მშენებლობა.

ბერებმა საგანგებოდ აარჩიეს მონასტრისთვის მოსახლეობისგან დაცლილი და გავერანებული სოფელ აბანოს მიდამოებში ადგილი, სადაც წარსულში ეკლესია მდგარა. სწორედ ნაეკლესიარზე დააფუძნეს მამათა მონასტერი, რომელშიც დღეს წირვა-ლოცვა აღესრულება და შეიძლება ითქვას, ერთადერთი ადგილია თრუსოს ხეობაში, სადაც სიცოცხლის სუნთქვა იგრძნობა.

როცა ახალი ტაძრისთვის ფუნდამენტს ამზადებდნენ, ნაეკლესიარის გასუფთავებისას აღმოჩნდა საძვალე, რომელიც საგარაუდოდ ბერებისთვის იყო განკუთვნილი. ერთ-ერთ ნეშტზე თვალნათლივ შეიმჩნეოდა ძალადობის კვალი. ბარძაყის ძვალზე ისრისპირია შერჩენილი.

აქვე ასევე აღმოაჩინეს სხვადასხვა სახის ნივთები, რომლებიც საკმაოდ საინტერესო არტეფაქტებს წარმოადგენენ თრუსოს ხეობის ისტორიის შესწავლისთვის. არქიმანდრიტ იოსების ლოცვა-კურთხევით, აღნიშნულ მასალას ამჟამად შეისწავლის თსუ-ის საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტი. მოგვიანებით, არტეფაქტების დამუშავებისა და შესწავლის შემდეგ ეს მასალა სტეფანწმინდის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში დაიდებს ბინას.

„ისტორიანი“

თურვი
თრუსოს
ხეობაში

ნაეკლესიარში აღმოჩენილი ისრისპირია და სხვა ნივთები

ვახიძის ფიხახების ბადასახიჩნად

ვარძის უძველესი კედლის მხატვრობის საკონსერვაციო-კვლევითი სამუშაოები 2015 წლის ბოლომდე გაგრძელდება. სამუშაოებში, რომელიც 2011 წელს დაიწყო, ბრიტანელი სპეციალისტებიც მონაწილეობენ. სამუშაოებს დიდი ბრიტანეთის ჯეკსონის ფონდი და ბრიტანეთში მოღვაწე ქართველი მომღერალი ქეთი მელუაჯ დააფინანსებენ.

„ჩემი ბაბუა ბედნიერი იქნებოდა, რომ ხედავდეს, როგორ ფინანსდება მისი დაარსებული ფონდით ახლა ვარძის ფრესკების გადარჩენის პროექტი“, — განაცხადა ჯეკსონის ფონდის წარმომადგენელმა პიტ ბრაუნმა ვარძის არქიტექტურული კომპლექსის მონახულების შემდეგ.

ვარძის ფრესკების სახელმწიფო პროგრამით გათვალისწინებული კვლევითი დიაგნოსტიკური სამუშაოები ახლახან დასრულდა. ანგარიშის პრეზენტაციას დევიდ პარკი ნოემბერში ლონდონის კურტოს უნივერსიტეტში, სამეცნიერო აუდიტორიისთვის ექსპედიციის წარმომადგენლებთან ერთად გამართავს. 2014 წელს კი, ვარძის ფრესკების თემაზე სამეცნიერო კონფერენცია უკვე საქართველოში, თბილისსა და ვარძიაში მოეწეობა.

მომღერალი ქეთი მელუა საქველმოქმედო კონცერტებით უჭერს მხარს პროექტს. ის უკვე იმყოფებოდა ვარძიაში, დაათვალიერა სამონასტრო კომპლექსი და საერთაშორისო ექსპედიციის საქმიანობასაც გაეცნო.

ვარძის უძველესი კედლის მხატვრობის საკონსერვაციო-კვლევით სამუშაოებში მონაწილეობენ ლონდონის კორტოს ხელოვნების ინსტიტუტის კედლის მხატვრობის სპეციალისტები, პროფესორ დევიდ პარკის ხელმძღვანელობით. საქართველოს სამხატვრო აკადემიის რესტავრაციის ფაკულტეტის კურსდამთავრებულთა და სტუდენტთა ექსპედიციას კი პროფესორი ნანა კუპრაშვილი ხელმძღვანელობს.

ლონდონის კორტოს ხელოვნების ინსტიტუტი 1932 წელს დაფუძნდა და 2011 წლის საუნივერსიტეტო საერთაშორისო გზამკვლევის შეფასებით, პირველ ადგილზეა ხელოვნების კვლევისა და კონსერვაციის დარგში.

ერთობლივი ექსპედიციის მიზანია ვარძის სამონასტრო კომპლექსში შემაგალი ღვთისმშობლის მიძინების ტაძრის უნიკალური კედლის მხატვრობის საკონსერვაციო მდგომარეობის დიაგნოსტიკა და შემდგომი კონსერვაცია.

„ისტორიანი“

თანამედროვე ტყავის ხელჩანთები... ნეანდერტალელი „ოსტაბუისგან“

საფრანგეთის სამხრეთ-დასავლეთში, ნეანდერტალელთა ერთ-ერთ სადგომზე მეცნიერებმა ტყავის დასამუშავებელი იარაღები აღმოაჩინეს. ისინი ძვლისგან არის დამზადებული, მაღალხარისხოვნად დამუშავებული და გაპრიალებული იმდენად, რომ თანამედროვე ანალოგებისგან თითქმის არ განსხვავდება. მიკვლეული მასალები დაახლოებით 41-დან 51 ათასამდე წლისაა და ათასწლეულებით უსწრებს თანამედროვე ადამიანის გამოჩენას.

ტყავის დასამუშავებელი იარაღების ნეკნებისგან აშაადებდნენ

გერმანელმა სპეციალისტებმა მაქს პლანკის საზოგადოების ევოლუციური ანთროპოლოგიის ინსტიტუტიდან ასევე მიაკვლიეს ძვლის ე.წ. ნიჩბებს, თხელ, კარგად დამუშავებულ, მრუდე ფირფიტებს, რომელიც ტყავის გადასაჭიმად და გასაპრიალებლად გამოიყენებოდა. ამ ტიპის ფირფიტებს ძვლისგან ბოლო დრომდე აშაადებდნენ და მათ დღესაც იყენებენ ოსტატები — ისინი, ვინც ტყავის ხელჩანთებს ხელით კერავენ.

კვლევის თანაავტორი შენონ მაკფერონი იხსენებს, რომ ძვლის იარაღის ფრაგმენტის განსხვავებულმა ფორმამ მათი ყურადღება ადრევე მიიპყრო და მსგავსი იარაღების ძიება ნეანდერტალელთა გვერდით სადგომში, აბრი პეირონში დაიწყო 2005 წელს. შვიდ წელიწადში სპეციალისტებმა სამ ნიმუშს მიაკვლიეს. სწორედ ამის შემდეგ დაასკვნეს მათ, რომ საქმე სამუშაო იარაღთან ჰქონდათ.

მეცნიერებმა ექსპერიმენტიც მოაწყვეს და ნაპოვნი ძვლის იარაღები, ე.წ. ნიჩბები, კომპანია „ჰერმესის“ ხელოსნებს აჩვენეს. მათ მყისიერად ამოიცნეს ხელსაწყო. სწორედ ასეთივე ე.წ. ნიჩბები გამოიყენება ტყავის ხელჩანთების შესაკერად, რომელთა ფასი \$10 ათასამდეა.

საფრანგეთში ნაპოვნი ნეანდერტალელთა იარაღებს ერთი თავისებურება აქვთ: მათ არა ქვისგან, არამედ ძვლისგან აშაადებდნენ. მასალა ღრეკადი უნდა ყოფილიყო, იმედროულად, არ გამტყდარიყო და ერთიანი ფაქტურა ჰქონოდა. ნეანდერტალელებმა ნახეს, რომ ამისთვის არც ხის მერქანი არ გამოადგებოდათ და მასალად ირმის ნეკნები აირჩიეს.

მეცნიერები ფიქრობენ, რომ გადასახედა შეხედულება ნეანდერტალელებზე, როგორც მეტად პრიმიტიულ არსებებზე და რომ ისინი არცთუ „მთლად ნეანდერტალელები“ ყოფილან.

Nature News-ის მიხედვით

ნებისმიერ საკითხთან დაკავშირებით

(კითხვა, შენიშვნა, სურვილი, პრეტენზია, შეთავაზება...)

პალიტრა მედია გისმენთ!..

ღარაკეთ: 219 60 13

მოგვწერეთ: contact@palitra.ge

ან: „კვირის პალიტრის“ („ნიტყვა და საქმის“)

საფოსტო ყუთების საშუალებით

ფასდაუდებელი განძის „მეორედ მოსვლა“

იტალიელ კარაბინერთა ოპერაცია „იფიგენია“ წარმატებით დასრულდა. რამდენიმეწლიანი ძებნის შემდეგ, იტალიის პოლიციის კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის განყოფილებამ იმ არტეფაქტებს მიაკვლია, რომლებიც ქალაქ პერუჯასთან მიმდინარე მშენებლობისას იპოვეს და შემდეგ მალულად შავ ბაზარზე გაიტანეს.

უკანონო არქეოლოგიური გათხრების დროს მოპოვებული კოლექცია, რომელსაც კარაბინერებმა სამალავში მიაკვლიეს, უკვე შეფასდა როგორც ფასდაუდებელი განძი სამეცნიერო და ისტორიული თვალსაზრისით. არტეფაქტებს შორისაა კირქვისგან დამზადებული 23 ურნა მიცვალებულის ფერფლით. აშკარაა, რომ ისინი ერთი სამარხის ნაწილს წარმოადგენენ. ურნები ძვ. წ. III-II საუკუნეებით თარიღდება. მათი უმრავლესობა შემკულია ბარელიეფებით, რომლებიც ბრძოლის სცენებს, კორიდასა და იფიგენიას შესახებ მითს ასახავენ. მითის მიხედვით, იფიგენიას მისი მამა, აგამემნონი ღმერთებს მსხვერპლად სწირავდა, რათა მის ფლოტს ტროაძე დაუბრკოლებლად ჩაეღწია.

ამას გარდა, კოლექციაშია სარკოფაგის სახურავი, რომელიც ძვ. წ. VI საუკუნეს განეკუთვნება, ასევე ბრინჯაოს ჩაჩქანი და ფარი.

ოპერაცია, სახელწოდებით „იფიგენია“, თითქმის ორ წელიწადს გრძელდებოდა. პოლიცია მძარცველთა კვალზე მას შემდეგ გა-

ვიდა, რაც მათ უკანონოდ მოპოვებული არტეფაქტების შავ ბაზარზე გაყიდვა დაიწყეს. ეს ადვილი არ იყო, რადგან ათი წელიწადის განმავლობაში მძარცველებმა მიცვალებულის ფერფლის შესანახი 23 ურნიდან მხოლოდ შვიდის გაყიდვა შეძლეს. მერვის გაყიდვის მცდელობისას ისინი დააკავეს. მათ შორისაა სამშენებლო კომპანიის დამფუძნებელი, ერთ-ერთი მუშა და კიდევ სამი თანამზრახველი.

ჯერჯერობით დღის წესრიგში არ დგას იმ პირთა პასუხისმგებლობის საკითხი, ვინც მძარცველებისგან არტეფაქტები შეიძინა.

იტალიის კულტურის სამინისტროს ანტიკური დეპარტამენტის ხელმძღვანელის, ლუიჯი მალნატის განცხადებით, „ნაპოვნი ნივთები კულტურული და სამეცნიერო თვალსაზრისით ფასდაუდებელია“. მალნატიმ ისიც თქვა, რომ ბოლო 30 წლის განმავლობაში ეს ყველაზე მნიშვნელოვანი ექსპონატებია, რომელთა არქეოლოგებისთვის დაბრუნებაც მოხერხდა.

„ისტორიანი“

ბიბლიური აზროვნების ახალი ნაპოვნია?!

ბიბლიურ წინასწარმეტყველ აბრაამის ქალაქი ნაპოვნია! — ასეთ სენსაციურ განცხადებას თურქი მეცნიერები აკეთებენ. ისინი აცხადებენ, რომ მიაკვლიეს მტკიცებულებებს, რომლის თანახმად, ბიბლიური წინასწარმეტყველი დღევანდელი თურქეთის სამხრეთში, ქალაქ კილისთან ახლოს, ახლახან აღმოჩენილ დაკარგულ ქალაქში ცხოვრობდა. დაკარგული ქალაქის ბიბლიურ წინასწარმეტყველთან კავშირის გარდა, ექსპედიციამ ვერცხლის 134 მონეტა აღმოაჩინა. მეცნიერების თქმით, ისინი „ალექსანდრე დიდის საგანძურებიდან უნდა იყოს“.

გათხრები ყორღან ოილუმის ტერიტორი-

აზე სამი სეზონის განმავლობაში მიმდინარეობდა. ექსპედიციის ხელმძღვანელის თქმით, ამ პერიოდში მათ ასევე მიაკვლიეს დაფიქსირებული წარწერებით და ხეთთა მეფეების ბეჭდების შტამპებს. დოკუმენტები, რომელიც ძვ.წ. 3000 წელს განეკუთვნება, ამ ადგილის დიდ მნიშვნელობაზე მიანიშნებენ და იმაზეც, რომ ის შესაძლოა დედაქალაქი ყოფილიყო.

მეცნიერები ვარაუდობენ, რომ ეს ქალაქი შეესატყვისება ძველ ულისეს, მაგრამ დამატებითი არტეფაქტების აღმოჩენამდე საბოლოო დასკვნებისგან თავს იკავებენ.

Hurriyet Daily News-ის მიხედვით

ერისთავების ორი უნიკალური პალიტრა

უნიკალური საჩუქარი საქართველოს თეატრის, მუსიკის, კინოსა და ქორეოგრაფიის სახელმწიფო მუზეუმმა 21 ივლისს მიიღო. დავით ერისთავის შთამომავალმა, ქალბატონმა მანანა ერისთავმა სიძველეთსაცავს დიდი დრამატურგის მემორიალური ნივთები გადასცა, კერძოდ, ორი პალიტრა. ერთ-ერთ მათგანზე დავითის მეუღლე მარიამ სარაჯიშვილია დახატული. იგი საგანგებოდ შეუქმნია თბილისელ მხატვარს ფილიპოვს, მეორე პალიტრა კი დავით ერისთავს პარიზში შეუძენია. მასზე უცნობ ფრანგ მხატვარს ელისაბედ დავითის ასულ ერისთავის პორტრეტი შეუსრულებია. მანანა ერისთავმა მუზეუმს ასევე უსახსოვრა ფაიფურისგან პოლანდიაში დამზადებული წმინდა სე-

სილიას XIX საუკუნის ბარელიეფური გამოსახულება. აღნიშნულ ნივთებს ჯერ რესტავრაცია ჩაუტარდება, შემდეგ კი მუზეუმის მულმივმოქმედ ექსპოზიციაში დაიდებს ბინას.

„ისტორიანი“

TALIZI

თქვენი გაცემის სერვისი

გაშენების 27. ტელ: 2141515

WWW.TALIZI.GE

ვახტანგ VI

მეფის ღვაწლის ასახვა
საზოგადოებრივ
აზროვნებაში

სულ სამიოდე საუკუნის წინ, რაც ისტორიის მდინარებისთვის არცთუ დიდ დროს წარმოადგენს, საქართველოს დედაქალაქ ტფილისში, სამეფო ტახტზე იჯდა ბაგრატიონთა ათასწლოვანი დინასტიის ერთ-ერთი თვალსაჩინო წარმომადგენელი, მეფე ვახტანგ VI (1675-1737). მას, როგორც მწიგნობარსა და სჯულმძღებელ გვირგვინოსანს, ღირსეული ადგილი უკავია სახელოვან ბაგრატიონთა ხელმწიფეთა გალერეაში.

ვახტანგ VI-ის პორტრეტი

ვახტანგ VI-ის ბოხოქარი ცხოვრების, თავდაუზოგავი მოღვაწეობისა და ტრაგიკული დასასრულის შესახებ მრავალი ნაშრომი არსებობს, რომლებშიც მაღალ შეფასებას აძლევენ მის ღვაწლს, განსაკუთრებით, კულტურულ-საგანმანათლებლო სფეროში. მეფის უდიდესი კულტურტრეგერული მოღვაწეობის მოკლედ დასახასიათებლად ზოგიერთი ძირითადი დეტალის გამოყოფაც კმარა: თბილისში პირველი ქართული სტამბის დაფუძნება და ქართული ნაბეჭდი წიგნების (მათ შორის „ვეფხისტყაოსნის“) გამოცემა, ნაყოფიერი საკანონმდებლო საქმიანობა (სამართლის წიგნისა და „დასტურლამალის“ შექმნა), ზრუნვა „ქართლის ცხოვრების“ ტექსტის დადგენისა და რედაქტირებისთვის და ამ მიზნით სწავლულ კაცთა კომისიის (ბერი ეგნატაშვილის ხელმძღვანელობით) ჩამოყალიბება, რის შედეგადაც შეიქმნა „ახალი ქართლის ცხოვრება“, ზრუნვა მეცნიერების ცალკეული დარგის განვითარებისთვის, უცხო ენებიდან „უღულ-ბეგის ზიჯის“ (ვარსკვლავთმრიცხველობის), „ქილილა და დამანას“, „ამირნასარიანის“, „ათევიზირიანისა“ და სხვა თხზულებათა თარგმნა, სულხან-საბა ორბელიანის, ვახუშტი ბატონიშვილის, გაბრიელ გელოვანისა და სხვათა ხელშეწყობა, ტაძრების აღდგენა და სხვ.

ამჯერად ყურადღებას გავამახვილებთ მხოლოდ რამდენიმე საყურადღებო ფაქტზე, რომლებიც გვაჩვენებენ, როგორ აისახა ხსენებული გვირგვინოსნის მოღვაწეობა თანადროულ და შემდგომი პერიოდის საზოგადოებრივ აზროვნებაში.

1709 და 1711 წლებში ავღანეთში ერთმანეთის მიყოლებით დაიღუპნენ ქართლის მეფენი და იმავდროულად, სპარსეთის სპასალარები გიორგი XI და ქაიხოსრო I. მათგან პირველი იყო ბიძა (მამის ძმა), ხოლო მეორე — უფროსი ძმა ქართლის ჯანიშინ (გამგებელ) ვახტანგ ლევანის ძე ბაგრატიონისა, რომელიც ცნობილია ვახტანგ VI-ის სახელით.

სპარსეთის იმდროინდელმა შაჰინშაჰმა, სეფიანთა დინასტიის წარმომადგენელმა ჰუსეინ I-მა ისპაჰანს დაიბარა ქართლის ჯანიშინი ვახტანგი და ვალის (ანუ გუბერნატორის) ტიტულის ბოძების სანაცვლოდ გამაჰმადიანება მოსთხოვა. ვახტანგმა შაჰინშაჰს უარი შეჰპებდა, რის გამოც ჰუსეინმა ის ქირმანში გადაასახლა, ხოლო ქართლი უბოძა მის უმცროს ძმას იესეს, რომელსაც ისლამის მიღების შემდეგ ალი ყული-ხანი ეწოდა.

ოთხწლიანი ტყვეობის შემდეგ, ვახტანგმა ფორმალურად იწამა ისლამი, რის შემდეგ

გაც შაჰმა მას ვალის ტიტული უბოძა, თუმცა 1719 წლამდე სპარსეთში დატოვა.

სწორედ იმ პერიოდში შეხვდა ვახტანგს ცნობილი პოლონელი მოგზაური, მისიონერი და მემატრიანე იან თადეუშ კრუშინსკი (1675-1757), რომელიც იყო ისპაჰანის კათოლიკეთა ეპისკოპოსის პროკურატორი სპარსეთის შაჰინშაჰის სამეფო კარზე. მის კალამს ეკუთვნის იმდროინდელი სპარსეთის შესახებ დაწერილი ხუთი კაპიტალური ნაშრომი, რომლებშიც საყურადღებო ცნობებია დაცული საქართველოსა და ქართველების შესახებაც.

ერთ-ერთ ასეთ თხზულებაში Tragicis verterentis belli Persici historia, რომელიც 1740 წელს ლვოვში წიგნად გამოიცა, ვკითხულობთ, რომ თითქმის შვიდწლიანი განშორების შემდეგ, სამშობლოსკენ მიმავალი ვახტანგი, გზად ერევანში შეჩერდა, სადაც იმხანად კრუშინსკი იმყოფებოდა. მეფემ პოლონელ მისიონერს გაუგზავნა თავადი ელიზბარი, ასევე, ჯორი მსახურთან ერთად და თავისთან დაიბარა. მათი შეხვედრა და მეგობრული მუსაიფი გათენებამდე გაგრძელდებოდა.

საგულისხმოა, რომ ამ საუბრისას ვახტანგს კრუშინსკისთვის განუცხადებია: „უფალი იესო ქრისტე ფლობს ჩემს გულს, ხოლო მუჰამედი — ჩემი სხეულის იმ ნაწილს, რომელზედაც აღიბეჭდა ნიშანი მისი სარწმუნოებისა“.

კრუშინსკის ხსენებულ ნაშრომში მოყვანილი ამ მრავალმნიშვნელოვანი სიტყვებიდან კიდევ ერთხელ ხდება ნათელი, რომ ვახტანგ VI-ის გამაჰმადიანება მხოლოდ და მხოლოდ ფორმალურ ხასიათს ატარებდა და რომ ქართლის მეფე შინაგანად ქრისტიანად დარჩა.

ასევე საყურადღებოდ გვგვჩვენება იმდროინდელი ქართველების კრუშინსკისეული შეფასება: „აღმოსავლეთ იბერიაში ცხოვრობს მთელს აღმოსავლეთში ყველაზე მეტძობილი ხალხი — ქართველები, რომლებიც იმედროულად, ძალიან ეტანებიან ღვინის სმასა და ნადირობას... ქრისტიანობის მედგარი მიმდევრები არიან, მაგრამ არაერთი მათი თავადი, თავიანთი ამბიციურობიდან გამომდინარე, ისლამს იღებს... მამაკაცებისგან განსხვავებით, ქართველი ქალები მტკიცე ქრისტიანები არიან და არასდროს ხდებიან მაჰმადიანები, იმ დროს, როცა თვით მეფეებიც კი იღებენ ისლამს. ქართველები გამოირჩევიან უდიდესი ნიჭით სამხედრო სფეროში, ფიზიკური წრთობითა და ხასიათის სიმტკიცით.

ვახტანგ VI-ის ეპოქაში შექმნილი ქართული სახელმწიფო გერბის ნიმუში

ვახტანგ VI-ის
ხელრთვა

სახელმწიფო
დროშა მეფე
ვახტანგ VI-ის
ეპოქაში

იმედროულად, ისინი ცუდი მეურნეები არიან და არა მხოლოდ სრულიად არ ქვებრებათ ვაჭრობა, არამედ მას დიდი ზიზღით უყურებენ... თავიანთი ახლობლებისადმი გულითად მზრუნველობას იჩენენ... განსხვავებით აზიელი არისტოკრატიისგან, რომელიც ქალაქად ცხოვრებას ეტანება, ქართველ ფეოდალთა უმეტესობა ცხოვრობს მამაპაპეულ სოფლებში, რათა მათი საბრძოლო შემართება არ წახდეს ქალაქური ფუფუნებით. ქართველი ყველაზე დიდ სიმიდრედ მიიჩნევს ჯიშიან ბედაურს, მწვევარს, შევარდენსა და კარგ საბრძოლო იარაღს. ისინი მცირე-

ორასწლიანი პაუზის შემდეგ, ვახტანგ VI-მ თბილისის ზარაფხანაში განაახლა ქართულწარწერიანი მონეტების მოჭრა, რომლებზეც გამოსახა ზომალდი — სიმბოლო პროგრესისა და ევროპისკენ სწრაფვისა.

დით კმაყოფილდებიან, ხანგრძლივად ინახავენ მარხვას და გაჭირვებასაც იოლად იტანენ... ყოველივე ამას რომ ერთვოდეს განათლება, მაშინ ქართველები მსოფლიოს მოწინავე ერების გვერდით დადგებოდნენ“.

კრუშინსკი გვამცნობს, რომ სპარსეთის წინააღმდეგ აჯანყებულ დაღესტნელთა სამაგალითოდ დასჯა შაჰინშაჰმა დააგალა ვახტანგ VI-ს, რომელიც სათანადო სამზადისის შემდეგ, 1720 წელს 40-ათასკაციანი ჯარით სალაშქროდ გაემურა. იგი დიდი მონდომებით აპირებდა დამსჯული ექსპედიციის მიზნების აღსრულებასა და დაღესტნელთა საკითხის საბოლოოდ გადაჭრას, ვინაიდან მათი განშირებული თარემის ანუ „ლეკიანობისგან“ ქართველი მოსახლეობაც დიდად შეწუხებული იყო.

ამ ექსპედიციას ხელი შეუშალეს სპარსმა ვეზირებმა ჰაქიმ ფაშამ და მოლნა ფაშამ, რომლებმაც შაჰინშაჰს ჩააგონეს, რომ ეს ლაშქრობა სპარსეთისთვის საზიანო შედეგს გამოიღებდა. მათი რწმუნებით, დაღესტნელთა ალაგმვის შემდეგ მათ ქვეყანას ქართველები დაეპატრონებოდნენ, უშუალოდ დაუმეზობლდებოდნენ რუსეთს და მასთან კავშირს განამტკიცებდნენ, რასაც შესაძლოა მოჰყოლოდა მათ მიერ მთელი სპარსეთის დაპყრობაც. შაჰინშაჰმა ვეზირებს დაუჯერა და ვახტანგისა და სრულიად საქართველოსთვის საბედისწერო გადაწყვეტილება მიიღო.

სალაშქროდ შემართულ ვახტანგ VI-ს შაპინშაპის ელჩები ეახლნენ და შემდეგი შინაარსის ფირმანი გადასცეს: „თუ საბრძოლველად წასასვლელად ცხენზე ამხედრდი, დაუყონებლივ ჩამოქვეითდი, თუ უკვე დაეწიე ბრძოლის ველიდან გაქცეულ ლეკებს, შეჩერდი, თუ მათ შესამუსრაჲად უკვე იმიშველე მახვილი, ქარქაშში ჩააგე!“

კრუშინსკი გვაუწყებს, რომ ვახტანგი იძულებული გახდა ამ ბრძანებას დამორჩილებოდა, მაგრამ ლაშქრობის ჩაშლით გამწარებულმა, სპარსი ელჩების წინაშე, ხმაღმემართულმა დაიფიცა, რომ ამიერიდან, შაპინშაპისა და სპარსეთის დასაცავად აღარასდროს იმიშველებდა მახვილს.

ინგლისელი ისტორიკოსი იონას ჰანევი 1753 წელს, ლონდონში გამოცემულ თავის ოთხტომიან ნაშრომში „სპარსეთის რევოლუცია“ ასევე აღნიშნავს, რომ მეფე „ვახტანგს შეეძლო დაღესტნელთა გასრესა“, მაგრამ იგი შაპინშაპისაგან წინააღმდეგობას წააწყდა და იძულებული გახდა, ლაშქრობა შეეწყვიტა.

კრუშინსკი მოგვითხრობს, რომ მომდევნო პერიოდში, როცა სპარსეთს ჩრდილოეთიდან შეესივნენ დაღესტნელები, ხოლო აღმოსავლეთიდან — ავღანელები, განსაცდელში ჩავარდნილი შაპინშაპი სასოწარკვეთილი სთხოვდა დახმარებას ვახტანგს, რომელიც თავისი ყოფილი მბრძანებლის უბედურებას სრულიად გულგრილად შეხვდა და მის დასახმარებლად არაფერი იღონა.

1722 წლის მარტში, სპარსეთში შეჭრილ ავღანელებთან ბრძოლაში დაიღუპა ვახტანგ VI-ის ძმა როსტომი, რომელიც შაპინშაპის პირად გვარდიას სარდლობდა. შაპინშაპმა თავისი პირადი გვარდიის სარდლად დანიშნა ქართლის ტახტის მემკვიდრე, უფლისწული ბაქარ ვახტანგის ძე, რომელიც სპარსეთში დაიბარა. ბაქარმა შაპინშაპის დასახმარებლად ოთხიათასკაციანი ლაშქარი შეკრიბა, მაგრამ სპარსეთში წასვლა უფლისწულს მშობლებმა გადააფიქრებინეს.

ყოველივე ამის გამო, პოლონელი მისიონერი მიუთითებდა, რომ სპარსეთის სახელმწიფოში მომხდარ ყველა უბედურების უმთავრეს მიზეზად იქცნენ სწორედ შაპინშაპზე გამწვანებული ქართველები, კერძოდ, მეფე ვახტანგ VI, რომელმაც რუსეთის იმპერატორთან სამხედრო-პოლიტიკური კავშირი შეკრა და ბა-

ვახტანგ VI-ის პირადი გერბი

ქარის დახმარებით, სასტიკად დასაჯა ურჩი ფეოდალები, რომლებიც სპარსეთზე იყვნენ ორიენტირებული.

ავღანელთა მიერ სპარსეთის სამეფო ტახტიდან ჩამოგდებული ჰუსეინ I-ის ვაჟმა, შაპინშაპობის პრეტენდენტმა თაჰმასპ II-მ „ღალატისთვის“ ვახტანგი დასაჯა, ქართლი ჩამოართვა და უბოძა გამაჰმადიანებულ კახთბატონ კონსტანტინე II-ს ანუ მაჰმად ყულიხანს, რომელმაც 1723 წლის მაისის დასაწყისში, კახელთა ჯართთა და ლეკთა დაქირავებული ლაშქრით თბილისი აიღო.

კრუშინსკის ცნობით, იმ ურთულეს ვითარებაში ვახტანგს უღალატა მრავალმა ფეოდალმა, რომლებიც მაჰმად ყულიხანმა სპარსელთა ოქროთი მოისყიდა. ამის გამო ვახტანგი იძულებული გახდა, თვალცრემლიანს დაეტოვებინა დედაქალაქი და ოჯახთან ერთად გადასულიყო ჯერ გორში, ხოლო შემდეგ რუსეთში გახიზნულიყო.

საბოლოოდ, ქართლი ხელთ იგდო ოსმალთა ჯარმა, რომელმაც 10 ივნისს თბილისიც დაიკავა. ადგილობრივ მოქალაქეთა დაშინების მიზნით, ოსმალებმა დედაქალაქში შეიყვანეს ქართველთა მოჭრილი თავებით დატვირთული კამენშებბული ურმები და შემზარავი ძეგლი აღმართეს...

როგორც ვხედავთ, კრუშინსკის თხზულება-

ჰუსეინ I სასახლის კარისკაცების გარემოცვაში.
სპარსული მინიატურა, 1721 წელი
(ბრიტანეთის მუზეუმი, ლონდონი)

ში დაცული ზოგიერთი ცნობა ვახტანგ VI-ის მეფობის პერიოდის შესახებ უნიკალურია, ვინაიდან ანალოგიური ინფორმაცია იმდროინდელ ქართულ წყაროებში არ შემოგვრჩენია.

სულხან-საბა ორბელიანი აღნიშნავდა, რომ როცა ევროპაში მოგზაურობიდან სამშობლოში დაბრუნებული, სამღვდელოებამ დაუნდობლად გაკიცხა კათოლიკურ სარწმუნოებაზე გადასვლის გამო, ეს ამბავი „ვახტანგ მეფეს სძენოდა, დიდად სწყენოდა და ყოველნი დაეტუქსა“.

მიუხედავად თავისი მეფობის ტრაგიკული დასასრულისა, ვახტანგ VI დამისი პირდაპირი შთამომავლობა ქართლში, ტრადიციულად, საფიცრად ჰყავდათ გამხდარი. ეს ბუნებრივიცაა, თუ გავითვალისწინებთ საზოგადოების უდიდეს პატრიარქალურ ბაგრატიონ ხელმწიფეთა შორის ინტელექტით გამორჩეული ამ მეფისადმი, რომელიც თავისი ეპოქის საქართველოში ყველაზე განათლებულ პიროვნებას წარმოადგენდა. ამის გამო მისი განუზომელი ავტორიტეტი საქართველოში არასდროს გახუნებულა.

ვახტანგ VI-ის მოღვაწეობას ასე აფასებდა ახაპატის მონასტრის წინამძღოლი მინას ვარდაპეტ ფერვაზიანი: „უფალმა გამოუღვიძა ჩვენს ქრისტიანებს მწყემსი კეთილი და მძლე ქართველი ვალი, რომელმაც თავისი კეთილგონიერებითა და ნიჭით შეკრიბა დარჩენილი და გაფანტული სომეხი ერი, გაამაგრა და მეურვეობა გაუწია... ქართულ-სომხური სამხედრო კავშირის იდეა შესანიშნავ მოვლენას წარმოადგენდა“.

მას შემდეგ, რაც ვახტანგ VI რუსეთს გადაიხვეწა, ღვთის ანაბარა დარჩენილი ქართლის არისტოკრატიის საერთო გულისტკივილს გამოხატავდა შამშე ქსნის ერისთავი, რომელიც წერილში თავის სათაყვანებელ მეფეს ევედრებოდა: „შენი ვინმე ამ ქვეყანას რომ იყოს, ეგება ღმერთმან შენც მოგიმართოს ხელი და იმასაც. თორემ თუ შენი შვილიც ამ ქვეყანას არ არის, შენთვისაც დავიკარგებით და შენის შვილისთვისაც. ნუ გვიზამ, ბაქარ დააბრუნე, სულ ნუ დააგდებთ ამ ქვეყანას. არ გიჯობთ, დამიჯერე, არც სამჯობინარი არის. თუ შენი შვილი ამ ქვეყანას არის, გინდა რუსეთსაც და სხვას ქვეყანასაც უფრო ძალიანობაც გამოგიჩინ-

დება... მამეც ეგ თქვენი შვილი, ამ სოფელსაც მე მთხოვე და იმ სოფელსაც. შენც გიჯობს მაგის აქ ყოფნა და ჩვენცა. ეს დაგვიჯერეთ, სჯობს. ღმერთის მაღლმა და შენი პურმარლის მაღლმა, დამიჯერეთ. თუ არადა, თურმე, საქართველოზე შვილისშვილისადმი ხელ-აღებული ბრძანდებით“.

მიუხედავად იმისა, რომ დავით გურამიშვილი თავის „დავითიანში“ არ მოერიდა ვახტანგ VI-ის პოლიტიკის კრიტიკას, მისი გარდაცვალებით შეძრწუნებული მოსთქვამდა:

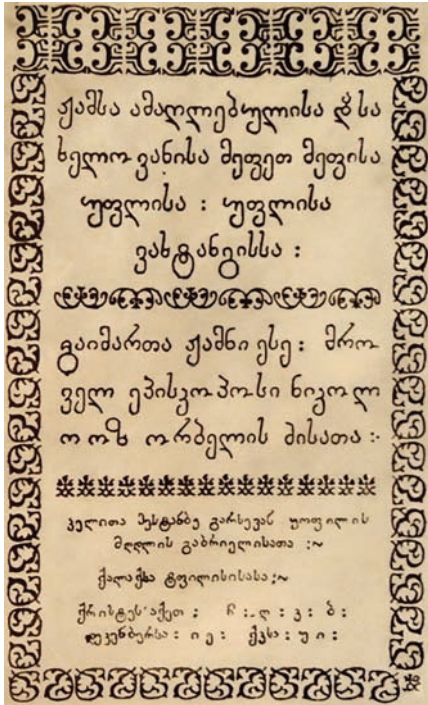

„ვაი, რა ბოძი წაიქცა,
 სახლ-კარი თუვს დაგვექცაო!
 ლხინი, შეება და სიაძე
 სულ ჭირად გარდაგვექცაო...
 მეფე მოგვიკვდა, ვიქმენით
 ჩვენ მწარედ ოხერ-ტიალი!
 მით დაგვიბნელდა საწუთროს
 შუქთა ბრწყინვა და ჭყრტიალი;
 მოგვწყდა წელ-გული, შევქენით
 ვით უმხროდ ჩიტმან ფრტიალი,
 დავიწყეთ, ვითა წიწილთა,
 უკრუხობითა წკრტიალი“.

მეფე ვახტანგის მოღვაწეობას მაღალ შეფასებას აძლევდნენ როგორც მის სიცოცხლეში, ასევე მოგვიანებითაც.

აკაკი წერეთელი ვახტანგს სამართლიანად იხსენიებდა „სჯულმდებელ მეფედ“ და აღნიშნავდა, რომ იგი იყო „დიდი, შესანიშნავი ისტორიული პირი, კაცი ბრძენი და განვითარებული მწიგნობარი“.

დიდი პოეტის დასკვნით, „ვეფხისტყაოსნის“ ქართულობა დაადასტურა მეცნიერული რუსთველოლოგიის ფუძემდებელმა ვახტანგ

გვერდი თბილისის სტამბაში დაბეჭდილი წიგნიდან, სადაც აღნიშნულია ვახტანგ VI-ის ტიტული

VI-მ, „რომელმაც ზედმიწევნით იცოდა სპარსული მწერლობა... მან სცადა სოფისტურად დაემტკიცებინა, რომ პოემა რელიგიური მიზნითა დაწერილი და არა მარტო მთლიანად, არამედ მისი ცალკეული ნაწილებიც უნდა აღვიქვათ სასულიერო მნიშვნელობით, როგორც უმაღლესი ალგორითა. ამასთან, ვახტანგი შეეცადა, თავისი დასკვნები წმინდა სახარებიდან მოყვანილი სიტყვებით გაემყარებინა“.

ივანე ჯავახიშვილის შეფასებით, ვახტანგ VI-ის მეფობის ეპოქა „სწორედ გასაოცარი ხანა იყო!.. ასეთი დაუღალავი, მედგარი მუშაობა, რომელსაც ერთი საზოგადო მიმართულება ჰქონდა და ფართო და ღრმა ნიადაგი ეპყრა, უფლებას გვაძლევს ქართული მწერლობის ამ ხანას ენციკლოპედიური ხანა დავარქვათ სახელად. თითქმის ყველა იმდროინდელი მოღვაწის აზრი და გონება იმ ფიქრისკენ იყო მიმართული, რომ ქართველი ხალხის შემოქმედებითი ნიჭის მრავალი საუკუნის ნამუშევარი და ნაჭირნახულვეი შეეკრიბათ, შეესწავლათ და ჩამომავლობისთვის დამთავრებული, ყოველმხრივი წარმოდგენა და ცოდნა გადაეცათ. იმ დიდი საქმის მოთავედ და სუ-

ლის ჩამდგმელად — დიდებული, დაუეწივარი ვახტანგი იყო“.

ნიკო ბერძენიშვილი წერდა: „ვახტანგის მოღვაწეობა ჯერ ჯანიშინობის, შემდეგ მისი მეფობის დროს მრავალფეროვანი და მეტად შინაარსიანი იყო. ქართლის საზოგადოებრივი თუ სახელმწიფოებრივი ცხოვრების არც ერთი მხარე არ დარჩენილა, რომელსაც ვახტანგი არ შეხებოდეს... კანონთა წიგნი ვახტანგმა ქართლისთვის შეადგინა, მაგრამ ის ბუნებრივად გავრცელდა და მთელს ფეოდალურ საქართველოში მოქმედ სამართლის წიგნად იქცა... ამავე ხანას ეკუთვნის მისი მეორე საკანონმდებლო ძეგლი — დასტურლამალი, რომელიც სახელმწიფოს ძირითადი კანონის მაგიერი რამ იყო... ქართლი ვახტანგის დროს ეკონომიკურად კიდევ უფრო დაწინაურდა... ამ სამეურნეო წინსვლის შესაბამისი იყო ცხოველი საქმიანობა კულტურის დარგში... მას მხარს უჭერდა კულტურულ მოღვაწეთა მთელი დასი... ვახტანგიც მთელი ამ სამეცნიერო-სალიტერატურო მუშაობის მარტო პრაქტიკული და იდეური ორგანიზატორი კი არ იყო, არამედ გვერდში ედგა ამ მოღვაწეებს, როგორც ლიტერატორ-რედაქტორი, ისტორიკოსი, პოეტი და მთარგმნელი“.

ინგლისელი ქართველოლოგი დევიდ მარშალ ლენგი მიიჩნევდა, რომ ავღანელთა მიერ სპარსეთის დამარცხება განაპირობა ვახტანგ VI-მ, რომელიც შეგნებულად არ დაემხარა თავის ყოფილ სიუხერეწ შაჰინშაჰს.

გიორგი პაიჭაძე მართებულად შენიშნავდა: „გვიანფეოდალური ხანის საქართველოს ისტორიაში განსაკუთრებით გამოირჩევა ვახტანგ VI-ის კოლორიტული ფიგურა. სამშობლოს საკუთილდღედ მან ტიტანური შრომა გასწია. ვახტანგის ინიციატივითა და უშუალო მონაწილეობით ქართლის ცხოვრების ყველა სფეროში განხორციელდა უმნიშვნელოვანესი ღონისძიებები, რის შედეგადაც ქვეყანა საგრძნობლად დაწინაურდა, ხოლო ქართულ სინამდვილეში მოხდა ისეთი ძვრები, რაც ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური და კულტურული განვითარების შემდგომი ეტაპისთვის სათანადო ნიადაგს ამზადებდა. ამდენად, ვახტანგის მოღვაწეობა საქართველოს პროგრესული განვითარების საქმეს ემსახურებოდა და ამიტომაც, ქართველი ერის ისტორიაში მან ღირსეული ადგილი დაიკავა... პროგრესული სახელმწიფო საქმიანობით და ქვეყნის კულტურულ განვი-

თარებაში უდიდესი წვლილის შეტანით ვახტანგმა ჭეშმარიტად გამოჩენილი საზოგადო მოღვაწის სახელი მოიპოვა და ქართველი ხალხის მარადიული პატივისცემა დაიმსახურა“.

მანანა ქიქოძის ობიექტური დასკვნით, XVIII საუკუნის პირველ ნახევარში „ვახტანგ VI ბაგრატიონთა შორის ყველაზე მოწინავე პიროვნება იყო, ენციკლოპედიური განათლებით აღჭურვილი და მრავალმხრივი მეცნიერული ნიჭით დაჯილდოებულიც“.

რაულ ჩაგუნავამ, რომელმაც მონოგრაფიულად შეისწავლა ვახტანგ მეფის საბუნებისმეტყველო მოღვაწეობა, კვალიფიციურად დაასკვნა: „ხანგრძლივი უძრაობის შემდგომ, XVIII საუკუნის დასაწყისში, საქართველოში დაიწყო საბუნებისმეტყველო-სამეცნიერო ცოდნის აღორძინების პროცესი და ამ საქმის ფუძემდებლად მეფე ვახტანგ VI მოგვევლინა“.

ქართლის სახელოვანი მეფის უკვდავი ხატება რელიეფურად აისახა ქართულ ლიტერატურაშიც.

1920 წელს, ვაზეთში „ნაციონალისტი“ (№20) გამოქვეყნებულ წერილში „ვახტანგ მეექვსე“, ჯერ კიდევ ჭაბუკი გიორგი ლეონიძე წერდა: „რამდენი განწირულება და დაცემია ხელმწიფის დიდებაში! ყველაზე ქაოსურ ეპოქაში ის მოვიდა, როგორც დაგვიანებული ჰარუნ-ალ-რაშიდი. „ქილილა და დამანას“ მთარგმნელი და „დასტურლამას“ ბრძენი დამწერი იძულებულია შუბი ატრიალოს და წვრილთვალა რკინა ჩაიცვას. ძალაუზნებურად გინდა აქ დაიჯერო ინდუსთა მითი „ავატარა“-ტიპებისა და ხასიათების გაცხადებაზე, რომელსაც იგონებს სენ-ვიქტორიც, დასარწმუნებლად, რომ ვახტანგ VI თითქოს რომის იმპერატორი მარკუს ავრელიუსია, რომელიც XVIII საუკუნის ცისკარზე გაება საქართველოში, რასაკვირველია, უფრო მცირე გამოცხადებით და უფრო ვიწრო წრეში, თუმცა იმავე სიწმინდის განკაცებით...“

ვახტანგმა პირველმა უარყო აღმოსავლეთი და საშინელი წყურვილით ეძებდა ევროპის ორიენტაციას. ბოლოს დაადგა კიდევ მას (რუსეთით). თუმცა მის პირველ მსხვერპლად შექმნა თვითონ, თავის ოჯახით. მან უპირველესმა განიცადა ის ცეცხლები და გრივალეები, რომლებშიც მერე ჩაიწვა ირაკლი II... მან გააკეთა, რამდენიც შეეძლო. ის იყო წმინდა მოწამე საქართველოსთვის, თუმცა წინამძღვრობდა იმ საუკუნეს, რომელსაც არ ეკუთვნ

ნოდა... საომარ კარგებში სწერდა წიგნებს, რომელნიც გვხიბლავენ დინჯი ოსტატობით და მჭრელი ჭკუით... სიკვდილმა უსწრო მას შორეულ ასტრახანს. საქართველო არ იყო მისი ღირსი... ამ დროს, ის დაიწვა საქართველოთი, როგორც არავინ და საქართველომ მოაშთო იგი...“

ძველი ელინი ისტორიკოსი ალბათ იტყვოდა მის სიკვდილზე: „**ნუ სტირით მას, აღმერთეთ იგი. ის ღმერთებმა დაუთმეს ადამიანებს, ახლა კი ისევ ღმერთებს დაუბრუნდა!**“

1941 წელს ლადო ასათიანმა შექმნა თავისი მორიგი, მშვენიერი ლექსი „ივანე ჯავახიშვილისადმი“. ვფიქრობთ, სიმპტომატურია, რომ მარადისობაში გარდასული დიდი ქართველი მეცნიერი, მეფე ვახტანგ VI-ის ქვეშევრდომ ფეოდალთა პირდაპირი შთამომავალი — ივანე ჯავახიშვილი, გამორჩეული დახვეწილი გარეგნობითა და დარბაისლური ქცევით, ჭაბუკმა პოეტმა თვით ამ გვირგვინოსანს შეადარა. ეს ლექსი ასეთი სტროფით იწყება და თავდება:

„როცა წარსულის სიღრმისკენ
ეტრებით ხელში
შებრუნდებოდი და შუქს ჰფენდი,
როგორც მთოვარე,
მაგონდებოდა მე მშვენება
ვახტანგ მეექვსის,
სამეფო კვერთხით სამეფუფო
ტახტზე მჯდომარე“.

ნიკო ჯავახიშვილი

**ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი,
თსუ-ის პროფესორი**

ლადო ასათიანმა დიდი ქართველი ისტორიკოსი ივანე ჯავახიშვილი მეფე ვახტანგ VI-ს შეადარა

პარიზის კონგრესი ვერსალის სასახლეში, 1856 წ. ელუარდ ლუი დუბუფი

საქართველო საჯალათო კუნძუნი

ჩვენი ქვეყნის ისტორიული ტერიტორიის გადასაწყობება
დიდ იმპერიებს შორის (1700-1921)

(გაგრძელება. დასაწყისი იხ. „ისტორიანი“ №2-4)

ოთხი საუკუნის განმავლობაში, 1514 წლიდან (ირან-ოსმალეთის ომების დაწყებიდან) 1914 წლამდე (პირველ მსოფლიო ომამდე), სამწუხაროდ, საქართველოსთვის გარე სამყაროს ირანი, ოსმალეთი და რუსეთი წარმოადგენდა. ევროპის სახელმწიფოები სამხრეთ კავკასიის (ამიერკავკასიის) საქმეში ვერ ერეოდნენ. საქართველოსა და ქართველობის ბედი ირან-ოსმალეთ-რუსეთის დაპირისპირებაში წყდებოდა.

15. რუსეთ-საფრანგეთ-ინგლის-ოსმალეთ-სარდინიის 1856 წლის 18 (30) მარტის საზავო ხელშეკრულება (პარიზის ტრაქტატი)

XIX საუკუნის შუა ხანებისთვის უაღრესად მწვავე ხასიათი მიიღო რუსეთის იმპერიისა და დასავლეთ ევროპის ქვეყნების (ინგლისის, საფრანგეთის, ავსტრიის) ბრძოლამ, დასუსტებული ოსმალეთის ევროპული და აზიური სამფლობელოების გადანაწილებისა და ბოფორ-დარდანელის სრუტეებზე კონტროლის დამყარებისთვის. გამწვავდა საკუთრივ რუსეთ-ოსმალეთის ურთიერთობა. 1853 წელს რუსეთსა და ოსმალეთს შორის ომი დაიწყო. იგი ისტორიაში ყირიმის ომის (1853-1856 წწ.) სახელწოდებითაა ცნობილი. 1854 წელს უკვე პრაქტიკულად დამარცხებული ოსმალეთის მხარეს ომში საფრანგეთი, ინგლისი და სარდინიის სამეფო ჩაებნენ. ომი სამ ფრონტზე — ბალკანეთში, ყირიმის ნახევარკუნძულსა და სამხრეთ კავკასიაში მიმდინარეობდა. რუსეთის არმია დამარცხდა ბალკანეთსა და ყირიმში (1855 წელს მოკავშირეებმა სევასტოპოლი აიღეს). წარმატება მან მხოლოდ სამხრეთ კავკასიაში მოიპოვა. 1853 წელს რუსეთის არმიამ ოსმალები დაამარცხა ახალციხესთან, 1854 წელს — მდინარე ჩოლოქზე. 1855 წელს ოსმალეთის ჯარებმა დაიკავეს აფხაზეთი და სამეგრელო. 1855 წლის ნოემბერში რუსეთის არმიამ ყარსის ციხესიმაგრე აიღო. წარმატებებმა კავკასიაში რუსეთს ვერ უშველა. დამარცხებული რუსეთის იმპერია სამარცხვინო ზავს დათანხმდა.

საზავო ხელშეკრულება (ტრაქტატი) რუ-

სეთს, საფრანგეთს, ინგლისს, ოსმალეთსა და სარდინიის სამეფოს შორის დაიდო პარიზში, 1856 წლის 18 (30) მარტს.

პარიზის საზავო ხელშეკრულების (ტრაქტატის) მესამე მუხლის ძალით რუსეთს ოსმალეთისთვის უნდა დაებრუნებინა ყარსი და ასევე ომის დროს დაკავებული ოსმალეთის სხვა ტერიტორიები. მოკავშირეები დამარცხებულ რუსეთს უბრუნებდნენ ომის დროს დაკავებულ ქალაქებსა და ნავსადგურებს: სევასტოპოლს, ბალაკლავას, კამიშს, ევპატორიას, ქერჩს, ენიკალეს, კინბურნსა და სხვ.

16. რუსეთ-ოსმალეთის 1878 წლის 19 თებერვლის (3 მარტის) წინასწარი საზავო ხელშეკრულება (სან-სტეფანოს ზავი)

1856 წლის 18 (30) მარტის პარიზის ტრაქტატის პირობებს რუსეთის იმპერია ვერ ეგუებოდა. 1877 წელს რუსეთის საიმპერატორო ხელისუფლებამ მიიჩნია, რომ რევანშისთვის ხელსაყრელი დრო დადგა და ოსმალეთს ომი გამოუცხადა. საომარი მოქმედებები დაიწყო ორ ფრონტზე — ბალკანეთსა და კავკასიაში. ორივე ფრონტზე რუსეთმა დიდ წარმატებებს მიაღწია. 1877 წლის ნოემბერში რუსებმა ხანგრძლივი ბრძოლების შემდეგ პლვენა აიღეს, ბალკანეთის მთები გადალახეს და 1878 წლის 8 იანვარს ადრიანოპოლი დაიკავეს. კავკასიის ფრონტზე ოსმალეთის არმიამ ასევე ვერ გაუძლო რუსების შეტევას. 1878 წლის 18 ნოემბერს რუსებმა ყარსი აიღეს. აჭარაში შავი ზღვის სანაპიროს გასწვრივ დაწყებული შე-

„სევასტოპოლის დაცვა“ (1854-1855 წწ.). ფრანც რუბოს პანორამის ფრაგმენტი

გრიგოციის რეღუტის აღება პლენასთან. ნიკოლაი დმიტრიევ-ორენბურგსკი, 1885 წ.

ტევა წარმატებით ვერ განვითარდა, რადგან რუსებმა ციხისძირი ვერ დაიკავეს. ომი ისე დასრულდა, რომ ბათუმში ისევ ოსმალთა გარიზონი იდგა.

1878 წლის 19 თებერვალს (3 მარტს) სტამბოლთან ახლოს, დაბა სან-სტეფანოში რუსეთსა და ოსმალეთს შორის დაიდო პრელიმინარული (წინასწარი) საზავო ხელშეკრულება. მან შევება მოუტანა ბალკანეთის ხალხებს. ოსმალეთის წინააღმდეგ მებრძოლმა ჩერნოგორიის სამთავრომ დამოუკიდებლობა მიიღო. დამოუკიდებლობა მოიპოვა სერბიის სამთავრომაც. დამოუკიდებელი გახდა რუმინეთი. ბულგარეთმა მიიღო თვითმმართველობა. მართალია, ოსმალეთისთვის მას ხარკი უნდა ეხადა, მაგრამ ბულგარეთის მთავრობა ქრისტიანული იქნებოდა.

სან-სტეფანოს საზავო ხელშეკრულების მე-19 მუხლი საქართველოს ისტორიულ ტერიტორიას ეხებოდა. ამ მუხლის მიხედვით, ოსმალეთს რუსეთისთვის, ომის დროს დაკავებული ტერიტორიების უკან დაბრუნების სანაცვლოდ, ფული უნდა გადაეხადა. განისაზღვრა თანხის რაოდენობაც. სულ, ომის დროს მიყენებული ზარალის ანაზღაურებისა და ტერიტორიების უკან დაბრუნების საფასურად, ოსმალეთს რუსეთისთვის 1,41 მლნ რუბლი უნდა გადაეხადა.

იმ ტერიტორიათა შორის, რომელიც რუ-

სეთს დადგენილი საფასურის გადახდის შემდეგ ოსმალეთისთვის უნდა დაებრუნებინა, იყო: არდაგანი (არტაანი), ყარსი, ბათუმი, ბაიზეთი და ტერიტორია სოღანლუდამდე. საზავო ხელშეკრულების იმავე მე-19 მუხლში დაწვრილებით იყო აღწერილი ზემოთ ხსენებული ტერიტორიის საზღვრები. თუ ოსმალეთი რუსეთს დადგენილ თანხას არ გადაუხდიდა, საზღვარი რუსეთსა და ოსმალეთს შორის ასე განისაზღვრებოდა: არდაგანი (არტაანი), ყარსი, ბათუმი და ბაიზეთი რჩებოდა რუსეთის შემადგენლობაში. სასაზღვრო ხაზი იწყებოდა შავი ზღვის სანაპიროზე და გასდევდა მდინარეების, ხოფასა და ჭოროხის წყალგამყოფს, შემდეგ მიუყვებოდა მთებს, ისე რომ სასაზღვრო ხაზი ართვინის სამხრეთით გადიოდა და ასე გრძელდებოდა მდინარე ჭოროხამდე (სოფლების ალატის და ბეშაგეტის მახლობლად). აქედან სასაზღვრო ხაზი მიუყვებოდა მდინარეების — თორთომისა და ჭოროხის წყალგამყოფი მთების თხემს, გადიოდა სივრი-დაღის გადასასვლელზე, საიდანაც უხვევდა სამხრეთით და მიდიოდა ზვიინამდე. ზვიინის გზიდან სასაზღვრო ხაზი უხვევდა დასავლეთით, გადიოდა სოფელ არდოსტსა და ზორასანზე, საიდანაც დაემუქებოდა სამხრეთით სოღანლუდის მთებამდე, შემდეგ გასდევდა ალი-დაღის მთებს და სამხრეთიდან შემოუყ-

ლიდა ბაიაზეოს. მე-19 მუხლი ცალკე არ აღგენდა არტანის, ყარსის, ბათუმის, ბაიაზეთისა და სოღანლუღამდე ტერიტორიის ფაქსს. ბალკანეთსა და კავკასიაში ოსმალეთისთვის დასაბრუნებელი ტერიტორიების საერთო ფასი განისაზღვრა 1,1 მლნ რუბლით.

17. რუსეთ-ინგლისის 1878 წლის 18 (30) მაისის შეთანხმება სან-სტეფანოს საზავო ხელშეკრულების შეცვლის თაობაზე (ლონდონის შეთანხმება)

რუსეთ-ოსმალეთის 1878 წლის 19 თებერვლის (3 მარტის) სან-სტეფანოს საზავო ხელშეკრულება დიდი დარტყმა იყო დასავლეთ ევროპის ქვეყნებისთვის და პირველ რიგში ინგლისისთვის. ხელშეკრულებით განმტკიცდა რუსეთის პოზიციები ბალკანეთში. წარმატებები მოიპოვა რუსეთმა კავკასიაშიც.

ინგლისის ინიციატივით ევროპის ქვეყნებმა მიადწიეს იმას, რომ რუსეთი საერთოევროპული კონგრესის მოწვევაზე დაითანხმეს. მას უნდა გადაესინჯა რუსეთ-ოსმალეთის 1878 წლის 19 თებერვლის (3 მარტის) სან-სტეფანოს საზავო ხელშეკრულების პირობები.

სანამ კონგრესი შეიკრიბებოდა, ინგლისის ინიციატივით, ლონდონში დაიდო რუსეთ-ინგლისის საიდუმლო შეთანხმება სან-სტეფანოს

საზავო ხელშეკრულების შეცვლის თაობაზე, 1878 წლის 18 (30) მაისს. შეთანხმება საიდუმლოდ უნდა ყოფილიყო დაცული.

ლონდონის შეთანხმების მე-11 მუხლში აღნიშნული იყო: ინგლისი თანახმა იყო, რუსეთს მიეღო ბათუმი და შეენარჩუნებინა სომხეთის დაპყრობილი ტერიტორია, მაგრამ შემდგომში ოსმალეთის ტერიტორიის ხარჯზე აზიაში რუსეთის ტერიტორია არ უნდა გაზრდილიყო.

18. რუსეთ-გერმანია-ავსტრია-უნგრეთ-საფრანგეთ-ინგლის-იტალია-ოსმალეთის 1878 წლის 1 (13) ივლისის ხელშეკრულება (ბერლინის ტრაქტატი)

რუსეთ-ოსმალეთის 1878 წლის 19 თებერვლის (3 მარტის) სან-სტეფანოს საზავო ხელშეკრულება, მიღწეული შეთანხმების შესაბამისად, 1878 წლის ივნის-ივლისში გადასინჯა გერმანიის დედაქალაქ ბერლინში გამართულ კონგრესზე. კონგრესის მუშაობაში შვიდი ქვეყანა მონაწილეობდა: რუსეთი, ინგლისი, საფრანგეთი, ავსტრია-უნგრეთი, გერმანია, იტალია და ოსმალეთი. ბერლინის კონგრესის დასკვნით, აქტს — ტრაქტატს (ხელშეკრულებას) 1878 წლის 13 ივლისს მოეწერა ხელი.

ბერლინის ტრაქტატმა მნიშვნელოვნად შეზღუდა ოსმალეთის წინააღმდეგ მებრძოლი

სან-სტეფანოს ზავის ხელმოწერა, 1878 წლის 3 მარტი

ბათუმი, XIX ს.

ბალკანეთის ხალხების მონაპოვარი — გადასინჯა სან-სტეფანოს საზავო ხელშეკრულების პირობები.

ბერლინის ტრაქტატი შეეხო საქართველოს ისტორიულ ტერიტორიასაც. ტრაქტატის 58-ე მუხლში აღნიშნული იყო, რომ ოსმალეთი რუსეთს უთმობდა არდაგანს (არტაანს), ყარსსა და ბათუმს (პორტიოურთ), ასევე მთელ ტერიტორიას, რომელიც მდებარეობდა რუსეთ-ოსმალეთის ძველ საზღვარსა და სან-სტეფანოს საზავო ხელშეკრულებით დადგენილ ახალ საზღვარს შორის.

58-ე მუხლში დაწვრილებით იყო აღწერილი რუსეთ-ოსმალეთის ახალი საზღვარი. იგი ძირითადად ემთხვეოდა სან-სტეფანოს საზავო ხელშეკრულებით დადგენილ სასაზღვრო ხაზს. 59-ე მუხლში აღნიშნული იყო, რომ რუსეთი ბათუმის პორტო-ფრანკოდ (თავისუფალ ნავსადგურად) გამოცხადებას დათანხმდა უმეტესად კომერციული მოსაზრებებით.

მე-60 მუხლით, სან-სტეფანოს საზავო ხელშეკრულებით ოსმალეთის მიერ რუსეთისთვის გადაცემული ალაშქრების ველი და ბაიაზეთი ოსმალეთს უბრუნდებოდა.

19. რუსეთ-ოსმალეთის 1879 წლის 27 იანვრის (8 თებერვლის) საზავო ხელშეკრულება (სტამბოლის ხელშეკრულება)

1878 წლის 19 თებერვლის (3 მარტის) რუსეთ-ოსმალეთის სან-სტეფანოს საზავო ხელ-

შეკრულებამ და 1878 წლის 13 ივლისის ბერლინის ტრაქტატმა რუსეთ-ოსმალეთის ურთიერთობა საბოლოოდ მაინც ვერ მოაგვარა.

1879 წლის 27 იანვარს (8 თებერვალს) სტამბოლში რუსეთ-ოსმალეთის საზავო ხელშეკრულებას მოეწერა ხელი.

სტამბოლის საზავო ხელშეკრულების მეორე მუხლში აღნიშნული იყო, რომ ბერლინის ტრაქტატმა, რომელსაც შვიდმა სახელმწიფომ მოაწერა ხელი, გააუქმა ან შეცვალა სან-სტეფანოს საზავო ხელშეკრულების მუხლები. მესამე მუხლი კი გვაუწყებდა, რომ სან-სტეფანოს საზავო ხელშეკრულების იმ მუხლების შინაარსი, რომელიც არც გაუუქმებია და არც შეუცვლია ბერლინის ტრაქტატს, საბოლოოდ განისაზღვრებოდა რუსეთ-ოსმალეთის სტამბოლის საზავო ხელშეკრულებით. მეხუთე მუხლით, იმ თანხის რაოდენობა, რომელიც ოსმალეთს უნდა გადაეხადა რუსეთისთვის, არ უნდა ყოფილიყო 26,75 მილიონ ფრანკზე მეტი.

რუსეთ-ოსმალეთის 1879 წლის 27 იანვრის (8 თებერვლის) სტამბოლის საზავო ხელშეკრულებამ ძალაში დატოვა ბერლინის ტრაქტატით განსაზღვრული რუსეთ-ოსმალეთის საზღვარი აზიაში.

ვანსტანგ ბურული

*ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი
(დასასრული მომდევნო ნომერში)*

სანდრო ახმეტელის უსნობი მოგონება

რუსთაველის თეატრი
და საბჭოთა ამხანაგები

საქართველოს თეატრის, მუსიკის, კინოსა და ქორეოგრაფიის სახელმწიფო მუზეუმში მეორე წელიწადია რეინვენტარიზაცია მიმდინარეობს. ის მიზნად ისახავს არა მარტო სამუზეუმო ქონების სრულად შეჯერებას, არამედ აქ დაცული უნიკალური, ზოგჯერ დაუთარშო გაუტარებელი და აქედან გამომდინარე, უცნობი ან მივიწყებული დოკუმენტების გამოძიებურებას. ამჯერად მკითხველს სანდრო ახმეტელის დღემდე გამოუქვეყნებელ მოგონებას ვთავაზობთ. დიდი რეჟისორი თავად აღწერს როგორც იოსებ სტალინთან გატარებული წლებს, ისევე მასთან შეხვედრას. პუბლიკაციას თან ერთვის მუზეუმში დაცული სანდრო ახმეტელის ნაკლებად ცნობილი ან გამოუქვეყნებელი ფოტოები.

1930 წლის 30 ივნისი იღვა. მცირე თეატრში რუსთაველის ქართული თეატრის გასტროლები დასასრულს უახლოვდებოდა, ბოლოჯერ გადიოდა „ლამარა“. მე სუმბათაშვილ-იუჟინის ყოფილ საგრიმიოროში ვიჯექი და ბოლო განკარგულებას ვიძლეოდი თეატრის შინ — საქართველოში დასაბრუნებლად. ამ დროს კი დარბაზში ატმოსფერო სულ უფრო იძაბებოდა, ზვავივით მოდიოდა აპლოდისმენტების ზღვა. მოსკოველი მაყურებელი, ახალი, პროლეტარი მაყურებელი, რომელიც ქართველ მსახიობთა კოლექტივის ტემპერამენტს დაეყვებინა, ენთუზიაზმით ესალმებოდა ყოველ აქტს. გადაჭედვით დარბაზში საყურადღებო მოვლენები ვითარდებოდა. პოეტი გალტერინი სკამზე ავარდნილიყო, დაუღალავად უკრავდა ტაშს და თან მაყურებელთა მასას უყვიროდა:

— ტაშით მიესალმე მოსკოვო, ტაშით! დაიწყო „ლამარას“ მეოთხე აქტი, პირქუში, ტრაგიზმით გაუღენთილი. რუსთაველის თეატრის მსახიობებს არასოდეს მანამდე არ უთამაშიათ ასეთი ვნებითა და დინამიკით. სისხლის აღება... სცენაზე მოკლული ხეცსურის მამა შემოღის (არტისტი აკაკი ხორავა), გულისშემძვრელი მოთქმითა და უსასტიკესი შურისძიების მოთხოვნით! ამ დროს სცენაზე სიტუაცია მკვეთრად იცვლება! მე ჯერ არაფერი ვიცოდი, ბუნდოვნად რაღაც მესმოდა, უფრო ვგრძნობდი, რომ სცენაზე რაღაც ხდებოდა! ჩემი სპექტაკლის მძიმე, ტრაგიკულ რიტმში უცაბედად რაღაც მხიარული მღელვარება შემოიჭრა. რეჟისორის გუმანით მაშინვე მივხვდი, რომ გარდატეხა მოხდა, რომ რიტმი ჩაიშალა, ტრაგიზმი დაირღვა. ამით აღშფოთებული წამოვხტი და შევძახე. — რა ხდება!? რა ხდება სცენაზე!? მაგრამ ის, რაც ხდებოდა სცენაზე, უფრო

სანდრო ახმეტელი საბჭოთა ლიდერთა გარემოცვაში

დიდი მასშტაბით მიმდინარეობდა დარბაზში. ყველა თავი ერთ მხარეს მიტრიალებულიყო, იქაურობას აღელვებულმა ჩოჩქოლმა გადაურბინა.

— სტალინი! სტალინი!

დირექციის ლოჟაში თეთრ ხიფთანში გამოწყობილი ფიგურა გამოჩნდა. საერთო მღელვარებამ მეც ამიყოლია.

მსოფლიოს პროლეტარიატის ლიდერი ჩვენთანაა, თეატრში! ჩვენს ნამუშევარს უყურებს!

სიმართლე ითქვას — „ლამარას“ მეოთხე აქტი, რომელიც მე ძალიან მიყვარს ტრაგიკული რიტმის გამო, აბსოლუტურად ჩაიშალა დარბაზში მომხდარი მოვლენის მიზეზით.

რომელ ტრაგედიასა და გლოვაზეა ლაპარაკი, როცა მსახიობთა სახეებზე ბედნიერ აღტკინებას ხედავ, რაც შეეხება რიტმს — ის პიესისთვის მხიარული ელფერის შექმნით აბსოლუტურად შეუსაბამო გახდა.

დირექციის კაბინეტში დამიძახეს, იქითკენ მიმავალმა უკვე ვიცოდი, რომ ამხანაგი სტალინი, ამხანაგების — სერგო ორჯონიკიძისა და კიროვის თანხლებით მოვიდა.

თუმცა იმწამს ნაცნობი სახელი სერგო მი-

რონოვიჩისა ჯერ კიდევ არ იწვევდა თვალნათელ, ხელშესახებ მოგონებებს. არადა ისინი მე მქონდა — მათზე ცოტა მოგვიანებით ვისაუბრებ.

გაიღო კარი, შესახვედრად მოაბიჯებს სტალინი, მოვთოკე მღელვარება და გაფიქრება მოვასწარი: როგორ მივმართო მას? კობა! ძველებურად?! თუ სტალინი, როგორც ეძახის მთელი მსოფლიო?! თუმცა უბრალო მისაღმებამ და შეხვედრამ უმალ დამამშვიდა. საუბარი მაშინვე მეგობრულად წარიმართა, ყურადღებიანი მოკითხვითა და მოგონებებით.

სტალინი აღარ მენახა ბავშვობის შემდგომ... ჯერ კიდევ ყმაწვილი იოსებ ბესარიონოვიჩ ჯუღაშვილი მე გავიცანი ჩემი ბიძაშვილის სახლში, სადაც ის ცხოვრობდა, სუფრას უჯდა და ოჯახის ანგობლად ითვლებოდა.

ჩემი ბიძაშვილები მისი მეგობრები იყვნენ, ერთად კენწლაობდნენ, ჭიდაობდნენ, თამაშობდნენ და მეც, მათი შემყურე, ამ ორომტრიალის მონაწილე ვხდებოდი.

იოსები ჩემთვის განსაკუთრებული ხიბლის მატარებელი იყო, ბავშვებს ეს სჩვევიათ უფროსი მეგობრებისადმი. თუმცა მე ის მხიბლავდა,

რომ ამდენს მუშაობდა და ამასთანავე პოულობდა დროს, ელაზღანდარაჟა და ეკიდავა ჩვენთან.

პირველად გავიგონე მისგან, რომ თურმე მეფის ლანძღვა შეიძლება. მახსოვს, ამ ამბავმა მაშინ იმდენად მომხუსხა, რომ გაციებისგან სული შემეჩხუთა. პირველად გავიგონე მისგან სიტყვები „რევოლუცია“ და „იატაკქეშეთი“. შეხვედრებმა ამ ძლიერი ნებისყოფის ახალგაზრდასთან ჩემზე წარუშლელი შთაბეჭდილება დატოვა.

და აი, ახლა ქართული თეატრის რეჟისორი, ბელადის წინაშე ვდგავარ და საკუთარი სამუშაოს ანგარიშს ვაბარებ.

დარბაზში ჩვიდმეტჯერ (მგონი გაუგონარი ამბავია სახელგანთქმული მცირე თეატრის ჭარმაგი ტრადიციების ისტორიაში) აიწია ფარდა, გამოსამშვიდობებელ ოვაციათა ქარიშხალი წუთით არ დაოკებულა.

— ეს რა არის, ასე ადრე რომ მისტუმრებ სახლში? — გამეხუმრა ამხანაგი სტალინი.

— როგორ! ნუთუ უკვე სპექტაკლი დამთავრდა? — გაისმა ჩემს ზურგს უკან ამხანაგ კიროვის ხმა.

მშვიდი, პირდაპირი და უჩვეულო, დაჟინებული მხერით მიყურებდა ის სახეში და ამ დროს გამახსენდა, სად და როდის შენახა ეს რეჟისორული მხერა.

მენშვეიკური საქართველო. ტიფლისი....

ამხანაგი კიროვი ჩამოვიდა, როგორც საბჭოთა რუსეთის სრულუფლებიანი წარმომადგენელი. მენშვეიკებმა ორგანიზება გაუწიეს რაღაც მტრულად განწყობილ დემონსტრაციას.

ბრბო პასკევიჩის ქუჩაზე საბჭოთა მისიის შენობასთან მივიდა. აქ იყვნენ ნაციონალისტები, მენშვეიკები, მოტყუებული მუშები და უბრალო, ცნობისმოყვარე ხულიგნები. მენშვეიკ ავითატორთა შეგონებებით დამუხტული დემონსტრაცია საშიშად გრუხუნებდა. ისმოდა ყვირილი, მუქარა. ტროტუარებზე ქუჩდებოდნენ შემთხვევითი გამკლავლები, რომელთა შორისაც მეც ვიყავი.

აივანზე გამოვიდა კიროვი.

იმწამსვე ათობით ხელი და ხელჯოხი ჰაერში აღიმართა, გაისმა სტვენა, ღრიალი.

მეგონა, იმწუთას საბჭოთა მისიის შენობაში არც ერთი საღი მინა არ დარჩებოდა, მე-

ფილიპე მახარაძე და სანდრო ახმეტელი

აკაკი ზორაია,
სანდრო ახმეტელი,
დ. ჩხეიძე, თამარ ჭავჭავაძე.
1930-იანი წლები

გონა ისიც, რომ ეს ადამიანი ცოცხალი ვერ გააღწევდა.

კიროვმა ლაპარაკი დაიწყო....

იგი ლაპარაკობდა არაჩვეულებრივი უბრალოებითა და სიძლიერით, რამაც ქუჩის ხულიგნები დაადუმა.... ლაპარაკობდა საქართველოზე, ქვეყანაზე, რომელმაც ამდენი ბრწყინვალე რევოლუციონერი მოავლინა. საკუთარი თავი დამპყრობთაგან მრავალგზის ტანჯული ქართველი ერის მეგობრად გამოაცხადა. ბოლოს კი იკითხა, ვისთვის იყო ეს ქვები მოშხადებული? ნუთუ საქართველო ქვებს დაუშენს პროლეტარიატს, რომელიც შიმშილსა და სიცხეში, დაძინილ კონკებში გამოხვეული, თოვლსა და ბლოკადაში მომწყვდიეული მედგრად ცდილობს სიცოცხლისა და არსებობის უფლების მოპოვებას.

ქვებით შეიარაღებული ათასობით ხელი დაეშვა, დემონსტრაცია გაიყურსა, შეკრებილებმა დაშლა იწყეს.

აი, ასეთი უცნაური გახლდათ ამხანაგი კიროვის სიტყვების მოქმედების ძალა მტრულად განწყობილი მასის მისამართითაც კი.

იგი კიდევ ერთხელ საქველმოქმედო ბანკეტზე ვიხილე. მენშევიკური საქართველო მენშევიკურ სომხეთთან ომს აწარმოებდა. ბანკეტი ამ დანაშაულებრივი ომის „ფრონტის გმირების“ დასახმარებლად და მათთვის თანხის შესაგროვებლად ეწყობოდა.

იქ იყო კიროვი მოპატივებული, როგორც საბჭოთა რუსეთის სრულუფლებიანი წარმომადგენელი. აქ ის სულ სხვანაირად გამოიყურებოდა, ჩაკეტილი, მოკრძალებული, რომელიც გულში იცინის.

უცებ მომეჩვენა, რომ პროვინციული მას-
კარადის მონაწილე ვიყავი. მოლაზღანდარა-
ვე ბრბოს მხოლოდ ერთი ღირსეული ადამიან-
ი აღევჩნებდა თვალყურს და ეს ერთადერთი
კიროვი იყო....

რა არის, ასე ადრე რომ დამთავრდა სპექ-
ტაკლი? — დაჟინებით იმეორებდა სერგეი მი-
ხაილოვიჩი და მოგონებებიდან ნაწყვეტ-ნაწყ-
ვეტ მაფხიზლებდა.

ამხანაგ სტალინისა და ამხანაგ კიროვის
ლაპარაკის ტონიდან მივხვდი: მათ ძალიან
დასწყდათ გული იმაზე, რომ „ლამარას“ მხო-
ლოდ ბოლო მომენტი „გამოიჭირეს“.

„ხვალ!? ხვალ ხომ თეატრი მიემგზავრე-
ბა!?“ ამ კითხვას კითხვა მივაცოლე და და-
ვინტერესდი, ხომ არ სურდათ სტუმრებს კი-
დევ ერთხელ მთელი სპექტაკლის განმეორე-
ბა? ამხანაგმა სტალინმა, მისთვის ჩვეული
მზრუნველი ტონით იკითხა, ხომ არ იქნებო-
და ეს მსახიობთა წინაშე უხერხული, რო-
მელნიც ალბათ მთელი სადამოს განმავლო-
ბაში უსაშველოდ დაიდალნენ. ამ დროს ამ-
ხანაგმა კიროვმა, რომელსაც ძალიან უნდო-

რუსთაველის თეატრის დასი: კოტე მარჯანიშვილი, ვ. სიმონიშვილი, ალექსანდრე აზმეტელი, დ. ჩხეიძე,
მიხეილ ქორელი, ა. გველესიანი, ვალერიან სიღამონ-ერისთავი, დოდო ანთაძე. 1923

სანდრო აზნავუჯიანი ახალგაზრდობისას

და სპექტაკლის ნახვა, ხმამაღლა გაიცინა და შესძახა:

— ისინი არ დაიღუბდნენ, ისინი ზომ ქართულები და თანაც ჩვენიანები არიან!

მე სწრაფად გამოვედი სცენაზე, სამწუხარო სიურპრიზი — ყველა დეკორაცია დაშლილი დამხვდა.

მაგრამ როცა ჩემს ჯგუფს მიუბრუნდი და მოვუყევი ამხანაგების სტალინის, კიროვისა და ორჯონიკიძის სურვილზე სპექტაკლის სრული ვერსიის ნახვასთან დაკავშირებით, — მსახიობებმა გრიმებში, მუშებმა, მცირე თეატრის მთელმა პერსონალმა აღტკინებული ენთუზიაზმით, ფივილ-ხივილითა და სიცილით მომენტალურად დაიწყეს დეკორაციების აწყობა.

და აგერ, ერთი საღამოს პირზე „ლამარას“ მოქმედება ხელმეორედ დაიწყო — რიტმს უკვე აღარაფერი აფერხებდა. მე სავსებით მშვიდად ვიყავი.

სპექტაკლის მიმდინარეობის დროს ამხანაგი სტალინი ამხანაგ კიროვს, რომელიც მის გვერდით იჯდა, ახსნა-განმარტებებს აძლევ-

კოტე მარჯანიშვილი და სანდრო ახმეტელი
ქართულ მსახიობებთან ერთად (მეორე რიგში
მარჯანიდან მეშვიდე — კოტე მარჯანიშვილი;
მეოთხე რიგში მარჯანიდან მეხუთე —
სანდრო ახმეტელი)

ჩვენ სპექტაკლს დიდ თეატრში გადავიტანთ! როგორ, თქვენ მიიჩნევთ, რომ უფრო შესაფერისი „ანზორია“? მაშ, კარგი, ეგრე იყოს, ვაჩვენოთ „ანზორი“! და ის უკვე ორგანიზებას უწყევდა, სათანადო დროს არჩევდა და სპექტაკლის ჩვენების დღესაც კი გეგმავდა. ამდენად, ჩვენი სამშობლოში დაბრუნების დრო ულაპარაკოდ გადაიდო. ნუთუ შეიძლებოდა კამათი ამხანაგ კიროვთან.

მან მისთვის ჩვეული პირდაპირობით მითხრა:

— აი, ეს სიმღერა მე-3 აქტში. მახსოვს, ის ტიფლისში მოვისმინე. თქვენ წარმოგიდგენიათ, როგორ მიხარია ქართული თეატრის აღორძინება? მენშვეიკების დროს ხომ არანაირი ჭეშმარიტი ეროვნული თეატრი არ არსებობდა. კარგად მახსოვს! არაფერიც არ იყო!..

ყრილობისთვის გამართული სპექტაკლი „ანზორი“!.. გადაჭედილი დარბაზი! მთელი საბჭოეთიდან შეკრებილი პარტიის წევრები გარინდული აღვენებენ თვალყურს იმ დინა-

და. ის მოკლედ უხსნიდა, რა არის ხევსურეთი, როგორია ხევსურთა ჩვეულებანი.

ანტრაქტის დროს ამხანაგები ალბომებს ათვალიერებდნენ. ამ დროს ამხანაგმა სტალინმა „ქარების ქალაქის“ ფოტო დაინახა და აღნიშნა, რომ კირშონის (იგულისხმება საბჭოთა დრამატურგი ვლადიმირ კირშონი და მისი 1931 წელს განხორციელებული პიესა „ქარების ქალაქი“) პიესაში 26-ვე ბაქოელი კომისრის გასვლა დახვრეტაზე იმ სახით, როგორითაც დღეს ჩვენს თეატრშია მოცემული, ლაქაა ჩვენთვის. ამდენად, სავსებით გამართლებულია „ეგტორის ჩანაფიქრის დარღვევა“, — ეს მე კირშონს თავადაც ვურჩიე, მაგრამ არ მოინდომა.

— რას იზამ, უილიამ შექსპირია! — გაიხუმრა ამხანაგმა სტალინმა.

ამხანაგმა კიროვმა კი ამ დროს დაწვრილებით გამომკითხა.

— სპექტაკლი პარტიის ყრილობას თუ აჩვენეთ? როგორ, ყრილობას თქვენი თამაში არ უხილავს? როგორ, ყრილობისთვის არ გითამაშიათ!? ყრილობას აუცილებლად მივცემთ საშუალებას, იხილოს რუსთაველის თეატრი,

XX საუკუნის
20-იანი
წლების
ფოტო

მიკას, რომელიც ჯავშანმატარებლის დაღესტანში ქმედებას მოჰყვა.

ამხანაგი სტალინი და ამხანაგი კიროვი ლოჟაში არიან. პირველად ვხედავ, რომ ამხანაგი კიროვი ოდნავ ლელავს.

— იცი, — უცებ გამოეხმაურა, — ეს, ეს... ეშმაკმა დალაზეროს, ეს სიგიჟეა, რომლის გამოც შხად ვარ, სცენაზე ავიჭრა და პირდაპირ ბრძოლაში ჩავება! ერთ ადგილას ვერ ვჩერდები და ყველაფერი ეს როგორი ახლო და ნაცნობია. „ანზორი“ — ასე მგონია, ჩემი ცხოვრებიდან ერთ-ერთ ფურცელს ვკითხულობ!..

მან მიიწვია თეატრი ლენინგრადშიც, გვემებს აწვობდა, ამხანაგ სტალინთან აპელირებდა კიდევ. თუმცა მომიწია მეთქვა, რომ ჯერ უკრაინაში ვგვემავდი ჩასვლას.

მხოლოდ 1933 წელს მოახერხა რუსთაველის თეატრმა გასტროლებით ლენინგრადში ჩასვლა. ამხანაგი კიროვი მაშინ ქალაქში არ იყო.

ჩვენ დავიწყეთ გასტროლები. ლენინის ქალაქში ქართული თეატრის წარმატება უსაზღვრო იყო, ვიტყვი მოკლედ — 98 ათას მაყურებელს ვუმასპინძლეთ ლენინგრადის პრესის გამოხმაურება ერთუზიანებით იყო აღსავსე.

ერთხელ ტელეფონის ზარმა დარეკა და ამხანაგ კიროვის ხმა გაისმა.

წარმატებები მომილოცა, იკითხა, რამე ხომ არ გეჭირდებოდა, ისიც დასძინა, რომ ნებისმიერ წვრილმანზე შეგვეძლო მისთვის მიგვემართა. მისი ტონიდან — თამამად ვიტყვი — მამობრივ სითბოს ვგრძნობდი. ის რუსთაველის თეატრს თავის შვილობილად აღიქვამდა. მოგვიანებით შეხვედრის დროს ეს განწყობა უფრო აშკარად ვიგრძენი.

„ჩვენთან, ლენინგრადში ყველა მეუბნება, რომ რუსთაველის თეატრი — ეს დიდი თეატრია“, — ამბობდა ამხანაგი კიროვი დაუფარავი სიამაყით, — „მე კი ვპასუხობ, ნეტა გენახათ, რა იყო ტიფლისში საბჭოთა წესწყობილების დამყარებამდე, ერთი მიკნაულებული ოპერა... პროვინციული, უღიმღამო დასით... ხელოვნება არ იყო! არ იყო ხელოვნება! მე ძალიან განარებულ ვარ, რომ ქართველი ხალხის შემოქმედებამ ასეთი სრულფასოვანი, აყვავებული ხელოვნება წარმოშვა!“

მისი წყნარი, ძლიერი სახე ღრმა კმაყოფილებით იყო გაჟღენთილი!

*მოგონება რუსულიდან თარგმნა
გიორგი კალანდია*

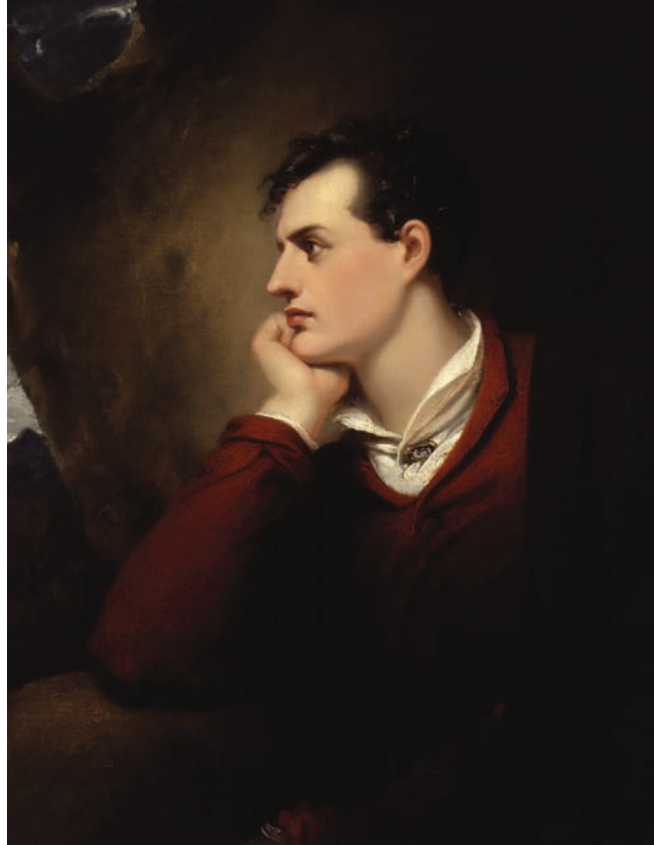
ბაირონი და მართველი გოგონა

„მოვიდა დიადი და მძლავრი გენიოსი, მგზნებარე პოეტი. მის ბგერებში გაისმა კაცობრიობის მაშინდელი სევდა და რწმენის ყოვლად უიმედო დაკარგვა საკუთარ დანიშნულებასა და იდეალებში. ეს იყო ახალი და ადრე არგაგონილი მუზა შურისძიებისა და ნაღველისა, წყევლისა და სასოწარკვეთისა. ბაირონიზმის სული მოედო თითქოს მთელ კაცობრიობას და ისიც ერთიანად გამოეხმაურა მას“.

ფიოდორ დოსტოვესკი

ჯორჯ გორდონ ბაირონი და მისი ავტოგრაფი

ჟურნალ „ისტორიანის“ სტუმარია თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის თარგმანმცოდნეობის სრული პროფესორი, საქართველოს ბაირონის საზოგადოების პრეზიდენტი, მრავალი საერთაშორისო ასოციაციის საპატიო თუ ნამდვილი წევრი, მათ შორის თარგმანისა და ბაირონის ასოციაციების დირექტორთა საბჭოს წევრი, თბილისის ბაირონის სკოლის დამფუძნებელი და ხელმძღვანელი, საერთაშორისო ელჩის ორდენის კავალერი, ათზე მეტი წიგნისა და მონოგრაფიის და ასზე მეტი პუბლიკაციის ავტორი, ცნობილი ანგლისტი და მთარგმნელი **ინესა მმრატოშვილი**.

— დავიწყეთ ყველაზე მთავარიდან — რა აკავშირებდა ბაირონს საქართველოსთან?

— 19-20 წლის ბაირონმა პოემა გამოსცა, რომლის დასასრულსაც ამბობს: „მინდა, ვეწვიო სილამაზის მშობლიურ მხარეს, / სად კავკასიონს, კლდით შემოსილს, / პირქუმს, მრისხანეს, / გვირგვინად ადგას დიდებული თეთრი მყინვარი“ (ეს ჩემი თარგმანია). XIX საუკუნის წიგნებში კომენტირებულია, რომ სილამაზის მშობლიური მხარე — საქართველოა... ბაირონი „დონ-ჟუანში“ ქართველ ქალს გამოსახავს, როგორც სილამაზის ეტალონს... პოემა „გიაურში“ ქართველი ქალის კოსტიუმში გამოსახავს ვინმე ლეილას... მიაჩნია, რომ დედამიწის ზურგზე ყველაზე ლამაზი მხარე საქართველოა და ყველაზე ლამაზი ქალი ქართველი ქალია. სამწუხაროდ, რუსულ თარ-

გმანებში ეს შინაარსი არასწორადაა ასახული... ბაირონი ამბობს, — დონ-ჟუანი ქალის კოსტიუმში ისეთი ლამაზი იყო, რომ ქართველ ქალს თუ შეადარებდით; რუსულ თარგმანში კი წერია, — ისეთი ლამაზი იყო, ქართველი ქალიც კი შეედრებოდაო...

— იმ დროს საქართველო რამდენად იცნობდა ბაირონს?

— პირველი ცნობები საქართველოში XIX საუკუნის ოციან წლებში (ბაირონის სიცოცხლის პერიოდში) აღექვანდრე გრიბოედოვსა და რუს პოეტს ვილგელმ კიუხელბეკერს შემოაქვთ. ისინი გადმოსახლეს, როგორც ურჩი და არასანდო ახალგაზრდა ინტელექტუალები. შემთხვევითი არ არის, რომ ბაირონზე პირველი ცნობების შემომტანი გრიბოედოვია, პოემა „ვაი ჭკუისაგან“ მინიმოდელია იმისა,

ლორდი ბაირონი ალბანურ სამოსში

რაც ბაირონმა თავის სამშობლოში განიცადა. გრიბოედოვი არის პირველი გზამკვლევი ბაირონისა საქართველოში... როგორც ჩანს, ალექსანდრე ჭავჭავაძე მისი წყალობით მოექცა ბაირონის გავლენის ქვეშ. ალექსანდრე ჭავჭავაძის „გოგჩა“ ბაირონის „ებრაული მელოდიების“ შთაგონებით არის შექმნილი.

ალექსანდრე ჭავჭავაძე სხვა ქართველ დიდებულებთან ერთად მონაწილეობდა 1832 წლის შეთქმულებაში. ბაირონს თავიანთ ნაწარმოებებში მოიხსენიებენ გიორგი ერისთავი, ორბელიანები თუ სხვები. შეთქმულება რომ დამარცხდა, რვა წლის განმავლობაში აკრძალული იყო ბაირონის წიგნის საქართველოში გამოცემა, მაგრამ სალონიდან სალონიში ბაირონის იდეები თამამად მოგზაურობდა... ილია ჭავჭავაძე „მგზავრის წერილებში“ თერგს ბაირონს ადარებს და მყინვარს — გოეთეს... ვინ იყო გალაკტიონის მერი? — ეს არ არის მხოლოდ მერი შერვაშიძე. მერი დიდი ლიტერატურული სახეა, რომელიც გალაკტიონმა შექმნა ბაირონის კვლადკვალ... ბაირონის მერი რუსეთში შემოვიდა, როგორც

ლიტერატურული სახე და თავის ნაწარმოებში მერის სახე შექმნეს ლერმონტოვმა, პუშკინმა, ბლოკმა...

— არის შემონახული სხვა მტკიცებულებები ბაირონსა და საქართველოზე?

— სრულიად უცნობ მასალას მივაკვლიე. კვლევებისთვის მჭირდებოდა ის ლიტერატურა, რომელიც ბაირონის გარდაცვალებისთანავე შეიქმნა და ბრიტანეთის მუზეუმის ბიბლიოთეკას მივმართე... ბაირონი 1824 წელს გარდაიცვალა, 1825 წელს მისი ცხოვრების ამსახველი სამტომეული გამოვიდა. ის უყურადღებოდ დარჩა, რადგან ბაირონის მეგობარმა თომას მურმა ხუთი-ექვსი წლის შემდეგ ბაირონის ბიოგრაფიის ორტომეული გამოსცა, ბაირონი მისივე წერილებით ალაპარაკა და ამან ძალიან დიდი ეფექტი მოახდინა (თომას მურს ბაირონის 158 წერილი ჰქონდა). არასოდეს მჯეროდა თომას მურის სიმართლის, რადგან ბაირონის მემუარების დაწვავაში მონაწილეობდა. ბაირონმა კი მემუარები სწორედ მას ანდო და გადასცა... ტყუილად არ მქონდა ეჭვი — ახლახან ერთ-ერთი წერილი იპოვეს და აღმოჩნდა, რომ თომას მური მათ ცვლიდა, რათა საკუთარი თავი უკეთ წარმოეჩინა... მოკლედ, სამტომეული, რომელიც ზღვა მასალას მოიცავს, უმართებულოდ იყო ჩაძირული.

მესამე ტომში მოთხრობილია ვრცელი ამბავი, რომ 22 წლის ბაირონი, მცირე აზიაში მოგზაურობისას მონათა ბაზარზე გასაყიდად გამოყვანილ 13 წლის ქართველ გოგონას გადაეყარა. ბაირონმა ქართული არ იცოდა და იმ გოგონამ ინგლისური, მაგრამ იმ დროს გერცელებული იყო ვაჭართა და მოგზაურთა ენა ლინგვა ფრანკა. ქართველი ამ ენას დაუფლებოდა, რადგან მესამედ იყო გასაყიდად გამოყვანილი. ბუშვის ასაკმა და გარეგნობამ ბაირონი შეძრა. დონ-კიხოტის მანერებითა და აზროვნებით ცნობილი პოეტი ადამიანს გასაჭირში ვერ დატოვებდა. იქვე გამოისყიდა გოგონა და აღუთქვა, რომ საქართველოში დაბრუნებდა. შემდეგ, ვისაც ანდო ეს გოგონა, ჩანს, რომ მან უღალატა და პოეტმა გოგონას კვალი დაჰკარგა. წელიწად-ნახევარს ეძებდა მას ბაირონი, იპოვა, მაგრამ გოგონას ჯანმრთელობა შერყეული ჰქონდა. შეხვედრას მასზე ძლიერი შთაბეჭდილება მოუხდენია, გოგონა ტიროდა და ყელზე ეხვეოდა. მან არ იცოდა, ვინ იყო ბაირონი. პოეტი კვლავ დაჰპირ-

და სამშობლოში დაბრუნებას, გოგონა საიმედო ხელში დატოვა და მოგზაურობა განაგრძო. გოგონა კუნძულ კრეტაზე წაუყვანიათ სამკურნალოდ და ჰაერის გამოსაცვლელად, მაგრამ მისმა ჯანმრთელობამ ვეღარ გაუძლო და დაიღუპა. როცა ბაირონმა ეს ამბავი შეიტყო, ძალიან მძიმედ განიცადა...

გადავახოწმეთ და ყველაფერი ემთხვევა, რაც წიგნშია აღწერილი. — იყო თუ არა ბაირონი ტროას ალექსანდრიაში? — იყო, და ამ მონაცემებით, 1810 წლის 12 აპრილს ქართველ გოგონას შეხვდა. 1811 წლის ოქტომბერში ბაირონი წერს მეგობარს — დაზაფრული ვარ, დამელუპა კიდევ ერთი (იმ დროს ბაირონს დედა და ოთხი მეგობარი დაეღუპა), აზრი არ აქვს ვინაობის თქმას, იმიტომ რომ აქაური არ არისო... იმავე დღეს ბაირონი წერს ლექსს თირზასადმი და შემდეგ მთელ ციკლს თირზას უძღვნის... ქართველი გოგონას სახელი არ ვიცით, მაგრამ თირზა ებრაული სახელია და „მწუხარებას“ ნიშნავს. შესაძლოა ბგერათმი-

ბაძვა იყო და ცისო ერქვა იმ გოგონას, შესაძლოა, პირობითად უწოდა ეს სახელი. როგორც გალაკტიონის მერი რჩება მრავალი წლის განმავლობაში იღუმალ საკითხად ქართულ ფილოლოგიაში, ასე რჩება თირზა... 200 წელი ეძებენ, ვინაა პროტოტიპი...

ბაირონი ერთი ხელით მემუარებს წერდა და მეორე ხელით „დონ-ჟუანს“. მემუარები იყო მისი ნამდვილი ცხოვრების ამსახველი და „დონ-ჟუანი“ — ლიტერატურული ბიოგრაფია. მემუარები განადგურდა, მაგრამ „დონ-ჟუანი“ ხომ გადარჩა?! „დონ ჟუანში“ მერვიდან მეთერთმეტე სიმღერამდე ლეილას ამბავია აღწერილი, რომელიც ძალიან ჰგავს ამ ამბავს და ქართველი გოგოს ბედს. შეიძლება ითქვას, იმავე ამბავს მოგვითხრობს, რაც კიდევ ერთი დამადასტურებელი საბუთია. კრეტაზე ქართველი გოგონას საფლავი ქალაქის გაფართოებისას გაუნადგურებიათ. საფლავს ვეღარ ვპოულობთ, თორემ მეტი გვეცოდინებოდა, რადგან ამბავი თურმე, ძალიან მოკლედ,

ბაირონის თავყვანისმცემლები ალექსანდრ დიუმა, ვიქტორ ჰიუგო, ნიკოლო პაგანინი, ჟორჟ სანდი, ჯოაკინო როსინი, ფერენც ლისტ (ჯოზეფ დანპაუზერი, „ლისტი ფორტეპიანოსთან“, 1840)

ბრიტანეთის ელჩი დევიდ მორანი და ინესა მერაბიშვილი. უკან, ეკრანზე პროეცირებულია ბაირონის პორტრეტი

სახლი საუთველში (ნოტიუნგემშირი), სადაც ბაირონი რამდენიმე წელიწადს ცხოვრობდა და შემორჩა დაფა

საფლავის ქვაზე იყო ამოტვიფრული. როგორც ჩანს, ბაირონი დაღუპულ ქართველ ქალს მისტირის — „მაგრამ რა არის სიყვარული თუნდაც ათასის, მასთან, რომელიც მკვდარს გეკუთვნის და არ გვიწყებს“. ჩანს, თავისთვის ვერ ეპატიებინა, რომ მიატოვა.

— ბაირონის ნათესავებსაც დაუახლოვდით?

— ბაირონის შესწავლას რომ მივყვე, არა მარტო წამყვან ბაირონოლოგებს, არამედ ბაირონის შთამომავლებსაც დაუშვებოვრდი. ჯონ ლიტონი ლორდ ბაირონის პირდაპირი შთამომავალია. მას ერთადერთი კანონიერი ქალიშვილი ჰყავდა — ადა, ცნობილი მათემატიკოსი, მან აღწერა გამოძველელი მანქანა, რომლის პროექტი ჩარლზ ბებიჯმა შექმნა, შეადგინა მსოფლიოში პირველი პროგრამა ამ მანქანისთვის. ადას მეუღლე გრაფი ლაუდისი იყო. მათ სამი შვილი ჰყავდათ. ადას შვილთან — ჯონთან ვმეგობრობ... ბაირონს ვაჟი არ ჰყავდა და რომ გარდაიცვალა, ლორდის ტიტული ბიძაშვილზე გადავიდა, რომელიც მეშვიდე ლორდი გახდა. დღეს გვყავს მე-13 ლორდი ბაირონი.

— ბრიტანეთში გალაკტიონ ტაბიძის საღამო აღნიშნეთ.

— გალაკტიონს მოიხსენიებდნენ, როგორც ქართველ ბაირონს. მისი ლექსები ვთარგმნე და გამოცემა გალაკტიონის 120 წლისთავს დაგამთხვავით. ქალაქის ერთ-ერთ

სასახლეში, კენინგ ჰაუსში დიდი სადამო მო-
ეწყო, სადაც ბაირონის ნათესაეები მოვიწვიე-
ასევე ესწრებოდნენ სხვა არისტოკრატები,
პოეტები, დიპლომატები, პარლამენტარები.
ჯორჯ კენინგი დიდი ბრიტანეთის სახელმწი-
ფო მდივანი იყო და ბაირონი მას განსაკუთ-
რებით აფასებდა... კენინგ ჰაუსში მართავდა
ტექტიური შეხვედრებს.

— ბაირონის სკოლის სალონში კიღია ორი
პორტრეტი — გალაკტიონის მერი და ბაირო-
ნის მერი...

— ათი წლის რომ გახდა ბაირონი, მისი
წინაპარი მეზუთე ლორდი გარდაცვლილი იყო
და ეს წოდება ბაირონზე გადავიდა... მათ გვარს
მემკვიდრეობით ნიუსტედის სააბატო გადაე-
ცა. XII საუკუნის სასახლე ცუდ დღეში იყო
და რეკონსტრუქციას საჭიროებდა. ბაირონის
დედამ იქვე ახლოს სამსართულიანი, ახალა-
შენებული სახლი იქირავა. ყველაზე მეტი დრო,
რაც ინგლისში უცხოურია ბაირონს, სწორედ
იმ სახლში აქვს გატარებული. დიდი სასახლე
რომ ჩაიბარეს, მომიჯნავე მამული სხვა ოჯახს
ეკუთვნოდა. მათთან დამაბული ურთიერთობა
ჰქონდათ, რადგან ერთ-ერთის წინაპარს მეო-
რის წინაპარი მოუკლავს... ოჯახის ადვოკატს
ბაირონი რომ წაუყვანია და ის მამული უჩვენ-
ებია, იქ პატარა გოგონა იყო თურმე, 12 წლის
მერი. ბაირონი მაშინ მხოლოდ ათი წლის იყო.
ოჯახის ადვოკატს უთქვამს — ბაირონ, აი ვინ
უნდა შეირთო ცოლად, გააფართოებთ მამუ-
ლებს და ბედნიერად იცხოვრებთო... ბაირონი
15 წლის რომ გახდა, მართლაც შეუყვარდა 17
წლის მერი. მერი ზემოდან უყურებდა, რად-
გან ბაირონი უმცროსი იყო, თან კოჭლი და
მსუქანი... შემდეგ 19 წლის მერი სხვაზე
გათხოვდა და ექვსი შვილი ეყოლა. ერთხელ
მერიმ ბაირონი თავისთან დაპატიჟა და ამ შეხ-
ვედრის შედეგად დარჩა ლექსი — „ბედნიერი
ხარ“. მერის ბაირონი ლექსს ლექსზე უძღვ-
ნიდა, ქალმაც ვერ გაუძლო, ჩაჯდა ეტლში,
ხუთი შვილი ჩაისვა, მეექვსე ძიძას დაუტოვა
და ბაირონს დაედევნა იმ განზრახვით, რომ
ცოლად გაჰყოლოდა. ბაირონმა ეს ამბავი რომ
შეიტყო, გაოგნდა. ის სხვა კაცს ოჯახს არ და-
უნგრევდა. განერიდა მერის და სოფელში წა-
ვიდა. მერი სოფელშიც გაედევნა, მაგრამ შიკ-
რიკმა ჩაასწრო და ბაირონი ისევ ლონდონში
დაბრუნდა. ამდენს ვერ გაუძლო მერიმ და და-
ავადდა... ბაირონი „დონ-ჟუანშიც“ ახსენებს

გრაფი ჯონ ლიტონი სიტყვით გამოსვლისას

რობინი, მე-13 ლორდი ბაირონი

მერის. პოეტი რომ გახდეს, ან უბედური უნდა იყოს, ან შეგვარებული და მე ორივე ვარო, — ამბობდა ბაირონი.

— რა ხდება სამსართულიან შენობაში, სადაც ბაირონიმ ვეველაზე მეტი დრო გაატარა?

— ერთ-ერთმა ბაირონით დაინტერესებულმა პირმა (ცნობილმა იურისტმა) ეს შენობა შეიძინა დაახლოებით 30 წლის წინ და ჩვენი საზოგადოების წევრი გახდა. იგი ამჯერად ბაირონის საერთაშორისო საზოგადოების აღმასრულებელი დირექტორია. სახლი მთლიანად ისე მოაწყო, როგორც ბაირონის საცხოვრებელი. ძალიან ბევრ ნივთს ჯერ კიდევ იძენს... მახსოვს, მითხრა, აქ რომ ვცხოვრობ, ასე მგონია, ბაირონთან ერთად ვცხოვრობო. მე კი ვუპასუხე, ამ სახლში რომ მოვდივარ, მეც მგონია, რომ ბაირონთან სტუმრად მოვდივარ-მეთქი. ათასწლეულის კონფერენცია რომ იყო (სადაც მოხსენება წარუადგინე), ასკაციანი მიღება-სადილი გამართა. დიდ დარბაზში მსახიობები შეგვეკვებნენ — კოსტიუმირებული მისის ბაირონი, რომელსაც გვერდით თავად ლორდ

ბაირონი ედგა... ბაირონი გაგვიძღვა თავის სამუშაო კაბინეტში და რამდენიმე ლექსი წაგვიკითხა. მსახიობი ძალიან კარგად იყო მომზადებული და შესანიშნავად იცოდა ბაირონის ბიოგრაფია.

იტალიაში მყოფ ბაირონს საბერძნეთმა მოუხმო დასახმარებლად. ქვეყანა ოსმალების უღელქვეშ გმინავდა. ბაირონი ჩავიდა საბერძნეთს და მისი სიცოცხლე ელადის განთავისუფლებას შეეწირა. გარდაცვალებამდე სამიოდე თვით ადრე ბაირონს 36 წელი შეუსრულდა. იმხანად ის პატარა ქალაქ მისოლუნგში იმყოფებოდა. ბერძენმა სულიოტებმა (მთიელების ძველი ტომი ეპირის პროვინციაში) მას უმადურობით გული ატკინეს. მიუხედავად ამისა, ბაირონი იცოდა, რომ ის საბერძნეთის მომავალს გადაარჩენდა. დაბადების დღეს მან უკანასკნელი ლექსი დაწერა: „დღეს შემისრულდა 36 წელი“. დღეს ეს ლექსი შეგვიძლია ასე წავიკითხოთ: „დღეს შემისრულდა 225 წელი“, რადგან პოეტები არ კვდებიან...

ესაუბრა მანანა გაბრიჭიძე

ნიუსტედის სააბატო, ბაირონების მამული

აირჩია შესაფერისი იარაღი. ისროდა ზუსტად
ბააუმჭობესა შენი შაშხანის სიზუსტა
ისწავლა თოფისთვის საფანტის შერჩევა

სიახლა!

ფასი
29.95 ლარი

335 მნიშვნელოვანი რჩევა **ნადირობის** შესახებ

შეიძინეთ ნიგნის პალატიებში

ნიგნები საბლი მიტანით ფანაბათის გარეშე ტელ: 0(32) 238 26 73, 0(32) 238 26 74 www.elva.ge

ეგზარქოს ნიკონის გვლელობა

როგორ დაითანხმეს ტუსაღები გვლელობაზე მეტხის ციხეში (პატიმრის მონათხრობი)

1801 წელს საქართველოს სამეფოს მოსპობის შემდეგ, რუსეთის მთავრობა ცდილობდა, ქართული ეკლესიაც მოესპო. ბევრისგან განსხვავებით, ქართული ეკლესიის მესვეურნი ნათლად ხედავდნენ, რა მიზნები ამოძრავებდათ რუსებს და თავიდანვე ცდილობდნენ, ქართული სახელმწიფოებრიობა დაეცვათ და მისი რღვევა არ დაეშვათ. ეკლესია იყო ქართული ენის, ლიტერატურის, აზროვნებისა და კულტურის დამცველი და შემნახველი. ქართული ეკლესიის დევნა რუსეთის ბატონობის მთელ პერიოდში გრძელდებოდა. „ეს ის დრო იყო (საუკუნის მეორე ნახევარი. — ი. მ.), როდესაც ტფილისის არც ერთ ქართულ ეკლესიაში ქართულ ლოცვა-წირვას ვეღარ გაიგონებდით. ეს ის დრო იყო, როდესაც შაჰრაზმელ მღვდელს ვოსტორგოვს და მის დამქაშებს შედგენილი ჰქონდათ გეგმა მთელ საქართველოს სოფლებში გადაეგდოთ ქართულ ენაზე ღვთისმსახურება და ქართული საეკლესიო ენის მაგიერ შემოეღოთ სლავური ენა“, — წერდა იაკობ მანსვეტაშვილი მოგონებებში.

თავყრილობის პირველ რიგში, მარცხნიდან მეორე — კავკასიის მთავარმართებელი გრიგოლი გოლიცინი, მესამე — საქართველოს ვგზარქოსი ნიკონი

უმოწყალოდ სცემეს შენობაში, პუშკინის სკვერში; სასულიერო პირებმა ტრამპაის ვაგონებს შეაფარეს თავი, მაგრამ კახაკების მათრახი და კონდახი მათ იქაც დაეწია. სასტიკად სცემეს სამღვდლოების 60-ზე მეტ წარმომადგენელს. ამ ველური აქტის გამო ქალაქის თვითმმართველობამ პროტესტის ნიშნად სხდომა დახურა. დეპუტატმა მ. ხრამელოვმა კი შემდეგი სიტყვები წარმოთქვა: „საქართველოს ცხოვრებაში იყო ისეთი შემთხვევები, როდესაც მტრები თვით ეპისკოპოსებსაც ჰყრიდნენ მტკვარში, მაგრამ ეს ხდებოდა იმ დროს, როდესაც გამწვავებული ბრძოლა სწარმოებდა ისლამსა და ქრისტიანობას შორის... განა აქ ისლამი ებრძვის ქრისტიანობის წარმომადგენელთ? განა აქ ადგილი აქვს ორი რელიგიის ბრძოლას? არა, აქ სულ სხვა პირობებია... აქ თავიდან ფეხამდე შეიარაღებული ხალხი მუხანათურად ესხმის თავს ქართველ სამღვდლოებს... ენა გიდუმდება და ვერ პოულობ შესაფერის სიტყვებს, რომ გამოსთქვას ის აღშფოთება, რომელსაც გრძნობს მთელი მხარე ამ ბარბაროსული სიმხეცის გამო“.

1908 წლის 28 მაისს ანტიქართული საქმიანობით განთქმული ვგზარქოსი ნიკონი სასინოდო კანტორის შენობაში მოკლეს. „...როცა მისი მეუფება ექსარხოსი შევიდა კანტორის შესავალში, ზედიზედ გაისმა რამდენიმე რევოლვერის სროლის ხმა, ხოლო ამის შემდეგ გამოვარდა ორი „ტუზემეცი“ და მიეფარენ სომხის ბაზრისკენ... გვამის გასინჯვის შემდეგ გამოირკვა, რომ არქიეპისკოპოზ ნიკონისათვის ესროლათ ორ ბოროტ გამზრახველს ორი მხრიდან და მოერტყემიათ მეუფისათვის სამი ტყვია, განსვენებულის გვამში ნახეს ტყვიები მაუზერის და ბრაუნინგის სისტემის რევოლვერებიდან. სამი ტყვია მეორე მხარეზე გასულა, გაუკაწრავს გული, ფილტვები და სხვა შინაგანი ორგანოები, ერთი ტყვია მოხვედრია კისერში, დანარჩენები კი სხეულის სხვადასხვა ნაწილებში“, — წერდა გაზეთი „ნაპერსკალი“. ამ დანაშაულს ფედერალისტებს აბრალებდნენ, ისინი კი კატეგორიულად უარყოფდნენ ნიკონის მკვლელობასთან რამე კავშირს. სოციალისტ-ფედერალისტთა ერთ-ერთი ლიდერი, პუბლიცისტი და საზოგადო მოღვაწე გიორგი ლას-

ქართული სამღვდლოება XX საუკუნის დასაწყისში აქტიურად ჩაება საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის საქმეში. ამ მოძრაობის წევრები იყვნენ მოძავალი კათოლიკოს-პატრიარქები: კირიონი, ლეონიდე, ამბროსი და სხვები. რასაკვირველია, ქართველი ავტოკეფალისტების ამ მოძრაობას რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესია დიდი უკმაყოფილებითა და აღშფოთებით შეხვდა. 1905 წლის ივნისში სასულიერო სემინარიაში გამართული ქართული სამღვდლოების ყრილობა საქართველოს მამინდელი ვგზარქოსის, ბრძანებით სასტიკად დაარბიეს კახაკებმა. სამღვდლოების წოდება ხელშეუხებლობას გულისხმობდა, მაგრამ კახაკებმა მღვდლები

ვზარქოსი ნიკონი

გიორგი ლასხიშვილი

ნიშვილი ფიქრობდა, რომ ეს ტერაქტი დაგეგმილი და მოწყობილი იყო ქართული სამღვდელელოების წრეებში. ეს იყო რუსეთის უმაღლეს ცენტრალურ სასულიერო მთავრობასა და ქართველ სამღვდელოებს შორის მწვავე დაპირისპირების შედეგი. ამ დაპირისპირებაზე ისიც მეტყველებს, რომ როცა ვზარქოსი ნიკონი თბილისში ჩამოვიდა, მის დასახვედრად ქართველი სამღვდელოებიდან მხოლოდ გორის ეპისკოპოსი პეტრე მივიდა, რომელმაც მისასალმებელ სიტყვაში ისურვა, კარგი იქნება, თუ ახალდანიშნული ვზარქოსი თავადვე იზრუნებს საქართველოს ავტოკეფალიის აღდგენისთვის, რაზეც ნიკონმა უარი განაცხადა. ქართველმა სამღვდელოებამ თავის მხრივ მას ბოიკოტი გამოუცხადა.

იქამდე კი იმერეთის ეპისკოპოსმა ლეონიდემ სინოდისგან წინადადებაც კი მიიღო, რათა „გადააყენოს სამსახურიდან მღვდელი გიორგაძე. ქართველი სამღვდელოების სახელით სინოდში ტელეგრამის გაგზავნისთვის, რომელშიც აცნობებდა, რომ ახლა დანიშნული ექსარხოსი ნიკონი საქართველოში არ მოვიდესო“.

ნიკონის მოკვლის გამო ბევრი ქართველი ავტოკეფალისტი, მათ შორის, ეპისკოპოსი კირონი დასაჯეს.

საისტორიო არქივში დაცულია დოკუმენტები, ქალაქ ნიკოლაევის საკატორღო ციხის ტუსადის, ყვირილის ზახინის ერთ-ერთი მძარცველის, არსენ ქარსიძის მონათხრობი, საიდანაც ვიგებთ, რომ 1905 წელს თბილისის გუბერნიაში შეიქმნა ავტოკეფალისტების პარტია, რომელიც მოითხოვდა საქართველოს ეკლესიის რუსეთის ეკლესიიდან გამოყოფას. მას შემდეგ კი, რაც კაზაკებმა სასულიერო სემინარიაში ქართული სამღვდელოების კრება დაარბიეს, გადაწყდა ვზარქოს ნიკონის მოკლა. დაიწყეს კილერის ძებნა. ამასობაში ავტოკეფალისტებმა ეჭვი მიიტანეს ერთ სასულიერო პირზე, გვარად გურგენიძეზე, რომ ის პოლიციასთან იყო შეკრული და შეეძლო გაეცა, ამიტომ მისი თავიდან მოშორება გადაწყვიტეს. ეს გადაწყვეტილება გურგენიძემ გაიგო და შეთქმულებს სთხოვა, არ მოეკლათ, სამაგიეროდ, ყველაფერს გავაკეთებო. მაშინ მას ვზარქოსის მოკვლას კიდევ მკვლელის გამოძებნა შესთავაზეს. გურგენიძე დათანხმდა. მან სასულიერო სემინარიის ყოფილ მოწაფეს, იმჟამად ანარქის-

მეტეხის ციხე

ტების პარტიის წევრს ეფიმ კუჩუკს საქმის ვითარება გააცნო, ისიც დათანხმდა და დამხმარედ ზაქრო ტურიკიანცი წამოიყვანა. ამ საქმისთვის მათ 500 მანეთი მოითხოვეს. მანამდე კუჩუკი სასჯელის მოლოდინში მეტეხის ციხეში იჯდა სადგურ კარაიანში საფოსტო მატარებლის მარცვის მცდელობის გამო (1907 წელს პარტიის დავალებით უნდა მომხდარიყო თავდასხმა მატარებელზე, რომელსაც მილიონი მანეთი გადაჰქონდა, მაგრამ არშემდგარი მძარცველები გასცეს და ტერორისტული ჯგუფის თითქმის ყველა წევრი დააპატიმრეს). კუჩუკი ციხეში ბანქოს თამაშობდა, მუდმივად აგებდა, ფულს კი პატიმარ ალექსი ქართველიშვილისგან სესხულობდა. კუჩუკი ჰპირდებოდა, რომ როგორც კი გათავისუფლდებოდა, ვალს დაუბრუნებდა. ბუნდოვანია, როდის შესთავაზეს კუჩუკს ეს საქმე — ციხეში, თუ როცა გათავისუფლდა. ყოველ შემთხვევაში, ქარსიდის თქმით, ქართველიშვილმა იცოდა ეგზარქოსის მკვლელობის გეგმის შესახებ.

1908 წლის 11 მაისს მეტეხის ციხიდან ტუსაღების დიდი ჯგუფი გაიქცა.

ნიკონის მოკვლის გამო დასაჯეს ბევრი ქართველი ავტოკეფალისტი, მათ შორის, ეპისკოპოსი კირიონი

მთავარმართებელ გრიგორი გოლიცინს თავს კოჯრის გზაზე დაესხნენ, როცა მეუღლესთან ერთად ბოტანიკური ბაღიდან ბრუნდებოდა

გაზეთი „ცხოვრების სარკე“ ატყობინებდა მკითხველს გაქცევის ამბავს, რომელთა შორის ზაქრო ტურიკიანციც იყო: „მეტეხის ციხის კარებიდან მისულა ვიღაც უცნობი და ფანჯარაზე დაუკაკუნებია. მეკარე ვენატე პალჩიკოვიჩმა ფანჯარა გააღო, უცნობმა სთხოვა, გამოერთმია ტუსად მაისურაძისთვის ცარიელი კალათი, რომლითაც მან მაისურაძეს რამდენიმე ხნის წინათ სურსათი მიუტანა და მისთვის გადაეცა. პალჩიკოვიჩმა ტუსად მაისურაძეს დაუძახა, და როდესაც ეს უკანასკნელი კარებთან მივიდა, ამ დროს საიდანლაც რამდენიმე სროლის ხმა გაისმა. უცებ წაიქცა სამი ტყვიით მიძიმეთ დაჭრილი კარისკაცი... ამ დროს ზედიზედ ორმა ყუმბარამ იფეთქა, კალათის მომტანმა უცნობმა მაუზერის რევოლვერით სასიკვდილოთ დაჭრა კარისკაცი პეტრე დუკმასი და კედლის გარეთ მდგომი გარადავიო. ამგვარათ, გაიწმინდეს თუ არა გზა, ტუსალები მიაწყდნენ კარს, ძალით გააღეს და მიიმალნენ“.

გაქცევის შემდეგ, 28 მაისს, ნიკონი ზემოთ აღნიშნულმა პირებმა მოკლეს, ხოლო მეორედღეს, 29 მაისს მმარცველები (იმერლიშვილი, ტურიკიანცი და სხვები) თავს დაესხნენ თბი-

ლისის საბაჟოს. მმარცველებმა მოკლეს საბაჟოს მმართველი და კიდევ სამი კაცი. „...მოათავეს თუ არა თავისი საქმე, მმარცველები სხვადასხვა მხარეს გაიქცენ. ორი მათგანი იქვე მოკლეს დროზე მოსულმა დარაჯებმა. მესამე გაიქცა გოგოლის ქუჩით ავჭალის ქუჩისკენ, სადაც ის ჯარისკაცებმა მოკლეს“, — წერდა გაზეთი „ნაპერწყალი“. მოკლულ მმარცველთა შორის ნიკონის ერთ-ერთი მკვლეელი ზაქრო ტურიკიანციც იყო (ოზრანკის ცნობით, თავდამსხმელებმა სალაროდან 30.179 მანეთი გაიტაცეს. გამოძიების მასალებიდან ირკვევა, რომ მმარცველებს თავისი კაცი ჰყავდათ საბაჟოში, მცველი მათიაშვილი. თურმე ფულის გაყოფის დროს ერთ-ერთმა მმარცველმა ჩუმად 5 ათასი მანეთი მიითვისა, რისთვისაც სიკვდილი გადაუწყვიტეს, მაგრამ მას მომავალმა სიძემ უშველა: თანამოსაქმეებს შეეხვეწა და ქურდი შეიწყალეს. გადარჩენილმა მმარცველებმა ამ ფულით რესტორანი „პარიზი“ გახსნეს.

ვერსიას, რომ ვეზარქოსი ტურიკიანცისა და კუჩუკის მოკლულია, ამყარებს კიდევ ერთი დეტალი. გაქცეული ქართველიშვილი დაიჭირეს და ისევ მეტეხში დააბრუნეს, სადაც ვეზარქოსის მოკვლის ამბავი გაიგო: ერთხელ მას ამანათი შეუგზავნეს — ჩაი, შაქარი და „ჩუსტი-ფეხსაცმელი“, რომლის ქუსლში 25 მანეთი და პატარა ბარათი იდო კუჩუკისგან ასეთი ტექსტით: „ჩვენ ის გვაგკეთეთ, რასაც გეუბნებოდი“, ანუ ნიკონი მოგკალით (ვეზარქოსის მკვლელობას გაგრძელებაც ჰქონდა. ნიკონის საქმის გამოძიებულს კათოლიკეთა ქუჩის კუთხეში ვიღაც უცნობმა სამჯერ ზედიზედ მაუზერიდან ესროლა. გამოძიებელი თავში დაიჭრა, ხოლო მეექვსე მარცხენა ხელში თავდამსხმელი მიიმალა).

მეფის მთავრობა არც სხვა ერების ეკლესიებს ინდობდა. 1903 წლის 12 ივნისს, მთავრობის განკარგულებით, სომხურ ეკლესიას ჩამოერთვა ქონება და ხაზინას გადაეცა (ცნობისთვის: 1869 წელს ალექსანდრე II-ის ბრძანებით აღმოსავლეთ საქართველოს მართლმადიდებლურ ეკლესიას ჩამოერთვა ადგილ-მამულები, 106 ათასი ჰექტარი ტყე, სახნავ-სათესი მიწები და სახელმწიფო საკუთრებად გამოცხადდა). იქამდე კი დაკუთხეს სომხური სკოლები, სომხური წიგნების გამომცემლობა. სომხების მისამართითაც იგვევ გაკეთდა, რაც კეთდებოდა

წლების განმავლობაში ქართველობის წინააღმდეგ. ამ გადაწყვეტილებას მოჰყვა სომხური მოსახლეობის გამოსვლები რუსეთის მიუღი იმპერიაში, მოხდა შეტაკებები კაზაკებსა და სომხებს შორის, მათ შორის საქართველოს ქალაქებშიც. 1903 წლის 14 სექტემბერს, კოჯრის გზაზე, როცა მთავარმართებელი გრიგორი გოლიცინი და მისი მეუღლე ბოტანიკური ბაღიდან ბრუნდებოდნენ, სომხური პარტიის „დამნაკციუტუნის“ (შემოკლებით დამნაკები) წევრები მათ თავს დაესხნენ და გოლიცინი თავსა და ხელში ხანჯლებით დაჭრეს. მთავარმართებელი თურმე გაფრთხილებული იყო მოსალოდნელი თავდასხმის შესახებ და ამიტომ ჯავშანს ატარებდა. გოლიცინს არ აპატიეს, რაც მან სომხების მისამართით ჩაიდინა: 1901 წელს მან გამოსცა ცირკულარი, რომლის მიხედვითაც, თურქეთიდან დევნილი ყველა სომეხი უკან, თურქეთში უნდა დაბრუნებულიყო. ამასთან ერთად მან გამოთქვა აზრი, რომ კავკასიის მუზეუმში უნდა შეინახონ სომეხი ქალისა და მამაკაცის თითო ფიტული მომავალი თაობების ჭკუის სასწავლებლად. საინტერესოა ამ თავდასხმის შემდგომი დეტალები: ერთი საათის შემდეგ კაზაკებმა თავდამსხმელები ცოცხლად შეიპყრეს და მიუხედავად თხოვნა-პუდარისა, იქვე დახოცეს. აღსანიშნავია, რომ კაზაკებს შალითებში თოფების მაგიერ ჯოხები ჰქონდათ. იმ ხანებში განშირებული თავდასხმებისა და იარაღის წართმევის გამო, გამოიცა ბრძანება, რის საფუძველზეც, ვისაც იარაღი დაეკარგებოდა, სამსახურიდან დაითხოვდნენ. ამიტომაც „კანვოის“ მეთაური მშვიდად რომ ყოფილიყო, იარაღს ბოქლომის ქვეშ ინახავდა. როცა თავდასხმის შესახებ ცნობა მოვიდა, კაზაკებს უბრალოდ დრო არ ჰქონდათ, რათა იარაღი აეღოთ და ამიტომაც დამნაშავეთა დასაჭერად ჯოხების ამარა მოუწიათ გასვლა.

სომხების აღმფრთხილების მთავარი მიზეზი მაინც ის იყო, რომ საეკლესიო ქონების ჩამორთმევით დამნაკებს ხელიდან ეცლებოდათ შემოსავალი, რომლის დიდ ნაწილს ისინი, თურქეთში მოღვაწე თავიანთ თანამემამულეებს აწვდიდნენ. 1897 წელს გაზეთ „კავკაზის“ რედაქტორი ველიჩკო წერდა, რომ ის ტერორისტული ქმედებები, რასაც ჩადიდნენ სომხები, ხორციელდება ეჩმიაძინის უშუალო ხელმძღვანელობით. გარეგნულად ეჩმიაძინი — ეკლესიაა, სინამდვილეში კი სომხების ნახევრად

ფარული ნაციონალური შენობის თავისებური ფორმაა, რომლის მთავარ მიზანს შეადგენს სომხური ავტონომიური სამეფოს შექმნა რუსული ტერიტორიის საზღვრებში.

აღსანიშნავია, რომ დამნაკები ტერორითა და ექსპროპრიაციებით ფულის შოვნის საუკეთესო საშუალებას ხედავდნენ. ისინი მსოფლიოში მიმოფანტულ მდიდარ სომხებს ფულს სძალავდნენ, ხოლო ვინც ეურჩებოდათ, უბრალოდ კლავდნენ. სომხებთან დაკავშირებით დაძაბულობა რომ მოეხსნა, ნიკოლოზ II-მ 1905 წელს გააუქმა ზემოთ ნახსენები კანონი, სომხურ ეკლესიას დაუბრუნდა მთელი ქონება და ის მოგება, რაც ამ ორ წელიწადში მას დააკლდა. საფიქრებელია, სომხებმა მაგრად „მოუშავეს“.

ირაკლი მახარაძე

რუსეთის იმპერატორმა ნიკოლოზ II-მ კონფისკაციის კანონი გააუქმა. სომხურ ეკლესიას დაუბრუნდა ქონება და დანაკარგიც აუნაზღაურდა

ქართველი მსახიობების პირველი წარმოდგენა ყარსში

უნიკალური ფოტოა დაცული საქართველოს თეატრის, მუსიკის, კინოსა და ქორეოგრაფიის სახელმწიფო მუზეუმში. მინაწერის მიხედვით, ეს ფოტო 1901 წლის 25 იანვარს ქალაქ ყარსშია გადაღებული. აქვე საგანგებოდაა მითითებული, რომ აღბეჭდილი პირები „ქართული წარმოდგენის“ მონაწილენი არიან.

თანამედროვე თურქეთის ჩრდილო-აღმოსავლეთში მდებარე ყარსის პროვინციის დედაქალაქი 1878-1917 წლებში რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში მოექცა. აქ საკმაოდ მრავალრიცხოვანი ქართული მოსახლეობა იყო, რასაც ცხადყოფს მუზეუმში დაცული ყარსის ქართველობის არაერთი წერილი ქართული დრამატული საზოგადოების წევრებისადმი. ფოტოზე მეორე რიგში ცენტრში სახელგანთქმული მსახიობი ვასო აბაშიძეა წარმოდგენილი, მის მარჯვნივ მისი მეუღლე, ასევე მსახიობი მარიამ საფაროვა, მარცხნივ კი ქალიშვილი, საქართველოს სახალხო არტისტის ტასო აბაშიძე ზის. ამ უკანასკნელის მარჯვნივ ეფემია მესხი მოჩანს. ფოტოზე მეორე მხარეს გაკეთებული მინაწერის მიხედვით, აქ ქაიხოსრო გიორგის ძე ჯავახიშვილი და გიორგი დავითის ძე თაზიშვილი უნდა იდგნენ. მათი იდენტიფიკაცია ვერ მოხერხდა, თუმცა თაზიშვილის ბიოგრაფიას მუზეუმის არქივში მივაკვლიეთ. ეს უკანასკნელი 1924 წელს გარდაცვლილა. 1910 წელს ქალაქ გორში დრამატული წრე ჩამოუყალიბებია, 1917-1923 წლებში კი ზუბალაშვილის სახალხო სახლთან არსებული დრამატული თეატრის მსახიობი ყოფილა.

ფოტოზე დატანილი ორენობანი წარწერა: ქ. ვარსი, 25 იანვარს 1901 წ. პირველი ქართული წარმოდგენა

ფოტო მოგვაცნობდა საქართველოს თეატრის, მუსიკის, კინოსა და ქორეოგრაფიის სახელმწიფო მუზეუმმა

პოლონეთის სამხრეთამერიკული ოსნებების სასაფლაო

I და II მსოფლიო ომებს შორის არსებულ პოლონეთის მეორე რესპუბლიკას პრეტენზია ჰქონდა, გაეკონტროლებინა ოკეანისგაღმა (განსაკუთრებით, ლათინურ ამერიკაში) ტერიტორიები. ამ გზით მას სურდა მოეპოვებინა ნედლეულის წყაროები, საქონლის გასაღების ბაზარი და თანაც, საერთაშორისო არენაზე თავი ძლიერ სახელმწიფოდ წარმოეჩინა. 1930-1939 წლებში აქტიურად საქმიანობდა ზღვებისა და კოლონიების ლიგა. იგი წარმართავდა პროპაგანდას, აწყობდა დემონსტრაციებს, უშვებდა ჟურნალ „ზღვას“, ახალი მიწების ასათვისებლად პოლონელები ჩაჰყავდა უცხო ქვეყნებში და სხვ. ამ ლიგის ძალისხმევით შედეგად, მხოლოდ არგენტინაში 20 ათას პოლონელზე მეტი ჩასახლდა. არგენტინაში პოლონელები XIX საუკუნეშიც სახლდებოდნენ, მაგრამ მაშინ ამას სტიქიური ხასიათი ჰქონდა.

ზღვებისა და კოლონიების ლიგის ჟურნალ „ზღვის“ (Morze) 1935 წლის ოქტომბრის ნომერი

პოლონურმა „კარტა ცენტრმა“ 2011 წელს გამოაქვეყნა ემიგრანტ პოლონელთა წერილები, რომლებიც მათ არგენტინაში ჩასახლებას აღწერს. „კარტა“ არასამთავრობო ორგანიზაციაა, რომელიც პოლონეთისა და აღმოსავლეთ ევროპის ისტორიას უწევს პოპულარიზებას და შესაბამის დოკუმენტებზე მუშაობს. ლათინურ ამერიკაში პოლონელთა ჩასახლება 1939 წლამდე ანუ II მსოფლიო ომის დაწყებამდე გრძელდებოდა. ამის შემდეგ გადასახლება დასრულდა, მეტიც, ამერიკაში ჩასახლებულ პოლონელებთან ყოველგვარი კონტაქტი შეწყდა.

სტეფან ვიშნევსკის წერილიდან:

„მამაჩემმა საიდანღაც შეიტყო, რომ არგენტინაში გადასახლება შეიძლებოდა და რომ იქ ნაყოფიერი მიწები და სამოთხეში ცხოვრება გველოდა. მან გაყიდა, რის გაყიდვაც შეიძლებოდა, თავი მოუყარა 1.000

ზლოტს და ამ ფულით არგენტინაში, მდინარე პარანას პირას 20 ჰექტარი მიწა შეიძინა. მაშინ 9 წლის ვიყავი. მამამ აიღო ხერხი, ცელი, ნამგალი, ჩაქუჩი, დედამ ერთი მუჭა მშობლიური მიწა შეახვია ხელსახოცში და მრავალ ჩვენნიარ დატაკთან ერთად, შორეული არგენტინის გზას დავადექით. ჩავედით ბუენოს-აირესში, შემდეგ მატარებლით პროვინცია მისიონესის დედაქალაქ პოსადასისკენ გავწიეთ, საიდანაც პატარა გემით ჯუნგლების სიღრმისკენ დავეძარი. ჩვენი მოგზაურობა უსასრულოდ გაგრძელდა, ვიდრე ბოლოს გემი არ გაჩერდა და ერთ ხალხმრავალ ბანაკში არ დაგვაბინა. მალე ჩვენი ნაკვეთიც გვაჩვენეს, რომელიც მამამ ჯერ კიდევ პოლონეთში იყიდა. ერთმა არგენტინელმა ჯუნგლებამდე მიგვიყვანა, 20 ჰექტარი მოგვიზომა და ეს თქვენიაო, — გვითხრა“.

1929 წლის მარტის პოლონეთის სენატის დადგენილებიდან:

1. სენატი ავალებს მთავრობას, მეტი მზრუნველობით მოეკიდოს ლათინურ ამერიკაში ჩასახლებულ პოლონელთა საქმეს, განსაკუთრებული ყურადღება მიაქციოს არგენტინაში ჩასულ ჩვენს თანამემამულეებს.

2. სენატი ავალებს მთავრობას, კიდევ უფრო გაააქტიუროს მუშაობა პოლონეთისთვის კოლონიების მოძიების მიმართულებით.

პოლონეთის პოლიტიკურ ხელმძღვანელობას მიაჩნდა, რომ კოლონიათა მაშინდელმა სხვა მფლობელებმა ეს ადგილები მხოლოდ დაპყრობის გზით როდი ჩაიგდეს ხელთ. ამ მიზნით აქტიურად მოქმედებდა სავაჭრო-ეკონომიკური პოლიტიკაც, რაც საბოლოო ჯამში მათ ამ ტერიტორიების დაუფლების საშუალებას აძლევდა.

პოლონეთის მთავრობის კოლონიურ პოლიტიკას გაგებით ეკიდებოდა ფართო საზოგადოება, მაგრამ მათ მაინც მიაჩნდათ, რომ ქვეყანაში სხვა პრობლემების გადაჭრა გაცილებით საშუარი საქმე იყო. კერძოდ, უფრო მნიშვნელოვანი ჩანდა უწიგნურობის აღმოფხვრა, სოფლის მკვიდრთა ყოფა-ცხოვრების გა-

უმჯობესება, დაჭაობებული ადგილების ამოშრობა და სხვ.

ხელისუფლების საემიგრაციო პოლიტიკისადმი საზოგადოების მხრიდან გამოჩენილ არცთუ დიდ ენთუზიზმს ხელს უწყობდა ისიც, რომ შესაბამისი ორგანიზაციის მუშაობის მიუხედავად, პოლონელთა გადასახლება ხშირად მაინც სტიქიურად, დაუგეგმავად ხდებოდა. ემიგრანტები თავიანთ ქმედებებს ამყარებდნენ იმ ნაცნობთა მიერ მოწოდებულ ცნობებზე, რომლებსაც უკვე დაეტოვებინათ ქვეყანა და ახალ გარემოში მეტად მძიმე ვითარებაში აღმოჩენილიყვნენ. ეს იწვევდა მათ უკმაყოფილებას, აპათიას და ისინი ხელისუფლებას ადანაშაულებდნენ.

მაგალითად, არგენტინაში ჩასულმა კოვალსკებმა, რომელთა ოჯახიც ოთხი ზრდასრული ადამიანისა და სამი მოზარდისგან შედგებოდა, მთელი თავისი დანაზოგი მეზავრობაში დახარჯეს და სამუშაოს რამდენიმეკვირიანი ამო ძებნის შემდეგ, პოლონეთის საკონსულოს მიადგნენ დახმარების თხოვნით. საკონსულოს ყველა გაჭირვებულის დახმარება არ შეეძლო. ამიტომ მიგრანტები ამ სამსახურს ისე უყურებდნენ, როგორც პოლიციურ

ბუენოს-აირესის რკინიგზის სადგური, 1930 წ.

პოლონელებმა არ იცოდნენ, რამხელა სირთულეები ელოდათ ოკეანის გაღმა

დაწესებულებას, რომელსაც მხოლოდ დოკუმენტების გაცემა ხელწიფება, და არა რეალური დახმარება. გარდა იმისა, რომ საკონსულოს ყველა გაჭირვებულისთვის დახმარების ხელის გაწვდენა არ შეეძლო, მის თანამშრომლებს არც გამოცდილება ჰქონდათ და არც ნათელი წარმოდგენა, როგორ ცხოვრობდნენ ემიგრანტები ახალ პირობებში.

სწორედ ამგვარი განწყობილების გამოძახილია არგენტინაში გამოძავალი პოლონური გაზეთის სტრიქონები: „თანამემამულენო, დარჩით პოლონეთში, იმ მიწაზე, რომელიც თქვენს პაპებსა და პაპის პაპებს დაუმუშავებიათ, თქვენ გაუზრდიხართ. დარჩით და ისაზრდოეთ მაგ მიწაზე მოწეული პურიით, რომელიც მართალია შავია, მაგრამ გემრიელია“.

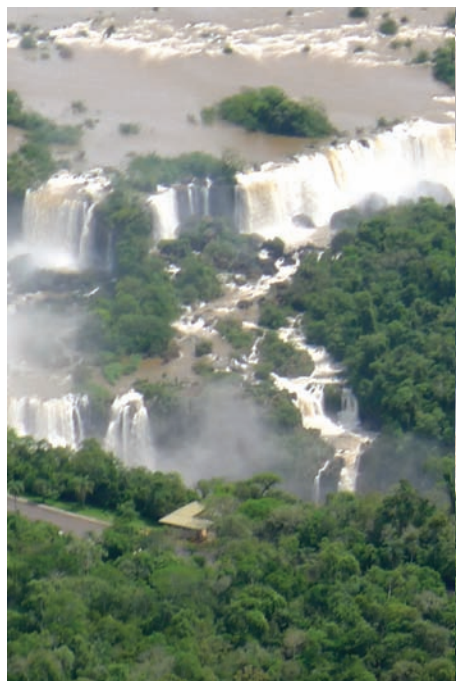
რა მწარე აღმოჩნდა არგენტინაში ჩასახლებულ პოლონელთა ბედი, კარგად ჩანს ზემოხსენებული სტეფან ვიშნევსკის წერილის სხვა ფრაგმენტიდან:

„მთელი ჩვენი ოჯახი ჯუნგლებს ვძირკვავდით, რომლებიც პოლონურ ტყეებს როდი ჰგავს. დღისით რასაც ამოვირკვავდით, ღამით ყლორტებს ისხამდა. ასეთ კლიმატს – სიცხეს, სინესტეს, შხამიან მწერებს, ქვეწარმავლებს, ადამიანზე მონადირე მხეცებს ძნელად თუ წარმოიდგენს კაცი. თუკი ნამდვილად არსებობს ჯოჯოხეთი, ჩვენ აქ მისი მნახველები გაეხდით. ბევრი იხოცებოდა, ბევრმაც სასოწარკვეთილმა მიატოვა აქაურობა. მაგრამ მამაჩემმა, ჯიუტმა პოლონელმა გლეხმა გადაწყვიტა, ამ ყველაფრისთვის ბოლომდე გაეძლო. ის ხომ უკვე 20 ჰექტარის მფლობელი გახდა, რაზეც პოლონეთში ოცნებაც კი არ შეეძლო“.

მძიმე მდგომარეობის ამსახველი სხვა წერილის ფრაგმენტიც:

„მოვინახულე ფიზიკურად და მორალურად მოტეხილი ჩემი თანამემამულე. ქონში იწვა ადამიანი, რომლისგანაც მხოლოდ ძვალი და ტყავი დარჩენილიყო. თუქცა ის ერთ დროს შეძლებულ კოლონისტად ითვლებოდა. მან დაუფიქრებლად გაყიდა კუთვნილი მიწა, რადგან ქალაქში აპირებდა საცხოვრებლად გადასვლას. თადლითებმა მოატყუეს და ცარიელზე დასვეს. ამ ნერვიულობას ცოლი გადაჰყვა. თავდაც მეტიხსმეტი ჯაფისგან გამოიფიტა და სა-

იგუასუს ჩანჩქერების კასკადი მისიონესის პროვინციაში

ბოლოოდ, მძიმედ დაავადდა. დღეს ის წვეს, განძრევის თავიც არ აქვს და უკიდურეს სიღარიბეში სიკვდილს ელოდება.

სიამოვნებით დალევდა სულს, მაგრამ თავისი ხუთი შვილის ბედი აფიქრებს. ბავშვები ჯერ არასრულწლოვანი არიან და მამის სიკვდილის შემდეგ თავის დამოუკიდებლად რჩენა გაუჭირდებათ. ნათესავებიც, რომელთაც შეეძლოთ მათთვის დახმარების აღმოჩენა, პოლონეთში, კრაკოვიში დარჩნენ, ხოლო არგენტინაში არსებული საზოგადოება „პოლონია“ ჯერ არ მოძლიერებულა.

მსგავსი დრამატული შემთხვევა აქ ხშირად გვხვდება. აქ მხოლოდ ძლიერ ადამიანს შეუძლია გადარჩენა, ძლიერებსა და ღრმად მორწმუნეებს. დანარჩენები ბუზებივით იხოცებიან“.

ამიტომ იყო, რომ ლიგა დაკვირვებით არჩევდა ემიგრაციაში გასაგზავნ კანდიდატებს და ერიდებოდა იქ ისეთების გაგზავნას, რომელთაც სოფლად ცხოვრების გამოცდილება არ ჰქონდათ.

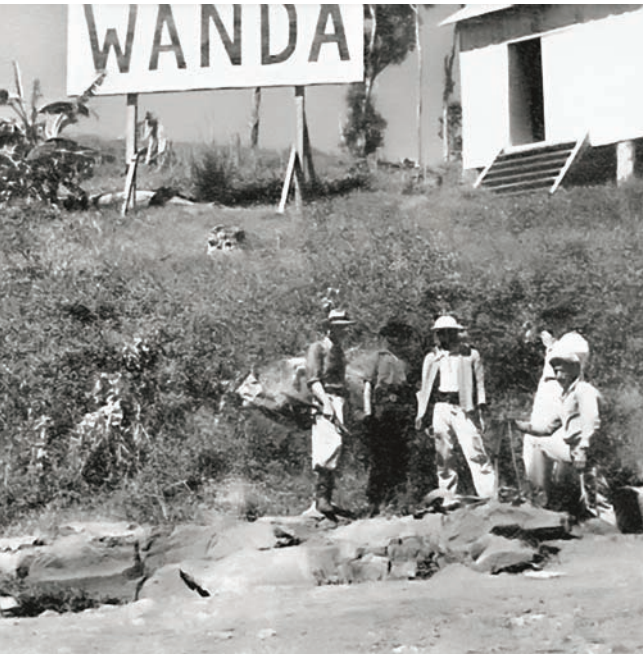
რატომ ირჩევდნენ პოლონელები არგენტინაში დასახლებას? ჯერ ერთი იმიტომ, რომ იქ იყო შედარებით თავისუფალი და იაფი მიწები, მისაღები კლიმატი; ამასთან, ჩასასახლებლად შერჩეული პროვინციები ადმინისტრ-

ემიგრანტების ოჯახი არგენტინაში. პოლონური სარეკლამო ბროშურა, 1939 წ.

რაციულად შედარებით მოუწყობელი იყო, რის გამოც პოლონელებს საკუთარი მართვა-გამგეობის ორგანოების შექმნის შესაძლებლობა ჰქონდათ. ასეთ პირობებში მათ ეროვნული და კულტურული ტრადიციების შენარჩუნება შეეძლოთ. ცხოვრებას უადვილებდათ მდინარე პარანაც, რომელიც კომუნიკაციის საშუალებას წარმოადგენდა. დასასრულ, აქვე ახლოს იყო ჩანჩქერების კასკადი იგუასუ — ენერჯის უდიდესი წყარო, რომლის მფლობელსაც მრეწველობის სწრაფად განვითარების საშუალება ეძლეოდა.

მოახალშენების კოლონია ვანდაში ჩასვლა

ვანდის მცხოვრებლები მიწის ნაკვეთებს ტყისგან ასუფთავებენ, მდინარე პარანას ნაპირებზე

მაღე ემიგრანტებმა თვალსაჩინო სამეურნეო წარმატებებს მიაღწიეს. მაგალითად, დასახლება ვანდაში შექმნეს აგრარული საწარმო, გახსნეს მაღაზიები, სადაც საბაზრო და არასპეკულაციურ ფასებში შეიძლებოდა საქონლის ყიდვა. ამ ადგილებში მიწების აზომვაში, გზებისა და ხიდების მშენებლობაში, ადმინისტრაციულ საქმიანობაში პოლონელებს შემცველი არ ჰყავდათ. სხვა ქვეყნების წარმომადგენლები მათ კონკურენციას ვერ უწევდნენ. შეიქმნა საცდელი სადგურიც, სადაც ყოველ ემიგრანტს შეეძლო მიეღო ინფორმაცია და რჩევა-დარიგება, საკუთარი მეურნეობის უკეთ გასაძღოლად.

ყოველ ჩასახლებულ ოჯახს საკუთრებად ეძლეოდა 20-25 ჰექტარი მიწის ნაკვეთი; აქედან 1,5 ჰა გაწმენდილ-დამუშავებული, ნახევარი ჰექტარი — დათესილი; მასალები სახლის ასაშენებლად; 20 პესოს ღირებულების ხელსაწყო-იარაღი; სამი გოჭი და ზუთი ქათამი; მოკლედ, ვისაც მუშაობა არ ეზარებოდა და გული ერჩოდა, ახალ სამყაროში ცხოვრების მოწყობა შეეძლო.

არგენტინასა და საერთოდ, ლათინურ ამერიკაში (პარაგვაი, ბრაზილია და ა.შ.) პოლონელთა ორგანიზებული ჩასახლებისთვის ხელის შესაწყობად, ამ ტერიტორიებზე გზების, ხიდების მშენებლობებისთვის და სხვ., პოლონეთის ხელისუფლებამ სახელმწიფო აგრარულ ბანკს მათი დახმარება დაავალა. 1936 წელს შეიქმნა გადასახლებულთა საერთაშორისო სააქციო საზოგადოება.

მრავალი პოლონელი ლათინურ ამერიკაში მხოლოდ უკეთესი საცხოვრებელი პირობების არ წასულა. მათ აშინებდათ ახალი ომის დაწყების საშიშროება, რომლის შესახებაც ხმებ იმ დროს უკვე ვრცელდებოდა.

აი, რას წერს ამის თაობაზე დასახლება ვანდის ერთ-ერთი მკვიდრი: „მოსალოდნელი ომის შესახებ გავრცელებული ხმები სასოწარკვეთაში აგდებდა მათ, ვისაც უკვე ქწინაით წინანდელი ომის საშინელებები. ამიტომ მამაჩემმა, ბიძაჩემმა ცოლითა და შვილებით გადაწყვიტეს, ამერიკაში წასულიყვნენ, სადაც მშვიდობა და კეთილდღეობა სუფევდა.

დედაჩემის მშობლები პოლონეთიდან ვანდაში 1938 წელს ჩამოვიდნენ. ბებიამ ჩემს განსაკუთრებით გაუჭირდა აქ ცხოვრება, რადგან მის შვილებს მდინარე პარანას ნაპირზე კო-

პოლონელი ემიგრანტები და მისიონერის გუბერნატორ ლანუსეს ოჯახის წევრები. კოლონია ვანდა, 1938 წ.

ლოები კბენდნენ. პაპაჩემმა ტანსაცმლით საესე დიდი ხურჯინი ჩამოიტანა, მხარზე გადაკიდებული, რადგან ადგილზე მსგავსი არაფერი იშოვებოდა.

ჩვენ იმ ჯუნგლების პირას დაესახლდით, რომელიც დასამუშავებლად უნდა გაგვეწმინდა. სახლი ორსართულიანი იყო, პალმის ფოთლებით გადახურული, პირველ სართულზე სამზარეულოთი.

ერთი პერიოდი ისე გაგვიჭირდა, რომ მამაკაცები ბავშვებოვით ტიროდნენ. საკმარისი ფული რომ გვქონოდა, უკან, პოლონეთში დაბრუნდებოდით. ძნელი იყო გაუვალ ჯუნგლებში მუშაობა, სადაც მკებნარისგან მოსვენება არ გვქონდა. მართალია, მათი შიშით რამდენიმე ხელი ტანსაცმელი გვეცვა, მაგრამ მაინც მწარედ გვკბენდნენ.

ბავშვები მშობლებთან ერთად მუშაობდნენ, ხერხავდნენ ხეებს, აშალაშინებდნენ ფიცრებს. აქ ყველა ხელით, პრიმიტიული იარაღის გამოყენებით ამუშავდა სახლს. საკვები ძალიან ღარიბული გვქონდა, ხორცი იშვიათობა იყო.

ისეთ მწირ მოსავალს ვიღებდით, არსებობა გვიჭირდა. ვსვამდით უშაქრო ყავას, რომელსაც სოიოს ხელით დაფუჭული მარცვლებიდან ვამზადებდით. აქაური მამაკაცები ზოგჯერ ხმამაღლა ფიქრობდნენ. ძირითადად იმა-

ზე, რომ ერთ ომს გამოერიდნენ და მეორეში აღმოჩნდნენ“.

სხვა წერილის ფრაგმენტი:

„იქიდან, რასაც სამშობლოში გვპირდებოდნენ, არაფერი შესრულებულა. აგრარულმა ბანკმა საცეცები ობობასავით გაშალა და ვაი იმ ემიგრანტს, ვინც მის ქსელში მოექცეოდა.“

ბატონი ელჩი ვარშავაში ტკბილად გველაპარაკებოდა, ათას რამეს გვპირდებოდა. აქაც გვესტუმრა, მაგრამ მხოლოდ ერთი ღამით და ბუზებმა არ შემეჭამონო, უკან მოუხედავად გაიქცა. მას შემდეგ აღარ გავხსენებიათ.

პოლონეთში 170 ზლოტი გადავიხადეთ, რათა ჩვენს ჩამოსვლამდე პექტარ-ნახევარი მოეხნათ და დაეთესათ, მაგრამ აქ ჩამოსულებს მხოლოდ გაუვალი ტყე დაგვხვდა“.

ისმის კითხვა: ნახა რამე სარგებელი პოლონეთმა ამ კოლონიური პროგრამიდან?! საეჭვოა. ივნისში კრაკოეში მთარგმნელთა კონგრესზე გახლდით მიწვეული, იქ პოლონური წარმოშობის არგენტინელ ქალბატონს ვესაუბრე და დავინტერესდი: თავს უფრო არგენტინელად გრძნობთ თუ პოლონელად-მეთქი? რა თქმა უნდა, არგენტინელადო, – მომიგო და დასძინა, – სიცოცხლეში მხოლოდ ორჯერ ვნახე პოლონური სიზმარი, არგენტინული კი ყოველდამე მესიზმრებო...
მოამზადა ამბროსი გრიშაკაშვილმა

ორგანიზაცია „თეთრი ვარდი“

სტუდენტური
წინააღმდეგობა
ნაცისტურ
გერმანიაში

ალექსანდერ შმორელი, სოფი და ჰანს შოლეები

ქართველ საზოგადოებას ზედაპირული ინფორმაცია აქვს ნაცისტურ გერმანიაში არსებული წინააღმდეგობის მოძრაობის შესახებ. უმეტესობას უნახავს ფილმები სამხედრო წინააღმდეგობის ამსახველ ფაქტებსა და პერსონაჟზე, რომლის ყველაზე ცნობილი წარმომადგენელია გრაფი კლაუს შენკ ფონ შტაუფენბერგი და მის მიერ წარუმატებლად განხორციელებული თავდასხმა ჰიტლერზე 1944 წლის 20 ივლისს აღმოსავლეთ პრუსიის სამხედრო შტაბ-ბინა „ვოლფშანცემი“ („მგლის ბუნავში“).

გერმანულ საზოგადოებაში, განსაკუთრებით კი მის ტრადიციულ-ბურგერულ ნაწილში, 1933 წლის შემდეგ მუდმივად არსებობდა შინაგანი წინააღმდეგობა ჰიტლერის დიქტატორული და ანტიკომუნური რეჟიმისადმი. თუმცა გესტაპოსა და SS-ის (ნაცისტების შეიარაღებული ფორმირების) ტოტალური კონტროლის პირობებში, ამ წინააღმდეგობისთვის ორგანიზებული სახის მიცემა ურთულეს პრობლემას წარმოადგენდა. ჩვენ ვლაპარაკობთ ეპოქაზე, როცა 1933-1936 წლებში, სამი წლის განმავლობაში, ქვეყანაში ისეთი ტოტალური კონტროლის მექანიზმები შეიქმნა, როგორებიც იყო Hitlerjugend-ი (HJ) და Bund Deutscher

Mädels-ი (BDM), რომლებშიც მთელი გერმანიის ახალგაზრდობის 90%-ზე მეტმა მოიყარა თავი. ახალგაზრდების იდეოლოგიური დამუშავება ისეთივე ინტენსივობით მიმდინარეობდა, როგორც საბჭოთა კავშირის ბანაკებში.

ასეთი რეჟიმის პირობებშიც კი ნაცისტურ გერმანიაში არსებობდა ორგანიზებული წინააღმდეგობის ცენტრი, რომელიც „თეთრი ვარდის“ სახელწოდებითაა ცნობილი და რომლის სულის ჩამდგმელები მიუნხენის უნივერსიტეტის მედიცინის ფაკულტეტის სტუდენტები — ჰანს შოლი და ალექსანდერ შმორელი იყვნენ. „თეთრი ვარდის“ საქმიანობა ემსახურებოდა გერმანელი ხალხის, განსაკუთრებით კი ახალ-

გაზრდობის გამოფხიზლებას ნაცისტური პროპაგანდის გავლენისგან. 1942 წლის ოქტომბერში შოლმა და შმორელმა დაბეჭდეს და გაავრცელეს ოთხი მოწოდების ფურცელი გერმანული საზოგადოებისადმი, სადაც ისინი ქრისტიანული მორალისა და ჰუმანისტური ეთიკის პრინციპებიდან გამომდინარე, გამოხატეს ნაციონალ-სოციალისტური პარტიის საქმიანობას. ამ ოთხი მოწოდების ტექსტები გამსჭვალულია ჰუმანისტური ეთიკით, დამახასიათებელი პათეტიკური ენითა და ლოგიკით. ავტორები საკუთარი პოზიციის გასამყარებლად ხშირად იყენებენ ამონარიდებს გერმანულ კლასიკოსთა, მაგალითად, გოეთესა და შილერის ნაწარმოებებიდან.

მოგვიანებით, პათეტიკა პრაგმატულმა სტილმა ჩაანაცვლა და „თეთრი ვარდის“ ბოლო ორ, ანუ მეხუთე და მეექვსე მოწოდების ფურცლებში უკვე ვხვდებით ერთმნიშვნელოვნად პოლიტიკური შინაარსის ტექსტებს, მიმართულს ჰიტლერისა და ზოგადად, ნაცისტური ტირანიის წინააღმდეგ. ახალგაზრდების

რადიკალიზაციაზე განსაკუთრებული გავლენა იქონია სამხედრო სამსახურში გაწვევამ 1942 წლის ზაფხულში აღმოსავლეთის ფრონტზე, სადაც მათ საკუთარი თვალთი იხილეს ომის საშინელებანი და გერმანელთა მიერ ებრაელთა წინაშე ჩადენილი დანაშაული. სამხედრო სამსახურიდან დაბრუნების შემდეგ, ნოემბერში, შოლსა და შმორელს შეუერთდნენ შოლის 21 წლის და სოფი და მეგობრები — კრისტოფ პრობსტი და ვილი გრაფი, რომლებმაც მანამდეც იცოდნენ „თეთრი ვარდის“ საქმიანობის შესახებ. 1942 წლის დეკემბერში სტუდენტების მენტორმა, ფილოსოფიის პროფესორმა კურტ ჰუმბერმა, რომელიც ლაიბნიცის შესახებ კითხულობდა ლექციებს უნივერსიტეტში, ასევე შეიტყო საიდუმლო ორგანიზაციის არსებობისა და საქმიანობის შესახებ და თავადაც შეუერთდა მას.

„თეთრი ვარდის“ ბოლო ორი, მეხუთე და მეექვსე მოწოდების ფურცლები განსაკუთრებით საინტერესოა შინაარსობრივი თვალსაზრისით. მათ შექმნაში უშუალო მონაწილეობა

პიტლერიუგენდის ერთ-ერთ საზეიმო ღონისძიებაზე

მიიღო კურთ ჰუბერმა. მეხუთე ფურცელში, რომლის სათაურია „მიმართვა ყველა გერმანელისადმი“ და რომელიც 1943 წლის იანვარ-სოფი და ჰანს შოლდისა და ალექსანდერ შპორელის გმირობის შესახებ მზატერული ფილმიც გადაიღეს

ში გაურცელდა, „თეთრი ვარდის“ წევრები წინასწარმეტყველებენ, რომ გერმანიისთვის ომი მხოლოდ საზარელი შედეგებით შეიძლება დას-

რულდეს, რომ ჰიტლერს ომის მხოლოდ გაწვლვა შეუძლია და არა მისი მოგება. სტუდენტები აფრთხილებენ გერმანულ საზოგადოებას, რომ თუ არ სურთ მთელი მსოფლიოს მიერ მოძულეულ ერად იქცნენ, უნდა გაემიჯნონ ნაცისტების საკმეიანობას, ვიდრე დაგვიანებული არ არის. მოწოდებაში ლაპარაკია გერმანიის სამომავლო მოწვობაზეც. „თეთრი ვარდი“ მიიჩნევდა, რომ ომის შემდგომ გერმანიაში ბოლო უნდა მოღებოდა პრუსიული მილიტარიზმის დომინაციას და გერმანია ფედერალისტურ პრინციპებზე უნდა დაფუძნებულიყო, რაც გამართლდა კიდევ.

მეხუთე მოწოდებას, 1943 წლის თებერვალში, მოჰყვა მეექვსე, რომელიც სტუდენტებისადმი მიმართვას წარმოადგენს. მოწოდებაში ლაპარაკია სტალინგრადის ტრაგედიაზე, დილექტანტიზმის პრობლემაზე გერმანიის უმაღლეს ეშელონებში, თავისუფლებისა და ღირსების არარსებობაზე ნაციონალ-სოციალისტური რეჟიმის პირობებში. „თეთრი ვარდი“ მიიჩნევდა, რომ ისევე როგორც ბერეზინა გახდა 1813 წელს ნაპოლეონის დიქტატურის დასასრულის დასაწყისი, სტალინგრადი გახდება ევროპის ნაციზმისგან გაქმენდის საწინდარი.

აღსანიშნავია, რომ ტოტალიტარული რე-

„თეთრი ვარდისადმი“ მიძღვნილი ექსპოზიცია

„თეთრი ვარდისადმი“ მიძღვნილი საფოსტო მარკა

ჟიმის პირობებში სტუდენტებმა მოწოდების 15000-მდე ეგზემპლარი დაბეჭდეს. მათი გავრცელება უდიდეს შრომასა და სიფრთხილესთან იყო დაკავშირებული. ფურცლები ვრცელდებოდა არა მხოლოდ მიუნხენში, არამედ ვენაში, შტუტგარტსა და ლინცში. ბუნებრივია, „თეთრი ვარდის“ მოწოდებათა გავრცელება გესტაპოსთვისაც ძალაღვე გახდა ცნობილი და 1943 წლის თებერვალში შეიქმნა სპეციალური დანაყოფი, რომელსაც ფურცლების წარმომავლობის საკითხი უნდა დაედგინა.

1943 წლის 18 თებერვალს, მიუნხენის უნივერსიტეტში მოწოდების ფურცლების დაყრისას უნივერსიტეტის ზედამხედველმა შენიშნა ჰანს და სოფი შოლები, რომლებიც პოლიცი-

ალექსანდერ შმორელი წმინდანად შერაცხეს

სოფი და პანს შოლგების საფლავი

ამ მაშინვე დააპატიმრა. გამოძიებამ დაადგინა „თეთრი ვარდის“ სხვა წევრთა ვინაობაც. პანს შოლს აღმოუჩინეს კრისტოფ პრობსტის ხელწერილი წარწერით „ჰიტლერი და მისი რეჟიმი უნდა დაეცეს, ამით გერმანია გადარჩება“. 20 თებერვალს პრობსტი ინსბრუკში დააკავეს. 22 თებერვალს სახალხო სასამართლომ, რომელიც ნაცისტების ანგარიშსწორების იარაღს წარმოადგენდა, როლანდ ფრაისლერის თავმჯდომარეობით, სიკვდილი მიუსაჯა სამივე დაკავებულს. დაჰმა შოლგებსა (21 და 24 წლის) და პრობსტს (23 წლის) იმავე დღეს თავები მოჰკვეთეს. რამდენიმე დღის შემდეგ დააპატიმრეს ორგანიზაციის დანარჩენი წევრებიც, რომელთა სასამართლო 1943 წლის 19 აპრილს გაიმართა. პროფესორ კურტ ჰუბერს, ვილი გრაფსა და ალექსანდერ შმორელს სიკვდილი მიუსაჯეს, ორგანიზაციის თანამოაზრეებად მიჩნეულ დაახლოებით ათ პირს კი — ციხე. ჰუბერსა (49 წლის) და შმორელს (25 წლის) 13 ივლისს მოჰკვეთეს თავი, ვილი გრაფს (25 წლის) — 12 ოქტომბერს.

„თეთრი ვარდი“ სახეცვლილი ფორმით არსებობას განაგრძობდა ჰამბურგში. 1942 წელს მედიცინის სტუდენტმა, შოლისა და შმორელის მეგობარმა გოგონამ ტრაუტე ლაფრენცმა მიუნხენიდან მესამე მოწოდება წაიღო ჰამბურგში და სკოლის მეგობარ ჰაინც კუხარსკისთან ერთად გაავრცელა. გესტაპო მათ კვალზე 1944 წელს გავიდა, 1945 წლის 17 აპრილს კუხარსკი დაიჭირეს. სახალხო სასამართლომ მას სიკვდილი მიუსაჯა, თუმცა, აღსრულებამდე, ტრანსპორტირებისას, ინგლისელებმა გერმანელებზე შეტევა მოაწყვეს და კუხარსკიმ გაქცევა მოახერხა. მან 2000 წლამდე იცოცხლა. ტრაუტე ლაფრენცი დღესაც ცოცხალია.

აღსანიშნავია, რომ „თეთრი ვარდის“ საქმიანობა უკვალოდ ომის დროსაც არ დარჩენილა. 1943 წლის ივნისში ცნობილმა გერმანელმა მწერალმა თომას მანმა BBC-ის ეთერში ისაუბრა გერმანიაში არსებული სტუდენტური ორგანიზაციის ტრაგიკული ბედის შესახებ, იმავე წლის დეკემბერში კი ბრიტანულმა ბომბდამშენებმა „თეთრი ვარდის“ მეექვსე მოწოდების ფურცელი ჩამოყარეს გერმანიის ციდან მოსახლეობის ინფორმირების მიზნით.

გიორგი ასტაშაძე,

ისტორიის მაგისტრი

აუშვიცის საკონცენტრაციო ბანაკი

აუშვიცში შემსვლელებს ხვდებოდათ წარწერა Arbeit Mucht Frei — შრომა ათავისუფლებს(!)

ნაცისტური გერმანიის ჩადენილ საშინელებათა ერთ-ერთი ყველაზე თვალსაჩინო მაგალითია პოლონეთის სამხრეთით, ქალაქ ოსვენციმის მიმდებარე ტერიტორიაზე მეორე მსოფლიო ომის დროს განლაგებული უდიდესი საკონცენტრაციო ბანაკი. ის 1940-1945 წლებში მოქმედებდა და ისტორიაში აუშვიცის საკონცენტრაციო ბანაკის სახელით შევიდა. მრავალი ებრაელი, ბოშა, საბჭოთა ტყვე, იეჰოვას მოწმე და პოლონური ინტელიგენციისა და წინააღმდეგობის მოძრაობის დიდი ნაწილი დაემშვიდობა სიცოცხლეს აუშვიცში. შიმშილით, მუშაობით თუ წამებით დაღუპულთა რაოდენობა დღემდე არ არის დაზუსტებული, თუმცა ცხადია, რომ ლაპარაკია მილიონობით მსხვერპლზე.

აუშვიცის საკონცენტრაციო ბანაკის უზარმაზარი კომპლექსი 48 ბანაკისგან შედგებოდა. მათგან ყველაზე მნიშვნელოვანი იყო შემდეგი სამი: აუშვიცი I; აუშვიცი II — ბირკენაუ და აუშვიცი III — მონოვიცი.

სუბიცი I

აუშვიცი I წარმოადგენდა საკონცენტრაციო ბანაკთა ქსელის ადმინისტრაციულ ცენტრს, სადაც დაახლოებით 70 ათასამდე ადამიანი დაიღუპა, ძირითადად, ეთნიკური პოლონელები და საბჭოთა სამხედრო ტყვეები. ამ ბანაკის ტერიტორიაზე, გერმანელების ოკუპაციამდე ჯერ აუსტრიული, ხოლო მოგვიანებით პოლონური სამხედრო ყაზარმები იყო განთავსებული.

მომავალი საკონცენტრაციო ბანაკის ტერიტორიას პირველად ყურადღება გერმანული SS-ის (ნაცისტების შეიარაღებული ფორმირების) ობერფიურერმა არპად ვიგანდმა მიაქცია, რომელმაც ასევე SS-ის წევრს, სილვეზიუს პოლიციის უფროს ერის ვონ დემ ბახ-

ზელვესკის მომავალი აუშვიცი I-ის ტერიტორია შესთავაზა სილვეზიელი პატიმრებისთვის, რომლებიც სილვეზიუს ციხეებში ფიზიკურად აღარ ეტეოდნენ.

საკონცენტრაციო ბანაკად აღნიშნული ადგილის მოწყობა დაკავშირებულია საკონცენტრაციო ბანაკთა ინსპექციის თავმჯდომარის, რიხარდ გლიუკსის სახელთან. მან ადგილის დასათვლიერებლად SS-ის წარმომადგენელი ვალტერ ეისფელდი გაგზავნა, რომლის მოხსენების შემდეგ, გლიუკსმა 1940 წლის 21 თებერვალს აუწყა SS-ის რაიხსფიურერ ჰაინრიხ ჰიმლერს, რომ საკონცენტრაციო ბანაკის მოსაწყობად ადგილი შესაფერისი იყო. აუშვიცი I-ის უფროსად და სტანდარტენფიურერად დაინიშნა რუდოლფ ჰიოსი, რომელსაც თანამშემოებას უწევდა SS-ის ობერფიურერი იოზეფ კრამერი.

ბანაკის მოსაწყობად ადგილად ოსვენციმის არჩევის შემდეგ, ადგილობრივი მოსახლეობა დაახლოებით 40 კვკმ ტერიტორიიდან გაასახლეს. პირველი პატიმრები აუშვიცი I-ში პო-

ერის ვონ
დემ ბახ-
ზელვესკი

ლონეთის ქალაქ ტარნოვიდან ჩამოიყვანეს 1940 წლის 14 ივნისს. 728 პოლონელს შორის ოცი ებრაელი იყო. პატიმართა რიცხვი საკონცენტრაციო ბანაკში ძალიან სწრაფად იზრდებოდა პოლონური ინტელიგენციის, დისიდენტებისა თუ იატაკქვეშა წინააღმდეგობის წარმომადგენელთა ხარჯზე.

პატიმართა სხვადასხვა კატეგორია ერთმანეთისგან სამოსზე დატანილი მონიშვნით განირჩეოდა. ყველაზე ცუდად გერმანელები ებრაელებსა და საბჭოთა ტყვეებს ეპყრობოდნენ. ყველა პატიმარი ვალდებული იყო, ყოველდღე ემუშავა ბანაკში მოწყობილ სამხედრო საწარმოებში, გარდა კვირა დღისა, როცა ყურადღება ძირითადად დასუფთავებას ეთმობოდა. მძიმე სამუშაო მოვალეობები, კვებისა და ჰიგიენის საშინელი მდგომარეობა პატიმრებში მაღალ სიკვდილიანობას განაპირობებდა.

აუშვიცის მე-11 ბლოკი წარმოადგენდა „ციხეს ციხეში“ — სადაც სხვადასხვა წესისა და განრიგის დამრღვევთ ათავსებდნენ. ზოგიერთი პატიმარი იძულებული იყო, მთელი ღამე გაეტარებინა „საღამო საკნებში“, რომელშიც ოთხ პატიმარს ათავსებდნენ. კამერის ზომებიდან გამომდინარე, მთელი ღამის განმავლობაში მათ მხოლოდ ღვომა შეეძლოთ. დღისით კი ისინი ვალდებული იყვნენ, სხვებთან ერთად ემუშავათ. აუშვიცის მიწისქვეშა საკნების „მიმშლილის ოთახებში“ მოხვედრილ პატიმრებს საკვებისა და სასმლის გარეშე ტოვებდნენ.

მიწისქვეშა საკნებში იყო ე.წ. „ბნელი ოთა-

რიხარდ
გლიუსი

(მარცხნიდან)
რიხარდ ბარი,
იოზეფ მენგელე,
იოზეფ კრამერი,
რუდოლფ ჰიოსი

ხებიც“, რომელთაც მხოლოდ ერთი, ძალიან პატარა ფანჯარა ჰქონდა, რაც ოთახში ჟანგბადის ნაკლებობასა და პატიმრის გაგუდვას იწვევდა. ზოგჯერ SS-ის წარმომადგენლები ოთახში პატიმარს სანთელს უნთებდნენ, რათა ისედაც მცირე ჟანგბადი უფრო მალე ამოწურულიყო.

1941 წლის 3 სექტემბერს აუშვიციის საკონცენტრაციო ბანაკის ხელმძღვანელობამ ექსპერიმენტის განხორციელება გადაწყვიტა ციკლონ B-ს, მომაკვდინებელი გაზის გამოყენებით. ექსპერიმენტი მოეწყო 600 საბჭოთა და 250 პოლონელ პატიმარზე მე-II ბლოკის ერთ-ერთ მიწისქვეშა საკანში. ამ ექსპერიმენტმა საფუძველი დაუდო ციკლონ B-ს გამოყენებას საკონცენტრაციო ბანაკის პატიმრების მიმართ. მხოლოდ აუშვიცი I-ში გაზის კამერებმა 1941-1942 წლებში 60 ათასამდე ადამიანის სიცოცხლე შეიწირა.

აუშვიცი II — ბირკენაუ

აუშვიცი II საკონცენტრაციო ბანაკის მშენებლობა 1941 წლის ოქტომბერში დაიწყო აუშვიცი I-ის ანუ ცენტრის გადასვლის შესამსუბუქებლად. მეორე ბანაკი გაცილებით დიდი იყო, პირველზე და მის ჭიშკარშიც მეტ-მა ტყვემ გაიარა. აუშვიცი II — ბირკენაუ ჰაინრიხ ჰიმლერის გეგმით მოეწყო, რომელიც „ებრაელთა საკითხის საბოლოოდ გადაწყვეტას“ ითვალისწინებდა.

პირველი გაზის საკანი ბირკენაუში იყო ე.წ.

„პატარა წითელი სახლი“ — წითელი აგურით ნაშენები კოტეჯი, რომელიც 1942 წლის მარტიდან მოქმედებდა. მეორე აგურის კოტეჯი — „პატარა თეთრი სახლი“ რამდენიმე კვირის შემდეგ „ამუშავდა“.

1943 წლის დასაწყისში საკონცენტრაციო ბანაკის ხელმძღვანელობამ გადაწყვიტა აუშვიცი II-ის გაზის კამერებით „აღჭურვა“ და იმავე წლის თვისისთვის ესეც შეასრულა. ამ დროისათვის აუშვიცი II-ის საკონცენტრაციო ბანაკში მოქმედებდა II, III, IV და V კრემატორიუმები, მორგები და გაზის კამერები. ყველაფერი მზად იყო დამდეგი სისხლის წვიმებისთვის...

აუშვიცი III — მონოვიცი

მონოვიცი (მონოვიცი-ბუნა; აუშვიცი III) წარმოადგენდა აუშვიციის საკონცენტრაციო ბანაკის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ცენტრს. მისი სახელი მომდინარეობდა პოლონურ ქალაქ მონოვიციდან, რომლის მახლობლადაც 1942 წლის ოქტომბერში ეს ბანაკი მოეწყო.

განსხვავებით წინა „ორი აუშვიცისგან“, მონოვიციის ბანაკს უფრო მკვეთრად გამოხატული მონური შრომის ფუნქცია ჰქონდა. ბანაკი 12 ათასამდე პატიმარს იტევდა, რომელთა შორის უმეტესობას ებრაელები წარმოადგენდნენ. იყვნენ ასევე არაებრაული წარმოშობის „დამნაშავენი“ და პოლიტიკური პატიმრები.

პატიმრებს მუშაობა უწევდათ სხვადასხვა ქიმიურ საწარმოში, რაც მათი სიცოცხლის-

ბირკენაუში ხალხით სავსე მორიგი ეშელონები შედის. 1944 წლის მაისი

აუშვიცში ჩამოსულები რეგისტრაციასა და განაწილებას ელოდებიან

ვის საზიფათო იყო. პატიმართა სიცოცხლის ხანგრძლივობა მათი სამუშაოს მიხედვით განისაზღვრებოდა, რაც თვით პატიმრის „კატეგორიაზე“ იყო დამოკიდებული. მაგალითად, ებრაელები ბანაკში მოხვედრის შემდეგ სამიდან ოთხ თვემდე ცოცხლობდნენ.

ბოშათა ბანაკი

ჰაინრიხ ჰიმლერის 1942 წლის დეკემბრის განკარგულებით, საკონცენტრაციო ბანაკებში ბოშები უნდა განეწყესებინათ. მათთვის განცალკევებით მოიძებნა ადგილი აუშვიცი II — ბირკენაუში: „ბოშათა საოჯახო ბანაკი“ (Zigeuner Familienlager). ბოშათა პირველი ნაკადის ჩასვლის დროისთვის (1943 წლის 26 თებერვალს) ის ჯერ კიდევ შენდებოდა. სულ აუშვიციში 21 ათასამდე ბოშა მოათავსეს.

ბირკენაუში ბოშათა პირველი ნაკადის ჩამოყვანისას, მათ უმეტესობას ტიფის ვირუსი აღმოაჩნდა. ბანაკის ხელმძღვანელობამ პრობლემა მარტივად „გადაწყვიტა“ — ინფიცირებულ ბოშებს გაზის კამერით „უშკურნალა“.

გაზის კამერაში დაღუპულ ბოშებს შორის იყო ცხრა წლის ჰოლანდიელი გოგო-

ნა, ანა მარია (სეტელა) შტეინბახი, რომელიც 1994 წლამდე ებრაელად მიიჩნეოდა, თუმცა შემდგომ დადგინდა მისი ბოშური წარმომავლობა.

1945 წელს, როცა ბოშათა საკონცენტრაციო ბანაკებს, ისევე როგორც ზოგადად გერმანელთა საკონცენტრაციო ბანაკებს, მოკავშირეთა მხრიდან საფრთხე დაემუქრა, SS-ის გადაწყვეტილებით 2 897 ბოშა სასწრაფოდ გაიგზავნა გაზის კამერებში...

სისტემა

არსებობდა კიდევ 45 ბანაკი, რომლებიც მთლიანობაში საკონცენტრაციო ბანაკების ერთ დიდ სისტემას ქმნიდა. ეს ბანაკები ათობით კილომეტრით იყო დაშორებული სამი მთავარი ბანაკისგან. პატიმართა რაოდენობა ამ ბანაკებში რამდენიმე ათეული კაციდან ათასეულებამდე მერყეობდა.

სამი მთავარი ბანაკის გარდა, სიდიდით გამოირჩეოდა შემდეგი ბანაკები: ტრჟებინია, ბლენჰამერი და ალთჰამერი. ქალთა საკონცენტრაციო ბანაკებიდან აღსანიშნავია: ბუდი, პლავი, ჟაბრჟე, გლაივიცი I, II, III და ლიხტენვერდენი.

საკონცენტრაციო ბანაკები იყოფოდა რამდენიმე კატეგორიად: ძირითადი (Aussenlager), დამხმარე (Nebenlager) და შრომითი (Arbeitslager) ბანაკები.

ხელმძღვანელობა

ნაცისტური გერმანიის პოლიტიკაში აუშვიციის დიდი მნიშვნელობის გამო, ამ ბანაკს დიდი გულისყურით აკონტროლდნენ SS-ის სხვადასხვა ინსტანციის წარმომადგენლები. საკონცენტრაციო ბანაკის არსებობის განმავლობაში, ხელმძღვანელ ინსტანციებში 7 ათასამდე კაცი იყო დასაქმებული.

მმართველობის ცენტრალური ინსტანცია იყო „SS-ის ეკონომიკის მთავარი ოფისი“.

აუშვიცში იყო ოფიცრებით დაკომპლექტებული გერმანული გესტაპოს დიდი ოფისი. ბანაკის ტერიტორიაზე ასევე განლაგებული იყო სამედიცინო პერსონალი ელჟარდ ვირთსის ხელმძღვანელობით.

საკონცენტრაციო ბანაკის შიდა მმართველობას წარმოადგენდნენ სამი მთავარი ბანაკის (აუშვიცი I, II, III) გამგებლებად დანიშნული ლაგერფიურერები, რომელთა შემდეგ

რანგით დაბლა მოდიოდა რაპორტფიურერის თანამდებობა. ისინი ხელმძღვანელობდნენ ბლოკფიურერებს, რომელნიც პატიმართა ცალკეულ კატეგორიებს უშუალოდ მეთვალყურეობდნენ.

SS-ის წარმომადგენლებს ბანაკის ხელმძღვანელობაში დახმარებას უწევდნენ თავად პატიმრები. მათი ნაწილი, რომელიც თავად გერმანელებს ჰყავდათ სხვა პატიმრებისგან გამორჩეული და რომელთაც კაპოებს უწოდებდნენ, პასუხს აგებდნენ წესრიგზე ბანაკის განსაზღვრულ უბნებზე. არსებობდა პატიმართა ზონდერჯგუფები, რომელთა ფუნქცია იყო ახალჩამოყვანილი პატიმრების გაზის კამერებისთვის „მოშადება“. ისინი პატიმრებს ტანსაცმლისა და სხვადასხვა ნივთის დატოვებაში „ეზმარებოდნენ“. ზონდერჯგუფები პატიმრებს ოქროს კბილებსაც კი აცლიდნენ და აღნობდნენ. მიუხედავად ამგვარი დახმარებისა, გერმანელები ზონდერჯგუფების წარმომადგენლებს პერიოდულად ზოცავდნენ, ისევე როგორც სხვა პატიმრებს.

გაზის კამერაში მოხვედრის შემდეგ პატიმრებზე SS-ის ცალკე კონტიგენტი „ზრუნავდა“.

აუშვიცში ბანაკი მავთულხლართების ორმაგი მწკრივით იყო დაცული

აუშვიცის კრემატორიუმში მილიონობით ადამიანის ცხედარი დაიფერვლა

რომელსაც „ჰიბიენის დივიზია“ ერქვა. მისი ფუნქცია იყო, კამერაში გაზის შეყვანისა და პატიმრების დახოცვის შემდეგ, კამერის გაზისგან დაცლა. „ჰიბიენის დივიზია“ აუშვიცის სამედიცინო პერსონალს ექვემდებარებოდა, რომელიც მომაკვდინებელი გაზის გაცემას განკარგავდა.

აუშვიცის საკონცენტრაციო ბანაკს ჰყავდა ასევე გარე უსაფრთხოებისთვის გამოყოფილი ნაწილი, ე.წ. „დაცვის ბატალიონი“.

ცხოვრება ბანაკში

ბანაკში ცხოვრების შესახებ ჩვენამდე პატიმართა ჩანაწერებმა მოაღწია. მათ მიხედვით შესაძლებელი ხდება პატიმართა ერთი რიგითი დღის განრიგის აღდგენა.

სამუშაო დღე პატიმრებისთვის დილის 3 საათზე (ზოგჯერ 3:30-ზე) იწყებოდა ხმა-მაღალი და ხანგრძლივი განგაშის ხმით, რომელიც მთელ ბანაკს ედებოდა. საინტერესოა, რომ პატიმრებს 30 წუთს აძლევდნენ დი-

ადამიანებზე ექსპერიმენტების დადგმის ნაციისტები დიდ ყურადღებას აქცევდნენ — ნაციისტი ექიმების საოპერაციო ოთახი

ლის პიგინური პროცედურებისთვის. ამის შემდეგ ისინი ხუთკაციან მწკრივებად ეწყობოდნენ. ბანაკის ცალკეულ განყოფილება-თა ხელმძღვანელები მორიგ საშინელ დილას „იწყებდნენ“ ზოგიერთს სცემდნენ, ზოგჯერ — ყველასაც. შემდეგ პატიმრებს აიძულებდნენ, მუხლმორით ჩამჯდართ და ხელებაწეულთ რამდენიმე საათი გაეტარებინათ. ჩანაწერების მიხედვით, ასე გრძელდებოდა დილის 7 საათამდე, როცა SS-ის ოფიცრები პატიმრებს აღრიცხავდნენ დაღუპულთა რაოდენობის დასადგენად. მათი რიცხვი ხუთს ან ექვს, ზოგჯერ კი ათსაც შეადგენდა. ამის შემდეგ პატიმრებს საუზმის მიღების უფლება ეძლეოდათ.

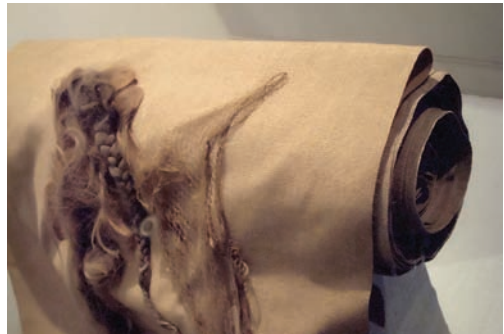
ნასაუზმევს პატიმრები, ბანაკის უნიფორმებში, საცვლების გარეშე და ძალიან მოუხერხებელი და უხეში ფეხსაცმლით სამუშაო ადგილებისკენ მიემართებოდნენ. საინტერესოა, რომ სამუშაოდ მიმავალ პატიმრებს ორკესტრის მუსიკით აცილებდნენ, ამაზე ბანაკის ხელმძღვანელობა „კარგად ზრუნავდა“. სამუშაო დღის ხანგრძლივობა ზაფხულში 12 საათი, ზოლო ზამთარში შედარებით ნაკლები იყო. დასვენების საშუალება პატიმრებს არ ჰქონდათ. უკიდურეს შემთხვევაში, თუკი რომელიმე შეუძლოდ გახდებოდა და მცირე ხნით დასვენება დასჭირდებოდა, ბანაკის ხელმძღვანელობა სხვა პატიმარს გამოყოფდა, რომელიც დროს უნიშნავდა „კოლეგას“, სანამ ეს უკანასკნელი სულს მოიბრუნებდა.

სამუშაოს დასრულების შემდეგ, ბანაკში საღამოს განგაში გაისმოდა და კიდევ ერთხელ იწყებოდა პატიმართა აღრიცხვა. თუკი ნუსხას ვინმე აკლდა, სხვები მწყობრში უნდა მდგარიყვნენ, სანამ პატიმრის გაუჩინარების მიზეზი გაირკვეოდა. ამას ზოგჯერ რამდენიმე საათი სჭირდებოდა. შემდეგ იწყებოდა პატიმართა დასჯა, რაც დღის განმავლობაში პატიმართა საქციელის მიხედვით ხდებოდა. დასჯის შემდეგ პატიმრებს უფლება ეძლეოდათ, პურისა და წყლის განსაზღვრული რაოდენობა მიეღოთ.

პატიმრებს გრძელ რიგებად ეძინათ, ერთმანეთთან იმდენად ახლოს, რომ ხშირად ერთმანეთსაც კი აწვნენ. ხდებოდა ქურდობაც, ამიტომ ბევრ პატიმარს საკუთარ ფეხსაცმელსა და ტანსაცმელზე ჩაბლაუჭებულს ეძინა.

გაზის კამერებში შეყვანამდე პატიმრებს, სხვა ნივთებთან ერთად, ფეხსაცმელებსაც ართმევდნენ

აუშცივის ჯალათები ბავშვებსაც არ ინდობდნენ

სამედიცინო მსახურიმენტები

გერმანელი ექიმები სხვადასხვა ექსპერიმენტს დგამდნენ პატიმრებზე, ასხივებდნენ მათ რენტგენის სხივებით, სტერილიზაციის მიზნით პატიმარი ქალების სხეულში ქიმიური ნივთიერებები შეჰყავდათ.

აუშვიციის საკონცენტრაციო ბანაკში ყველაზე ცნობილი ექიმი იყო იოზეფ მენგელე, რომელსაც „სიკვდილის ანგელოზს“ ეძახდნენ. იგი სამედიცინო ცდებს აწყო პატიმრებზე. განსაკუთრებით დაინტერესებული იყო ტყუპებით, მომაკვდინებელი ნივთიერების შეყვანის შემდეგ ტყუპებს კვებდა და სხეულებს სწავლობდა. მენგელე ჯუჯებითაც ინ-

ტერესდებოდა და ტყუპების მსგავსად, მათაც უსწრაფებდა სიცოცხლეს და შემდეგ გვამებს იკვლევდა.

გერმანელთა სამედიცინო საშინელებათაგან აღსანიშნავია 1943 წელს მოწყობილი „ჩონჩხების კოლექცია“, რომელიც აუშვიციის საკონცენტრაციო ბანაკის 115 პატიმრისგან „შეგროვდა“. მათ შორის უმეტესობა ებრაელი იყო. ჩონჩხები სტრასბურგის ანატომიის ინსტიტუტში უნდა გაეგზავნათ, რომელიც გერმანელთა მიერ ოკუპირებული საფრანგეთის ტერიტორიაზე მდებარეობდა. ამ საქმეს ხელმძღვანელობდა ორი გერმანელი ექიმი — რუდოლფ ბრანდტი და ვოლფრამ სივერსი.

ტიფის ეპიდემიის გამო, 115 ადამიანი კარანტინში მოათავსეს და „ჩონჩხების კოლექციისთვის“ მოამზადეს. ვოლფრამ სივერსის ერთ-ერთი წერილიდან ვიგებთ: „სულ 115 ადამიანი შეიჩრა — 79 ებრაელი მამაკაცი, 30 ებრაელი ქალი, ორი პოლონელი და ოთხი აზიური წარმოშობის პატიმარი“. რა თქმა უნდა, ეს ექსპერიმენტი სანქცირებული იყო როგორც რუდოლფ ჰოსის, ასევე ჰაინრიხ ჰიმლერის მიერ.

„ჩონჩხების კოლექციაში“ დაღუპულ პატიმართა სია გამოქვეყნებულია გერმანელი ისტორიკოსის ჰანს იოაკიმ ლენგის წიგნში „ნომრების სახელები“.

„სიკვდილის კედელი“ მეთუ და მეთურთმეტე ბლოკებს შორის მდებარეობდა. აქ პიტლერულეებმა ათიათასობით ადამიანი დახვრიტეს. ამ ადგილიდან დაახლოებით 50 მეტრში ბანაკის უფროსის ოჯახი ცხოვრობდა, რომლის ეზოშიც ბავშვები თამაშობდნენ...

1942 წლის 6 დეკემბერს „სიკვდილის კედელთან“ დახვრიტეს წმინდა გრიგოლ ფერაძე. ის გესტაპომ იმავე წლის მაისში დააპატიმრა და აუშვიცში გაგზავნა. გადმოცემით, არქიმანდრიტი გრიგოლი მრავალშვილიანი ებრაელი პატიმრის ნაცვლად გავიდა სასიკვდილოდ

მუხეზი

1945 წლის დასაწყისიდან გერმანელთა მდგომარეობა ფრონტებზე მეტად არასახარბიელო გახდა. მოკავშირეები პოლონეთის ტერიტორიაზე შევიდნენ და 27 იანვარს ქალაქი ოსვენციმი, აუშვიცის საკონცენტრაციო ბანაკი გაათავისუფლეს. ეს თარიღი მიჩნეულია პოლოკოსტის მსხვერპლთა ხსოვნის დღედ.

ომის შემდეგ აუშვიცი I საავადმყოფოდ გადაკეთდა, რომელშიც რეაბილიტაციის კურსს გადიოდნენ მოკავშირეთა მიერ გათავისუფლებული ბანაკის პატიმრები. 1947 წლამდე ამ ტერიტორიას საბჭოთა НКВД იყენებდა.

აუშვიცი III-ის (მონოციის) ტერიტორია პოლონეთის სახელმწიფოს გადაეცა და მოგვიანებით რეგიონის ქიმიური მრეწველობის ცენტრად გადაკეთდა.

აუშვიცი I-ის ტერიტორიაზე გესტაპოს შენობა მოკავშირეებმა გაანადგურეს და მის ადგილას სახრჩობელები აღმართეს. აქ გერმანელი სამხედრო დამნაშავენი, მათ შორის აუშვიცის საკონცენტრაციო ბანაკის სტანდარტენფიურერი რუდოლფ ჰოსი (1947 წლის 17 აპრილს) დასაჯეს სიკვდილით.

1947 წლის 24 ნოემბრიდან 22 დეკემბრამდე პოლონეთის ქალაქ კრაკოვში მიმდინარეობდა „აუშვიცის პროცესი“, რომელზეც ბანაკის ხელმძღვანელი გუნდის 41 წარმომადგენელი გაასამართლეს. მათგან 23-ს სიკვდილი, ხოლო დანარჩენებს კი ციხე განუწყესეს, სამი წლიდან სამუდამო პატიმრობამდე.

1947 წელს პოლონეთის ხელისუფლებამ გადაწყვიტა, აუშვიცის საკონცენტრაციო ბანაკის ადგილას, დაღუპული პატიმრების სულების უკვდავსაყოფად, ნაცისტთა მიერ ჩადენილი საშინელებების მუზეუმი მოეწყობოთ. მას დღემდე უამრავი მნახველი ჰყავს.

აუშვიცი II-ის — ბირკენაუს ტერიტორია-

ზე გაზის საკნების ნანგრევები დღემდე ღიაა მნახველისთვის. ეს ერთგვარი ღია სასაფლაოა, აქ უამრავი ადამიანი სიკვდილით დასაჯეს. ბანაკის მრავალი შენობა დღემდე შემორჩენილია, მათ შესახებ ცნობები საინფორმაციო დაფებზეა დატანილი. მუზეუმში შემონახულია ფეხსაცმელები, რომლებსაც პატიმრებს ართმევდნენ გაზის საკნებში შეყვანამდე, აგრეთვე ხელჩანთები, ჩემოდნები, სათვალეები და სხვა ნივთები, რომელთაც პატიმრები საკონცენტრაციო ბანაკში ჩამოსვლისას ხელმძღვანელობას აბარებდნენ.

აუშვიცის საკონცენტრაციო ბანაკში დაღუპულთა რაოდენობა დღემდე ზუსტად არ არის დადგენილი. მიიჩნევა, რომ მსხვერპლი 1,3-დან 2 მილიონამდეა. ზოგიერთი მკვლევარი ამ რაოდენობას საეჭვოდ მიიჩნევს, თუმცა

ზუსტ რიცხვზე ლაპარაკი ძნელია. ცხადია ერთი რამ, ნაცისტურმა გერმანიამ 1940-1945 წლებში აუშვიცის საკონცენტრაციო ბანაკი გამოიყენა საკუთარი რასისტული პოლიტიკისთვის ფრთების შესასხმელად. ამ პოლიტიკაში ებრაელთა განადგურებას დიდი ადგილი ეჭირა, მათთან ერთად, ბანაკში მრავალი სხვა ეთნოსის წარმომადგენელიც დაიღუპა.

1945 წელს მოკავშირეთა მიერ გათავისუფლებულ აუშვიცის საკონცენტრაციო ბანაკში სიკვდილს გადარჩენილთაგან ყველაზე დიდხანს იცოცხლა პოლონელმა ანტონი დობროვოლსკიმ, რომელიც 2012 წლის 21 ოქტომბერს, პოლონეთის ქალაქ დებნოში 108 წლის ასაკში გარდაიცვალა.

პანაზაპირ მალიჩაშვილი

ქართველები და ბანდერელთა მოძრაობა

უკრაინელი ნაციონალისტების ანტირუსული აქცია 1941 წელს

მეოხე მსოფლიო ომის უსნობი ფუხსაღები

„ქართველებო!

ოდესღაც თქვენ დიდი სახელმწიფო გქონდათ. ოქროს ხანის დასასრულთან ერთად, საქართველოს ძნელბედობის ჟამი დაუდგა და ბოლოს რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში აღმოჩნდით. 1918 წელს საქართველომ მცირე ხნით დამოუკიდებლობის აღდგენა შეძლო, მაგრამ მალე საბჭოთა რუსეთის მიერ ოკუპირებულ-ანექსირებული იქნა.

ქართველებო! თქვენ გჯეროდათ, რომ ჰიტლერი ნანატრ დამოუკიდებლობას დაგიბრუნებდათ. უმრავლესობა თქვენგანმაც გერმანული მუნდირი სწორედ ამიტომ ჩაიცვა. იმედი არ გამართლდა. თქვენ აქ, უკრაინულ მიწაზე, პოლიციური ფუნქცია დაგაკისრეს. ეს კი ყველა ჭეშმარიტი მეომრისთვის სამარცხვინო და სათაკილოა.

ჩვენ მოგიწოდებთ, შეუერთდეთ უკრაინის აჯანყებულთა არმიას (უპა). გერმანია ნანატრ თავისუფლებას ვერ მოგიტანთ. ამისი მიღწევა მხოლოდ ეროვნული რევოლუციის გზით შეიძლება. სამისოდ კი აუცილებელია დაპყრობილ ერთა ერთიანი ფრონტის შექმნა.

სიკვდილი სტალინს! სიკვდილი ჰიტლერს! გაუმარჯოს დამოუკიდებელ უკრაინას! გაუმარჯოს დამოუკიდებელ საქართველოს!“

„უკრაინელ ნაციონალისტთა ორგანიზაცია“

ასეთი სააგიტაციო ფურცლები ვრცელდებოდა ჰიტლერელთა მიერ ოკუპირებული უკრაინის ტერიტორიაზე დისლოცირებულ ქართველ ლეგიონერებს შორის. იდგა 1942 წელი.

— ქართველები ჩვენს მოწოდებას დიდი ინტერესით შეხვდნენ, — იგონებს უკრაინული ნაციონალისტური მოძრაობის ვეტერანი სტეპან ლენკავსკი.

როგორც ცნობილია, ქართული ლეგიონი გერმანულ ვერმახტში 1941 წლის დეკემბერში შეიქმნა. იგი დაკომპლექტებული იყო როგორც ემიგრანტებით, ისე ყოფილი საბჭოთა ტყვეებით.

ბლიცკრიგის ჩაშლის შემდეგ ჰიტლერელთა ოკუპირებულ ტერიტორიაზე პარტიზანები გააქტიურდნენ. უკრაინაში ფართომასშტაბიანი ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა გაიშალა, რომლის აჯანყარდს ბანდერელები წარმოადგენდნენ.

ბანდერა და ბანდერელები

უკრაინელ ნაციონალისტთა ორგანიზაცია (ოუნ) 1929 წელს ვენაში შეიქმნა. მისი მიზანი იყო ყველა უკრაინული მიწის გაერთიანება ერთიანი დამოუკიდებელი უკრაინული სახელმწიფოს შემადგენლობაში. ცნებები „დამოუკიდებლობა“ და „ერთიანობა“ უკრაინული ნაციონალიზმის ძირითად იდეოლოგიურ ბაზად იქცა. სხვა უკრაინელი პატრიოტებისგან განსხვავებით, ოუნ-ი კატეგორიულად უარყოფდა უკრა-

სტეპან ბანდერა

ინის ფედერალიზაციას და ერთიანი უნიტარული სახელმწიფოს შექმნის იდეით გამოდიოდა.

— არავითარი ავტონომიები, არავითარი ფედერალიზაცია! უკრაინა ერთიანი და განუყოფელია!

1938 წელს საბჭოთა ჩეკისტებმა როტერ-

დამში მოკლეს ოუნ-ის დამაარსებელი პოლ-კოვნიკი ვეგენი კონოვალეცი. ამის შედეგად ოუნ-ის შიგნით უთანხმოება გამძაფრდა, რაც 1940 წელს ორგანიზაციის დაშლით დასრულდა. ორგანიზაციის ახალგაზრდულმა ფრთამ, რომელიც სტეპან ბანდერას გარშემო იყო შემოკრებილი, საკუთარი ორგანიზაცია შექმნა, სახელწოდებით ოუნ-რევოლუციური. მის წევრებს შემდგომში ბანდერელები უწოდეს.

— 1941 წლის 30 ივნისს გერმანელებმა ლეოვი აიღეს. იმავე დღეს ბანდერელებმა უკრაინის დამოუკიდებლობა გამოაცხადეს და დროებითი მთავრობა შექმნეს. მან სულ ორ დღეს იარსება. გერმანელებმა მისი წევრების უმრავლესობა დააპატიმრეს, თვად ბანდერასგან კი კატეგორიულად მოითხოვეს დამოუკიდებლობის აქტის გაუქმება. „აქტი არ გაუქმდება!“ — მტკიცედ მიუგო ბანდერამ. ამის შემდეგ ჰიტლერელებმა ის ზაკსენჰაუსენის საკონცენტრაციო ბანაკში მოათავსეს. მოგვიანებით ნაცისტებმა ბანდერელებს მასობრივი რეპრესიები მოუწყვეს. — დაპატიმრებულთა რიცხვმა ერთი თვის განმავლობაში ორი ათასს მიაღწია.

პასუხად, ბანდერელებმა შეიარაღებული ბრძოლა გააჩაღეს როგორც ჰიტლერელი, ასევე რუსი დამპყრობლების წინააღმდეგ.

პირველი კონტაქტები

— ჩვენ გვესმოდა, რომ მარტოოდნ საკუთარი ძალებით ვერაფერს გავხდებოდით. აუცი-

უპა-ს მებრძოლთა რაზმი

ლებელი იყო დაპყრობილ ერთა ერთიანი ფრონტის შექმნა. სათანადო მუშაობა უკვე 1942 წელს დაიწყო, — წერს ბანდერელთა მოძრაობის ვეტერანი, ოუნ-ის უშიშროების სამსახურის ერთ-ერთი ხელმძღვანელი სტეპან მუდრიკი.

ოუნ-ის ყურადღების ცენტრში უკრაინის ტერიტორიაზე დისლოცირებული ვერმახტის ე.წ. „ნაციონალური ნაწილები“ აღმოჩნდნენ (ქართველების გარდა, აქ იყვნენ სომხები, აზერბაიჯანელები, ჩრდილოეთკავკასიელები, შუააზიელები).

— ქართული ლეგიონის შესახებ ინფორმაცია შევაგროვეთ. ამ დროს ჩვენი ყურადღების ქვეშ მოექცა ერთი პიროვნება, რომლის გვარს არ დავასახელებ, რადგან მას საბჭოთა ტერიტორიაზე ოჯახი დარჩა. ვიტყვი მხოლოდ იმას, რომ ის ქართული ლეგიონის ოფიცერი იყო და ჩვენთან თანამშრომლობაზე თანხმობა განაცხადა. ჩვენ მას ფსევდონიმად კარლო შევეურჩიეთ, — იგონებს სტეპან მუდრიკი.

ბანდერელებს კონტაქტი ჰქონდათ ქართული ლეგიონის ხელმძღვანელობასთან (პოლკოვნიკი მიხეილ წულუკიძე და სხვ.). პროფესორი პეტრო მირჩუკი წერს, რომ გენერალი შალვა მაღლაკელიძე ბანდერელებთან თანამშრომლობის კატეგორიული წინააღმდეგი იყო. მაღლაკელიძე მიიჩნევდა, რომ ბანდერელთა ბრძოლა მარცხისთვისაა განწირული, ამიტომ მათთან კავშირსაც აზრი არ აქვს.

— მაღლაკელიძე ვლასოველთა პერსპექ-

ტივებს, როგორც ჩანს, უფრო რეალურად მიიჩნევდა, რადგანაც მალე მათ დაუკავშირდა. ამის გამო ქართველები მას სასტიკად აკრიტიკებდნენ, — წერს მირჩუკი.

მაღლაკელიძის პოზიციის მიუხედავად, ბანდერელთა თანამშრომლობა ქართველებთან ღრმავდებოდა. ამ დროს ბანდერელთა ყურადღება მიექცია მეორე ქართველმა, რომელმაც შემდგომ მოვლენებში აქტიური როლი შეასრულა. მისი ნამდვილი სახელი დღემდე უცნობია. უკრაინულ წყაროებში მას მოიხსენიებენ გოგაად (ზოგან გოგიკად). პროფესორ მირჩუკის ცნობით, გოგია მაიორი იყო და ქართველ მეომრებს შორის ავტორიტეტით სარგებლობდა. მაიორმა ბანდერელებს განუცხადა:

— უკან დასახვევი გზა ყველა ჩვენგანისთვის მოჭრილია! ისიც ცხადია, რომ ჰიტლერი ჩვენთვის არაფითარ დამოუკიდებლობას არ გაიმეტებს! თავისუფლებისთვის ბრძოლა მხოლოდ უპა-სთან კავშირში შეიძლება! იბრძოლე და გაიმარჯვე, ნათქვამია! მაღლაკელიძეს ქართველი მეომრების გადარჩენა სურს, მე კი საქართველოს თავისუფლებისთვის ბრძოლა!

გოგია ერთ-ერთი იმათგანი იყო, ვინც ბანდერელებთან აქტიურად თანამშრომლობდა. ლეგიონერთა გარდა, ბანდერელები საბჭოთა ტყვეებს შორისაც მუშაობდნენ. როგორც ცნობილია, 1941-1943 წლებში ბევრი საბჭოთა ჯარისკაცი ტყვედ ჩავარდა. სტალინმა მათზე ოფიციალურად თქვა უარი. „ჩვენ არ გვყავს

ქართული
ლეგიონის
ქვედანაყოფი

უკრაინის პოსტერი, რომლითაც რეკრუტებს თავის რიგებში ეპატიჟებოდა

პროპაგანდისტული პოსტერი უკრაინის ნიშნით

სამხედრო ტყვეები, ჩვენ გვყავს სამშობლოს მოღალატეები“, — განაცხადა მან.

ჰიტლერელები საბჭოთა ტყვეებს არააღამიანურ პირობებში ამყოფებდნენ. მონებივით ამუშავებდნენ, სცემდნენ. ბევრ ტყვეს შიმშილისა და ავადმყოფობისგან სული ხდებოდა. უკან დასაბრუნებელი გზაც დახშული ჰქონდათ. აკი სტალინმა ისინი მოღალატეებად გამოაცხადა! თავის გადასარჩენად ბევრი ტყვე იძულებული გახდა, ვლასოველის ან კახაკის ფორმა ჩაეცვა. თავის მხრივ, ბანდერელები ყოველმხრივ ცდილობდნენ ამ განწირული ადამიანების დახმარებას.

— შეუერთდით უკრაინის და ტირანებს დასცხეთ! სიკვდილი სტალინს! სიკვდილი ჰიტლერს!

ამ ტყვეებს შორის ქართველებიც ბლომად იყვნენ. ბანაკიდან თავის დაღწევა ბევრისთვის სიცოცხლის გადარჩენის ტოლფასი იყო, თუმცა ტყვეებიდან გაქცევა არცთუ ადვილი გახლდათ. ამას გარდა, ადგილობრივი ძალების დახმარების გარეშე გაქცეული ტყვე განწირული იყო.

— ჩვენც ვეხმარებოდით მათ, — წერს დოქტორი ანატოლ ბედრი.

ქართველები უკრაინის უმთავრესი

1943 წლის თებერვალში ქართველთა პირველი ჯგუფი უკრაინის შეუერთდა. პროფესორ მირჩუკის ცნობით, მათი რიცხვი ოც კაცს არ აღემატებოდა. სხვა ავტორები 14-15 კაცს ასახელებენ. ასეა თუ ისე, ფაქტია: ქართველთა პირველი ჯგუფი, რომელიც ბანდერელებს შეუერთდა, მრავალრიცხოვანი არ ყოფილა.

— ცოტა ხნის შემდეგ უკრაინის ქართველთა მეორე ჯგუფი შეუერთდა, — წერს დოქტორი ანატოლ ბედრი.

პირველთან შედარებით, ეს ჯგუფი უფრო მრავალრიცხოვანი იყო. ლეგიონერთა გარდა აქ იყვნენ ისინიც, ვინც ჰიტლერელთა ტყვეობიდან გაქცევა შეძლო. 1943 წლის მაისში ბანდერელებს ლეგიონერთა სოლიდური ოდენობა მიემატა.

— ეს იყო ნაციონალური ნაწილებიდან პირველი სერიოზული დენერტირობა, — ასე აფასებს ამას ცნობილი ესესელი, გენერალი ბახ-ზალევსკი.

რუსი ისტორიკოსის, პროფესორ ბორის სოკოლოვის მტკიცებით, უკვე მაშინ, 1943

წლის მაისში, ჰიტლერელთა ზედა ფენაში ცხარე დისკუსია გაჩაღდა: დაეშალათ თუ არა ნაციონალური ნაწილები. რაიხსფიურერი ჰიმლერი დაუყოვნებლივ დაშლას მოითხოვდა. ნაციისტური პარტიის ერთ-ერთი იდეოლოგი, აღმოსავლეთის ოკუპირებული ტერიტორიების მინისტრი ალფრედ როზენბერგი კი კატეგორიულად წინააღმდეგი იყო, ფრონტზე შექმნილი მძიმე მდგომარეობის გამო. ჰიტლერმა მხარი როზენბერგს დაუჭირა. ნაციონალური ნაწილები, მათ შორის ქართული ლეგიონი, არ დაშლიათ. ომი კი გრძელდებოდა. კურსკთან განცდილი მარცხის შემდეგ, ჰიტლერელებმა აღმოსავლეთის ფრონტზე ინიციატივა საბოლოოდ დაკარგეს. ამ დროს მოხდა ერთი დრამატული ამბავი, რამაც მოვლენათა შემდგომ განვითარებაზე დიდად იმოქმედა.

ოპერაცია „ნადირობა კაფრზე“

1943 წლის აგვისტოში აღმოსავლეთის ბატალიონების სარდლად გენერალი მაქს ილგენი დაინიშნა. ეს იყო მამაცი და ენერგიული კაცი, ჰიტლერელებმა მას ანტიპარტიზანული ბრძოლის ხელმძღვანელობა დააკისრეს. შეიქმნა ე.წ. „განსაკუთრებული ჯარები“, რომელთა შემადგენლობაში შეიყვანეს როგორც ესეკელები (მეთაური პოლკოვნიკი პიპერი), ასევე კავკასიელი და შუააზიელი ლეგიონერებიც. განსაკუთრებული ჯარების სარდლად გენერალი მაქს ილგენი დაინიშნა. მალე მან რამდენიმე წარმატებული ანტიპარტიზანული ოპერაცია მოაწყო. იმავედროულად, ილგენმა როვნოში მოქმედი საბჭოთა დივერსანტების კვალს მიაგნო და რამდენიმე დივერსანტის განადგურება მოახერხა. აღმოჩნდა, რომ როვნოში, ჰიტლერული უშიშროების ცხვირწინ, რუსების კარგად ორგანიზებული ჯაშუშურ-ტერორისტული ჯგუფი მოქმედებდა. მეტიც, მისი საცეცები მოიცავდნენ სხვა ქალაქებსაც.

— საბჭოთა უშიშროებამაც ილგენის მოტაცება გადაწყვიტა, — წერს საბჭოთა რუსი მწერალი ფიოდორ გლადკოვი.

ოპერაციის კოდური სახელწოდება გახდა „ნადირობა კაფრზე“. ის ცნობილმა პარტიზანმა მეთაურმა, პოლკოვნიკმა მედვედევმა დაგეგმა. აქცია განახორციელა შემპყრობთა ჯგუფმა, რომელსაც ცნობილი რუსი დივერსანტი კუნეცოვი ხელმძღვანელობდა.

ქართველი ლეგიონერები საბრძოლო პოზიციაზე

— ილგენმა ტერორისტებს გააფთრებული წინააღმდეგობა გაუწია. ამ დროს მას თავში კონდახი ჩასცხეს. მართალია გონდაკარგული გენერლის ქალაქიდან გაყვანა მოხერხდა, მაგრამ ის უკვე სულს დაფარდა. ილგენი მაინც მოკლეს, — წერს გლადკოვი.

გენერალ ილგენის მოტაცებამ და მოკვლამ მთელი უსაფრთხოების სამსახური (SD) და სამხედრო კონტრდაზვერვა ფეხზე დააყენა. გამოძიებით დადგინდა, რომ აღმოსავლეთის ბატალიონებში რუსების ფართოდ განშტოებული ქსელი მოქმედებდა. გენერლის წინააღმდეგ კი ნამდვილი შეთქმულება მოეწყო, რომლის აქტიური მონაწილეები იყვნენ ილგენის ეკონომი (და საყვარელიც) ლიდა ლისოვსკაია, ილგენის ადიუტანტი, რამდენიმე მაღალი წოდების ოფიცერი. დადგინდა, რომ ლისოვსკაია დაკავშირებული იყო საბჭოთა დაზვერვასთან და მან დაიყოლია გენერლის ადიუტანტი, რუსებისთვის ემუშავა.

— ეს ყველაფერი გერმანელებისთვის თავზარდამცემი იყო, — წერს პროფესორი ბორის სოკოლოვი.

რომან შუხეიანი

პიტლერელებმა აღმოსავლეთის ნაწილებში მასობრივი დაპატიმრებები დაიწყეს. უსაფრთხოების სამსახური და სამხედრო კონტრდაზვერვა ერთმანეთს ეჯიბრებოდა. იჭერდნენ ყველას, ვის-ზედაც მცირეოდენი ეჭვი მაინც ჰქონდათ.

— ამან დეზერტირობის ახალ მძლავრ ტალღას მისცა ბიძგი, — წერს გერმანელი ისტორიკოსი კურტ ფონ ტიპელსკირხი.

მართლაც, ბევრი ლეგიონერისთვის დეზერტირობა სიცოცხლის გადარჩენის ერთადერთი საშუალება იყო. საბჭოთა პარტიზანებისკენ გზა დახშული ჰქონდათ. შესაბამისად, ისინი უპა-ს შეუერთდნენ.

— 1943 წლის ნოემბრისთვის უპა-ს უამრავი ქართველი, შუაზიელი, აზერბაიჯანელი თუ სომეხი შეუერთდა, — წერს პეტრო მირჩუკი, — უპა-ს სარდლობამაც გადაწყვიტა, თავის შემადგენლობაში ნაციონალური ნაწილები შეეყვანა. ამ ნაწილებში ქართველებიც იყვნენ. ზოგი ავტორის ცნობით, შეიქმნა სამი, ზოგის ცნობით კი ოთხი ქართული ბატალიონი. ისინი ქართული სამფერიაანი დროშით გამოდიოდნენ, ჰქონ-

დათ თავიანთი გერბი. ქართულ ბატალიონებს ჰყავდათ (ისევე როგორც სხვა ნაციონალურ ნაწილებს) თავიანთი მეთაურები. მათ ფართო ავტონომია ჰქონდათ, ოღონდ მოვალე იყვნენ, უპა-ს ხელმძღვანელობას დამორჩილებოდნენ.

დაპყრობილ ერთა კონფერენცია

გენერალ ილგენის მოტაცების შემდეგ გერმანულ არმიაში ნაციონალური ნაწილების, მათ შორის ქართული ლეგიონის დაშლის საკითხი კვლავ დღის წესრიგში დადგა. ამას აქტიურად შეწინააღმდეგნენ ქართველი ემიგრანტები, მათ შორის ალექსანდრე ნიკურაძე და მიხეილ ახმეტელი. მათ მხარი დაუჭირა როზენბერგმა. პიტლერი კარგა ხანს ყოყმანობდა, თუმცა ბოლოს მაინც გადაწყვიტა, ნაწილები არ დაეშალა. ლეგიონერთა ნაშთები დასავლეთ ვეროპაში გადაიყვანეს.

ლეგიონერთა ის ნაწილი კი, რომელიც ბანდერელებს შეუერთდა, ბანდერელთა მხარდამხარ აქტიურად იბრძოდა.

— ქართველები საოცარი ხალხია. პირველობის სურვილი ძვალ-რბილში აქვთ გამჯდარი. ბრძოლაშიც პირველნი გადაეშვებოდნენ ხოლმე! — წერს სტეპან მუდრიკი.

1943 წლის 21-23 ნოემბერს, ჟიტომირის ოლქში, დაპყრობილ ერთა პირველი კონფერენცია მოეწყო. მასში 16 ეროვნების წარმომადგენელი მონაწილეობდა. ქართული დელეგაცია ექვსი კაცით იყო წარმოდგენილი. სამწუხაროდ, აქედან მხოლოდ ერთის გოკიელის გვარია ცნობილი. დანარჩენები დოკუმენტებში ფსევდონიმებით არიან მოხსენიებული. მათ შორის არიან კარლოც და გოგიაც.

SD-მ კონფერენციის ადგილსამყოფელი დაადგინა, დამსჯელთა დიდმა ძალებმა იერიში მიიტანეს. დელეგატებს სხდომის შეწყვეტა და მტრის მოგერიება მოუხდათ. მაიორმა გოგიაძემ ამ დროს განსაკუთრებული სიმამაცე გამოიჩინა. თავდასხმა მოიგერიეს და კონფერენციამაც მუშაობა განაგრძო.

სამართველოსკენ!

ჟიტომირის კონფერენციამაც საფუძველი ჩაეყარა დაპყრობილ ერთა კოალიციას. შეიქმნა კომიტეტი, რომელიც კოორდინირებას გაუწევდა ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობას საბჭოთა კავშირის ტერიტორიაზე. კონფერენციის შემდეგ შეიქმნა ქართულ-უკ-

რაინული ბატალიონი, რომლის ამოცანა საქართველომდე ჩაღწევა და აქ ფართომასშტაბიანი პარტიზანული ბრძოლის გაშლა იყო.

— ამ ნაწილის შექმნის იდეა უპა-ს მეთაურს რომან შუხევიჩს ეკუთვნოდა, — წერს პეტრო მირჩუკი.

ვინ შედიოდა ამ ბატალიონის შემადგენლობაში? სამწუხაროდ, მათი გვარები დღესაც უცნობია. უკრაინულ წყაროებში დასახელებულია მხოლოდ მეთაურის ფსევდონიმი „შუმ“. უკრაინელ ავტორთა ცნობით, ეს იყო ძველი ნაციონალისტი, რომელმაც პოლონური ციხეებიც გამოიარა და შეიარაღებული ბრძოლის გამოცდილებაც გააჩნდა. მისი მოადგილე კი ქართველი იყო, ის დავითის სახელითაა მოხსენიებული. 1943 წლის დეკემბერში ბატალიონი საქართველოსკენ დაიძრა.

— ამ ბატალიონმა ყუბანამდე ჩააღწია, — წერს რომან შუხევიჩის ვაჟი და პოლიტპატიმარი ორმოცწლიანი სტაჟით იური შუხევიჩი, — როგორი იყო მისი შემდგომი ბედი, დანამდვილებით არავინ იცის.

ოვის უფლება

1946 წელს უპა-ს სარდლობამ ნაციონალური ნაწილების საზღვარგარეთ გადასროლა გადაწყვიტა. მათ შორის იყო ქართული ბატალიონებიც. მალე ქართველები სხვებთან ერთად დასავლეთისკენ გაემართნენ, თუმცა იქამდე ბევრმა ვერ ჩააღწია. უკრაინიდან დასავლეთში მოსახვედრად მათ პოლონეთზე ან ჩეხოსლოვაკიაზე უნდა გაეარათ, სადაც უკვე საბჭოთა ჯარები იდგა და ხელისუფლებაშიც პროსაბჭოთა ძალები იყვნენ, თუმცა სოვეტიზაცია ჯერ არ დაწყებულიყო.

— ამ დროს ძალიან ბევრი ჩვენიანი დაიდუპა, — წერს ბანდერელთა მოძრაობის ვეტერანი ვეგენი პობიგუშჩი.

ქართველთა ნაწილმა სამშვიდობოს მიაღწია. ემიგრაციაში ქართველთა ბედი სხვადასხვანაირად წარიმართა. ზოგი ობივატელად იქცა, ზოგმაც ბანდერელებთან მჭიდრო კავშირი შეინარჩუნა.

— ჟიტომირის ტყეებში ჩაყრილმა ნერგმა იხარა. სწორედ მის საფუძველზე იქმნება ხალხთა ანტიბოლშევიკური ბლოკი, — წერდა პეტრო მირჩუკი.

ანტიბოლშევიკური ბლოკის საქმიანობაში ქართული ემიგრაცია აქტიურად მონაწილეობდა.

მათ შორის განსაკუთრებით უნდა გამოვყოთ ნიკო ნაკაშიძე და აკაკი რამიშვილი.

ბოლომჯა

ამბობენ, რომ მეორე მსოფლიო ომში ქართველების ნაწილი სხვის მხარეს და სხვისი დროშის ქვეშ იბრძოდა. მართლაც, როგორც სტალინურ საბჭოთა კავშირს, ასევე ჰიტლერულ გერმანიასაც საქართველოსადმი თავიანთი იმპერიული ზრახვები ჰქონდა. თუმცა აგრეთვე არსებობდა ბანდერელთა ორგანიზაცია და მის მიერ შექმნილი უპა, რომლის მიზანი საბჭოთა იმპერიის დანგრევა და ერების გათავისუფლება იყო. 1944 წლისთვის უპა-ს წევრთა რიცხვმა 480 ათასს მიაღწია. მის შეიარაღებაში იყო ტანკები, ქვემეხები, ნაღმტყორცნები. 1944 წლის გაზაფხულისთვის ის უკრაინის ტერიტორიის ერთ მესამედს აკონტროლებდა.

— ნუ ვიკამათებთ იმაზე, ჰქონდათ თუ არა მათ გამარჯვების რამე შანსი. ჩემთვის მთავარია ის, რომ უპა პატრიოტულ ძალას წარმოადგენდა და უკრაინისთვის იბრძოდა... ასევე პატრიოტულ ძალას წარმოადგენდნენ უპა-ში შემავალი ნაციონალური ნაწილებიც, რომელთაც თავიანთი ქვეყნების თავისუფლება სურდათ, — მიაჩნია პროფესორ პეტრო მირჩუკს.

ალბათ დადგა დრო, დადგინდეს იმ ქართველთა ვინაობა, რომლებიც უპა-ს რიგებში იყოფებოდნენ და დაიდუპნენ. ისინი ხომ საქართველოსთვის იბრძოდნენ.

ნიკა თივზაძე

ისტორიის დოქტორი

ქართული ლეგიონის 795-ე ბატალიონის ოცეულის მეთაური და უნტერ-ოფიცერი

რადიო

ბენიალური მიბნება

„მრავალი მამით“

შეიძლება ითქვას, კაცობრიობას რადიოს გამოგონების ისტორია ლამის რადიოს გამოგონების დღიდანვე აღელვებს, რადგან ერთმნიშვნელოვანი პასუხი კითხვაზე — ვინ გამოიგონა რადიო — არ არსებობს.

გულელმო მარკონი

მიუხედავად იმისა, რომ 1909 წელს ნობელის პრემია რადიოს გამოგონებისთვის იტალიელ გულელმო მარკონისა და გერმანელ კარლ ფერდინანდ ბრაუნს გადაეცათ, ლამის ყველა ქვეყანას მაინც თავისი გამოგონებელი ჰყავს. მაგალითად, საფრანგეთს ედუარდ ბრანლი (1890), ინდოეთს ჩანდრა ბოშე (1894), ინგლისს ოლივერ ლოჯი (1894), ბრაზილიას ლანდელ დე მურუ (1893), გერმანიას ჰაინრიხ ჰერცი (1888) რუსეთს ალექსანდრ პოპოვი (1896), ამერიკას კი სულაც სამი: თომას ალვა ედისონი (1875), დევიდ ჰიუზი (1878) და სერბული წარმოშობის ნიკოლა ტესლა (1891), რომელსაც რადიოს გამოგონებლად რამდენიმე ბალკანურ ქვეყანაშიც აღიარებენ.

XIX საუკუნის ბოლოს მთელი მსოფლიო ტელეგრაფის სადენებით დაიფარა. მალე ტელეფონიც გამოიგონეს, რომელსაც ასევე სადენები სჭირდებოდა. და თუ სადენების გაყვანა კონტინენტთა შორისაც ხერხდებოდა, ზღვაზე კავშირი დიდ პრობლემას წარმოადგენდა. უზარმაზარ ლაინერებსაც არ ჰქონდათ უწყვეტი კავშირის ფუნქცია. მხოლოდ სამხედრო ფლოტების მსხვილი შენაერთების ცურვისას იყო საშუალება, კრეისერებზე მოთავსებული გიგანტური კოჭებიდან სადენები ზღვაში ჩაეშვათ. მოკლედ, მთელი მსოფლიო

დადგა ინფორმაციის უსადენოდ გადაცემის აუცილებლობის წინაშე.

რადიოს გამოგონებით საქართველოშიც დაინტერესდნენ. აი, რას წერდა გაზეთი „ივერია“ 1897 წელს: „ტელეფრაფი და ტელეფონი ხელთა გვაქვს, მაგრამ მთელი ხმელეთი მათულებით არის მოფენილი. მათუელი ძვირი ჯდება, გაჭიმვასაც დიდი შრომა და ჯაფა უნდა, ნუთუ არ შეიძლება უმათულოდ წავიდეთ იოლად, — იფიქრა კაცმა. ეს აზრი პირველი შეხედვით მეტად საოცარი უნდა იყოს, მაგრამ დაუჯერებელი და შეუძლებელი შეძლო ადამიანის გონებამ. მეცნიერებმა — ფარადეიმ, მაქსველმა, ჰერცმა, რომი, ფონბერჰენმა, პოპოვმა და ბოლოს იტალიელმა ახალგაზრდა სპეციალისტმა მარკონიმ ნათლად დაამტკიცეს, რომ დეპეშის გადასაცემად მათუელი სრულიად არ არის საჭირო, რომ ელექტრონის ძალა ისეც გადაეცემა ერთი მანქანიდან მეორეს, რომ ეს ძალა ისე გავრცელდება პანორში, როგორც მაგალითად, სინათლე“.

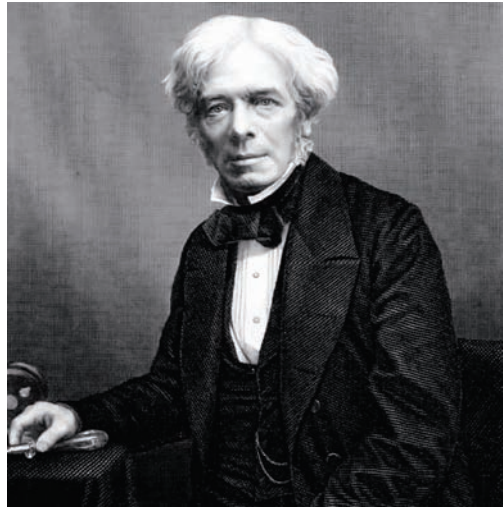
რადიოს გამოგონებას, ბუნებრივია, ფიზიკის განვითარებაში რამდენიმე მნიშვნელოვანი მოვლენა უსწრებდა წინ.

გენიალურმა მაიკლ ფარადეიმ (1791-1867) პირველმა შემოიღო ელექტრომაგნიტური ველის ცნება 1845 წელს. ფარადეი ამტკიცებდა,

რომ ელექტრული და მაგნიტური ურთიერთქმედებები სივრცეში უწყვეტად გადაეცემა ერთი წერტილიდან მეორეში, რომ მათ შორის არსებობს დამაკავშირებელი რგოლი... მაგრამ მისი შეხედულებებს არავინ იზიარებდა. არადა, მისი ავტორიტეტი იმდენად დიდი იყო, რომ ბრიტანეთის სამეფო საზოგადოებას ფარადეის დაკრძალვა ნიუტონის გვერდით ჰქონდა გადაწყვეტილი. ფარადეი და მისი მეუღლე სარა ბერნარდი კი მორწმუნენი იყვნენ და სურდათ, ერთად დამარხულიყვნენ. ფარადეიმ სარა ჰაიგეტის სასაფლაოზე დაკრძალა და ანდერძით თავადაც მეუღლის გვერდით დაკრძალვა ისურვა. რაკი ანდერძის დარღვევა ინგლისში არ შეიძლება, ფარადეი მეუღლის გვერდით დამარხეს, მაგრამ ნიუტონის გვერდით საფლავი მაინც გააკეთეს წარწერით: „მაიკლ ფარადეი“. ამდენად, ფარადეი მსოფლიოში ერთადერთი მეცნიერია, რომელსაც ორი საფლავი აქვს.

ფარადეის იდეა ელექტრომაგნიტური ველის შესახებ ინგლისელმა მეცნიერმა ჯეიმს კლარკ მაქსველმა (1831-1879) განავითარა. სწორედ მაქსველმა იწინასწარმეტყველა 1864 წელს ელექტრომაგნიტური ტალღების არსებობა და სინათლის ელექტრომაგნიტური ბუნება. განსაცვიფრებელია, რომ მაქსველის „ხელსაწყოები“ მხოლოდ საწერ-კალამი იყო, „ლაბორატორია“ კი მის თავში იმყოფებოდა. მეცნიერი ღრმად იყო დარწმუნებული ელექტრომაგნიტური ტალღების რეალობაში, თუმცა მათ აღმოჩენას ვერ მოესწრო. ელექტრომაგნიტური ტალღების ექსპერიმენტულად მიღება მისი სიკვდილიდან ათი წლის შემდეგ შეძლო გერმანელმა ჰაინრიხ რუდოლფ ჰერცმა.

ჰერცს დოქტორის ხარისხი უკვე 22 წლისას, ბერლინის უნივერსიტეტის დამთავრებამდე ჰქონდა, ხოლო პროფესორი 28 წლის ასაკში გახდა. თავდაპირველად ჰერცი მაქსველის ელექტრომაგნიტური თეორიის მოწინააღმდეგე იყო და ექსპერიმენტები (1887-1888 წწ.) მის გასაბათილებლად წამოიწყო. მისთვის მოულოდნელად, ცდებმა თეორიის სისწორე დაამტკიცა. გერმანელი პატიოსანი მეცნიერი იყო და არათუ აღიარა მაქსველის თეორია, მისი დაწყებული საქმეც განაგრძო. მან მოასწრო შექმნა მცირე მოწყობილობა, რომელსაც შეძლო ღია სადენიდან სადენზე რამდენიმე მეტრში გადაეცა და მიეღო ელექტრომაგნიტური ტალღები — ეს იყო პირველი რადიოტალღები

მაიკლ ფარადეი

ჯეიმს კლარკ მაქსველი

ჰაინრიხ რუდოლფ ჰერცი

ალექსანდრ პოპოვი

მარკონის უსადენო ტელეგრაფის სადგური კოლორადოს შტატში, 1902 წლის იანვარი

მსოფლიოში. ჰერცმა გამოიკვლია ელექტრო-მაგნიტური ტალღების თვისებები და დაამტკიცა, რომ მათ აქვთ სინათლის ყველა თვისება: გარდატეხა, არეკვლა, ინტერფერენცია, დიფრაქცია და პოლარიზაცია. დაამტკიცა, რომ ელექტრომაგნიტური ტალღების სიჩქარე ვაკუუმში 300 000 კმ/წმ-ის ტოლია (შემდგომში დადასტურდა ისიც, რომ სინათლეს ელექტრო-მაგნიტური ტალღების სიჩქარე ვაკუუმში 300 000 კმ/წმ-ის ტოლია). მეტის გაკეთება ნიჭიერ მეცნიერს არ დასცალდა, იგი 1894 წელს სისხლის დაინფიცირებით გარდაიცვალა. არადა, ჰაინრიხ ჰერცს რომ ეცოცხლა, საკითხი რადიოს ავტორობის შესახებ დღის წესრიგში აღარასდროს დადგებოდა.

ჰერცის ცდებით მსოფლიო სამეცნიერო საზოგადოება დაინტერესდა. მალე ფრანგმა ელზარდ ბრანლიმ და ინგლისელმა ოლივერ ლოჯმა აღმოაჩინეს, რომ ელექტრომაგნიტურ ტალღებზე რეაგირებს ლითონის ფხვნილით საესე მილი, რომელსაც კოჰერერი უწოდეს. როგორც კი სიგნალის გადაცემ სადენზე ნაპერწკალი ჩნდებოდა, კოჰერერი სიგნალს იღებდა და მასში დენი ჩნდებოდა, თუმცა მომდევნო სიგნალის მისაღებად კოჰერერის შენჯღრევა იყო საჭირო მის საწყის მდგომარეობაში მოსაყვანად.

ბრანლისა და ლოჯის ცდების შესახებ შეიტყო რუსმა მეცნიერმა ალექსანდრ პოპოვმა, რომელიც პეტერბურგის სამხედრო-საზღვაო სასწავლებელში მენადმებს უკითხავდა ლექციებს. სამხედრო მოსამსახურე პოპოვს კარგად ესმოდა უსადენო კავშირის მნიშვნელობა და ჰერცის ტალღების პრაქტიკაში გამოყენების გზების ძიება დაიწყო. მან კოჰერერს დაუყენა ელექტროზარი, რომლის ენაზე მიმაგრებული პატარა ჩაქუჩი სიგნალის გაჩენისას კოჰერერს ურტყამდა და საწყის მდგომარეობაში აბრუნებდა. ზარის ხმით შესაძლებელი გახდა სიგნალების გადაცემა მორზე ანბანით. სწორედ მორზე ანბანით გადასცა პოპოვმა 1896 წლის 24 მარტს რუსეთის ფიზიკა-ქიმიურ საზოგადოებაში გამართულ ლექციაზე ორსიტყვიანი რადიოგრამა — „ჰაინრიხ ჰერცი“. რადიოკავშირი მხოლოდ 250 მეტრის მანძილზე მუშაობდა, პოპოვმა იცოდა, რომ ფლოტის მიერ რადიოს გამოყენებისთვის გაცილებით მეტი იყო საჭირო და მან საფუძვლიანი კვლევები განაგრძო.

იტალიელი გულელმო მარკონი საქმეს სხვაგვარად მიუდგა. 1895 წელს მას ისეთივე წარმატებები ჰქონდა უსადენო ტელეგრაფირე-

გემებთან
კავშირის ერთ-
ერთი პირველი
მოწყობილობა
მუზეუმის
ექსპონატად
იქცა

ბაში, როგორც პოპოუს — მისი გადამცემის სქემა პრაქტიკულად პოპოუს აპარატის იდენტური იყო და ისიც შეზღუდულ მანძილზე მუშაობდა. თუმცა მარკონიმ მაშინვე მოინდომა მისი პრაქტიკული გამოყენება. მას შემდეგ, რაც იტალიის ფოსტამ უარი უთხრა, 1896 წელს ლონდონში ჩავიდა და თავის გამოგონებაზე მაშინვე პატენტი მოითხოვა. ბრიტანული პატენტი მან 1897 წელს მიიღო და კომპანიაც დააარსა. თუმცა საფრანგეთში, გერმანიასა და რუსეთში პატენტზე უარი უთხრეს და მიზეზად პოპოუს ნაშრომები მოიყვანეს.

მარკონის ამბები პოპოვამდე მივიდა, რომელიც საკითხს წერილით გამოეხმაურა: „იმ მოვლენების აღმოჩენის პატივი, რაც მარკონის წარმატებაში დაეხმარა, ეკუთვნის ჰერცსა და ბრანლის. შემდეგ მოდის დამატებითი საკითხები, რომლებიც დაიწყეს მინჩინმა, ლოჯმა, სხვებმა — მათ შორის მეც. მარკონი პირველი იყო, ვისაც ეყო სითამამე, საქმე პრაქტიკულ ნიადაგზე დაეყენებინა. მან არსებული ხელსაწყოების გაუმჯობესების შედეგად, თავის ცდებში სიგნალის გადაცემის მანძილის გაზრდა მოახერხა... და თუ ჩვენ შეუზღუდავად ვსარგებლობთ სხვათა გამოგონებებით, ბედის მოხარულნი ვიქნებით, ჩვენი გამოგონებებით სხვებმაც უანგაროდ ისარგებლონ“.

მარკონის მიერ თავისი გამოგონების კო-

მერციული გამოყენების მცდელობა წარმატებული გამოდგა. უკვე 1898 წელს მოხდა პირველი რადიოკავშირის პრაქტიკული გამოყენება: უელსის პრინცი ელუარდ VII ცეკვის დროს დაშავებული ფეხის მოსაშუშებლად და რეგატაში მონაწილეობის მისაღებად იახტა „ოსბორნზე“ ავიდა. დედამისი — დედოფალი ვიქტორია კი ზღვისპირა სამეფო რეზიდენციაში იმყოფებოდა და პრინცის ჯანმრთელობის მდგომარეობაზე ღელავდა. მარკონის წყალობით სამეფო რეზიდენციასა და იახტას შორის საიმედო რადიოკავშირი დამყარდა.

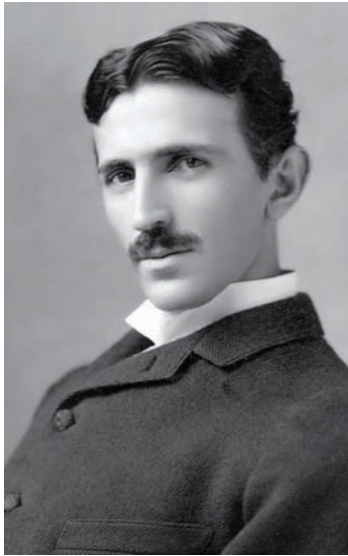
პოპოუს გამოგონება რადიოგადამცემის პრაქტიკაში კი პირველად 1899 წელს გამოიყენეს რუსულ ფლოტში, იმავე წელს პოპოვმა უფრო მგრძობიარე მიმღები შექმნა, რომელიც უფრო სუსტ სიგნალს იღებდა და ყურსასმენები შექმნა.

თავის მხრივ, 1900 წელს მარკონიმ დააპატენტა სიგნალის გადაცემა კონკრეტული სიგრძისა და სიხშირის ტალღებზე — მანამდე ერთდროულად მომუშავე ორი რადიოსადგური გამუდმებით უშლიდა ერთმანეთს ხელს. ამის შემდეგ კი უკვე შესაძლებელი გახდა, სხვადასხვა სიხშირეზე ემუშავათ.

დაიწყო რადიოსადგურების მასობრივი გამოყენება — პირველ რიგში, გემების ნაპირთან დასაკავშირებლად. სამხედრო თუ სამგზავრო

ზომალდ „დოიჩლანდზე“ იმყოფებოდა გერმანიის კაიზერის ძმა, ჰენრიხი. მისი ცნობა „მარკონის“ რადიოსადგურებმა არ გადასცეს...

ნიკოლა ტესლა

კარლ ფერდინანდ ბრაუნ

ზომალდები რადიოსადგურებით აღიჭურვა, რომელთა ძირითადი მწარმოებელი ბრიტანული ფირმა „მარკონი“ გახლდათ. რუსულ ფლოტში პოპოვის აპარატი დამკვიდრდა. ფრანგებმა, ამერიკელებმა და გერმანელებმა კი რადიოტექნიკის გამოსაშვებად საერთო ფირმა Telefunken-ი შექმნეს. თუმცა მარკონიმ, რომელმაც კომერციული საქმიანობა პირველმა დაიწყო, ბრიტანეთის მთავრობის დახმარებით ბაზრის დიდი ნაწილის დაკავება შეძლო.

იტალიელს მონოპოლისტობა მოეწონა და სხვა ფირმების წარმოებულ გადაცემებთან კავშირი აკრძალა, რასაც დიდი უკმაყოფილება მოჰყვა. ბოლო წვეთი გერმანიის კაიზერის ძმასთან, ჰენრიხთან დაკავშირებული ინციდენტი აღმოჩნდა. ის ამერიკიდან ევროპაში ბრუნდებოდა ზომალდ „დოიჩლანდით“, რომელზეც გერმანული წარმოების რადიოაპარატურა იყო. „მარკონის“ სანაპირო რადიოსადგურებმა კი უარი განაცხადეს, ჰენრიხისგან გადაეცათ ცნობა კაიზერისა და ამერიკის შეერთებული შტატების პრეზიდენტისთვის. კაიზერმა რადიოკავშირის საკითხზე საერთაშორისო კონფერენციის მოწვევა მოითხოვა.

კონფერენცია ბერლინში 1903 წელს შეიკრიბა და საერთო წესები შეიმუშავა. წესები საბოლოოდ 1906 წელს ბერლინის მეორე კონფერენციაზე დამტკიცდა. სანაპიროს ყველა სადგური მოვალე გახდა, კავშირი ნებისმიერი წარმოების გადამცემთან დაემყარებინა. ამ კონფერენციაზე მიიღეს აგრეთვე მორხეს ანბანის გამოყენების წესები და პირობითი ნიშნები. მათ შორის, ცნობილი განგაშის სიგნალი SOS. თუმცა ფირმა „მარკონი“, მონოპოლიის დაკარგვის მიუხედავად, ბაზარზე მაინც ყველაზე მსხვილ მოთამაშედ დარჩა.

მარკონისა და პოპოვის გარდა იყო კიდევ ერთი ინჟინერი, რომელსაც რადიოს გამოგონება შეიძლება მიეწეროს — სერბი ნიკოლა ტესლა, რომელიც ამერიკაში 1884 წელს ჩავიდა საცხოვრებლად. ნიჭიერი ინჟინერი თომას ედისონთან მუშაობდა, თუმცა კონფლიქტის შემდეგ მიატოვა. მან შექმნა ცვლად დენზე მომუშავე გენერატორი და ძრავა. 1893 წელს ლექციის დროს უსადენო კავშირის დემონსტრირებაც მოაწყო. მან რამდენიმე პატენტიც მიიღო რადიოსიგნალების გადაცემასთან დაკავშირებით, თუმცა „უბრალო“ რადიოთი დიდად არ ინტერესდებოდა. მას სურდა ისეთი რამ, რაც

მსოფლიოს შეცვლიდა. სურდა აეშენებინა უზარმაზარი ხის კოშკი ლონგ-აილენდის შტატში, საიდანაც განხორციელებოდა რადიოკავშირი მთელ მსოფლიოსთან. ამასთან, კოშკს უნდა გადაეცა „უფასო“ ელექტროენერგია, რომელიც თითქმის მთელ პლანეტას ეყოფოდა, შეძლებდა ამინდის მართვას და სხვ. მან ინვესტორები დააინტერესა და კოშკის აგება 1903 წელს დასრულდა, თუმცა ტესლამ მოსალოდნელი შედეგები ვერ მიიღო და 1905 წელს სამუშაოები შეწყვიტა, კოშკი კი 1917 წელს დაშალეს. მოგვიანებით ტესლამ ჩამოაყალიბა რადარის მუშაობის ძირითადი პრინციპები. ტესლა აცხადებდა, რომ შექმნა იარაღი — „სიკვდილის სხივები“, რის მიყიდვასაც ბრიტანეთის მთავრობისთვის ამაოდ ცდილობდა. სამაგიეროდ, „სხივები“ რომან „ინჟინერ გარინის ჰიპერბოლოიდის“ ავტორის შთაგონების წყარო გახდა. ტესლა 1943 წელს გარდაიცვალა, სხივებისა და კოშკის საიდუმლო სამარეში წაიღო, თუმცა მისი არქივი დღემდე მთლიანად გასაიდუმლოებულია.

რაც შეეხება გერმანელ მეცნიერ კარლოს ფერდინანდ ბრაუნს (1850-1918), რომელმაც ნობელის პრემია „რადიოს გამოგონებისთვის“ 1909 წელს მარკონისთან ერთად მიიღო, მან მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა რადიოს გა-

უმჯობესებაში. ის იყო კარლსრუესა და სტრასბურგის უნივერსიტეტების ფიზიკის პროფესორი, სტუდენტების ყველაზე საყვარელი ლექტორ-ექსპერიმენტატორი, გერმანიაში მისივე მონაწილეობით გახსნილი ებერნარდის სახელობის ფიზიკის ინსტიტუტის პირველი დირექტორი, კინესკოპის გამომგონებელი (გერმანულენოვან ქვეყნებში კინესკოპს დღემდე „ბრაუნის მილაკს“ ეძახიან). როცა უსადენო ტელეგრაფით დაინტერესდა, გააუმჯობესა როგორც რადიომიმღები, ასევე გადამცემიც. მიმღებ მოწყობილობაში კოჰერერი კრისტალური დეტექტორით შეცვალა და მიმღების მგრძობელობა ბევრად გააუმჯობესა. გადამცემ მოწყობილობაში კი კონდენსატორი და ანტენა ერთმანეთს ისე დაუკავშირა, რომ შესაძლებელი გახდა გადამცემის სიმძლავრის მკვეთრი ზრდა. მხოლოდ ბრაუნის გამოისობით შეძლო მარკონიმ 1901 წელს სიგნალის გადაცემა ინგლისიდან ამერიკაში — მანამდე გადაცემის მაქსიმალური მანძილი 20 კმ იყო...

ასეა თუ ისე, „რადიოს მამა“ მანც მარკონი გახდა — პირველ ყოვლისა, არა როგორც გამომგონებელი ინჟინერი, არამედ რადიოს ბიზნესის პიონერი. რადიოსადგურების აქტიურ გავრცელებასაც მსოფლიო მას უნდა უმაღლოდეს.

რამაზ გურგენიძე

მარკონის რადიოსადგურს ნიუ-ჯერსიში 1921 წელს მრავალი დიდი ფიზიკოსი და მეცნიერი ესტუმრა. მათ შორის იყვნენ ალბერტ აინშტაინი და ნიკოლა ტესლა

ჰიჩველი ხანები ბიძოცის ვეცხე სომის ბრძოლა

პირველი მსოფლიო ომის დაწყებიდან მოკლე ხანში ბრძოლები ე. წ. „პოზიციურ ჩიხში“ შევიდა. ომის საწყის ეტაპზე დაპირისპირებული მხარეები ცდილობდნენ, ერთმანეთისთვის ფლანგიდან შემოველოთ და მოწინააღმდეგის ზურგში გასულიყვნენ. ამის გამო, ფრონტის ხაზი უსაშველოდ გაიწვია და საბოლოოდ, ატლანტის ოკეანესთან დასრულდა. ვერც ერთმა მხარემ ვერ შეძლო მოწინააღმდეგისთვის შემოვლა. ფრონტები დაისერა მაუთულხლართებით, სანგრებით, საცეცხლე წერტილებით თუ უფრო ძლიერი თავდაცვითი სიმაგრეებით. შეიტყვი მხარის იერიში, მოწინააღმდეგის სანგრებიდან წამოსული ძლიერი ცეცხლის გამო, საწყის ეტაპზე იფუშებოდა.

სამხედრო სტრატეგებმა დაიწყეს ფიქრი, როგორ დაეძლიათ „პოზიციური ჩიხის“ პრობლემა. ისინი მივიდნენ დასკვნამდე, რომ მოწინააღმდეგის თავდაცვის გარღვევა შეიძლებოდა ფრონტის ვიწრო მონაკვეთზე საარტილერიო სისტემების მაქსიმალური რაოდენობის გამოყენებით. თუმცა ამ მოსაზრების მცდარობა ვერდენისა და სომის სტრატეგიულმა ოპერაციებმა აშკარად დაადასტურა. სცადეს მომწამლაკი აირების გამოყენებით შედეგის მიღწევა, მაგრამ არც ამ ხერხმა გაამართლა. ომის დაწყებიდან ერთ წელიწადში, 1915 წლის 7 ივლისს, პირველად შეიკრიბა ანტანტის წვერი ქვეყნების სამხედრო კონფერენცია. მოკავშირე სახელმწიფოთა სამხედრო-პოლიტიკურ ხელმძღვანელობას შემდგომი სამხედრო ოპე-

რაციები უნდა დაეგემა და კოორდინირებულად ემოქმედა. ამავე წლის დეკემბერში გადაწყდა მომავალ, 1916 წელს ფრონტებზე სტრატეგიული ოპერაციების ჩატარება. გერმანელები და მათი მოკავშირეები ყველა მხრიდან უნდა შეევიწროებინათ. ფრანგებსა და ბრიტანელთა საექსპედიციო კორპუსს შეტევა უნდა განეხორციელებინა საფრანგეთის ტერიტორიაზე, მდინარე სომის ორივე სანაპიროზე და მათ წინ მდგომი გერმანული მეორე არმიის თავდაცვის ზონა გაერღვიათ, შემდეგ განევითარებინათ შეტევა კამბრესა და ვალანსიენისკენ და დარტყმა ფლანგსა და ზურგში მიეყენებინათ გერმანულ არმიასა ჯგუფისთვის.

თავდაპირველი გეგმის მიხედვით, ბრიტანულ-ფრანგულ 64 დივიზიას ფრონტის 70-კი-

პირველი
მსოფლიო
ომის
დაწყებიდან
მოკლე ხანში
ბრძოლები
„პოზიციურ
ჩიხში“
შევიდა

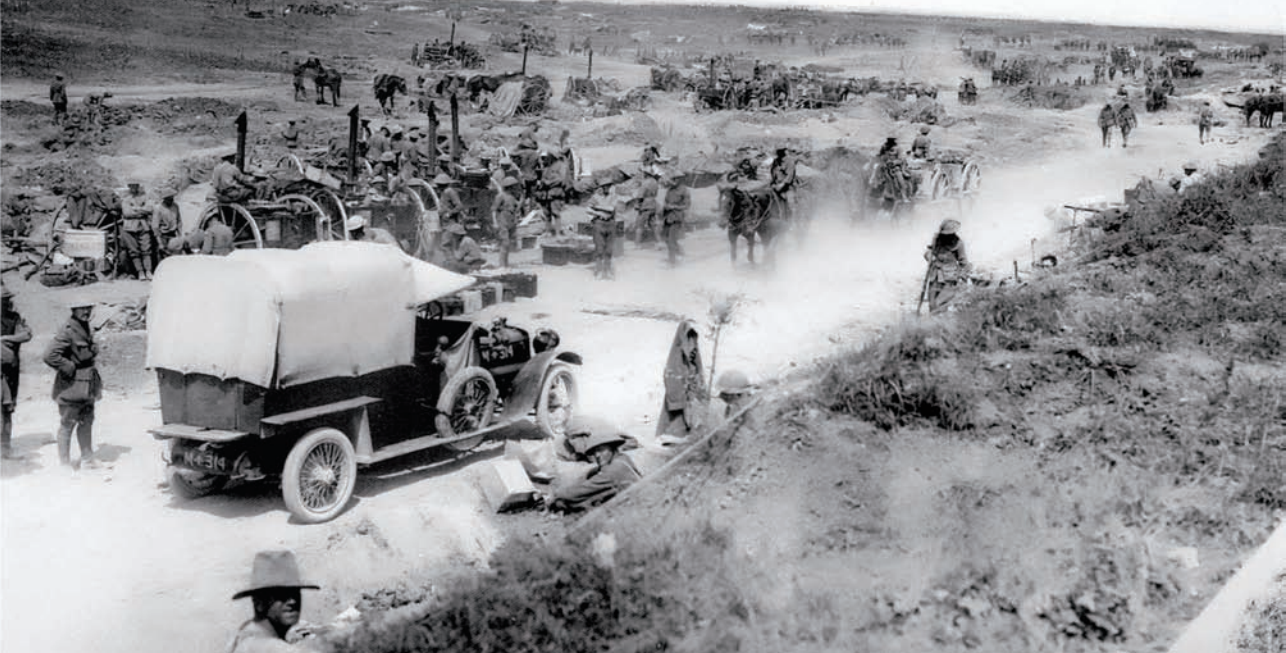
ლომეტრიანი მონაკვეთი უნდა გაერღვია, თუ-ცა გერმანელებმა, მოკავშირეებისთვის მოუ-ლოდნელად, თვითონ დაიწყეს გრანდიოზული სამხედრო ოპერაცია ვერდენთან, რამაც ფრანგული ძალების დიდი ნაწილი ამ მიმარ-თულებით ჩაითრია ბრძოლებში. ამიტომ სო-მის ოპერაციის დაწყებისას ბრიტანელებმა და ფრანგებმა, რეზერვის ჩათვლით, მხოლოდ 35-მდე დივიზიის მობილიზება შეძლეს სომის ნა-პირებზე და გასარღვევი ფრონტის ხაზიც 40

კმ-მდე შემცირდა. ფრონტის ამ მონაკვეთზე გერმანულ არმიას, რეზერვის ჩათვლით, მხო-ლოდ 15 დივიზია ჰყავდა. მათი თავდაცვის ზო-ნა სამი პოზიციისგან შედგებოდა, 8-10-კილო-მეტრიანი სიღრმით.

ოპერაციის დაგეგმვისას მოკავშირეთა სტრატეგებმა „პოზიციური ჩიხის“ გარღვევა არ-ტილერიის მასობრივი გამოყენებით გადაწყვი-ტეს. არტილერია მოსპობდა გერმანელთა თავ-დაცვით ზღუდლებს და შემდეგ ქვეითები იოლად

სამხედრო
სტრატეგები
„პოზიციური
ჩიხიდან“
გამოსაუალს
არტილერიის
მასობრივ
გამოყენებაში
ხელაუდნენ

მზადება ოპერაციის დასაწყებად

შემდგომადნენ მოწინააღმდეგეთა პოზიციების დაკავებას. ამიტომ მოკავშირეებმა თავი მოუყარეს 1500-ზე მეტ საარტილერიო დანადგარს, რომლის ცეცხლსაც გერმანული თავდაცვის ზღუდეები მთლიანად უნდა გამოეყვანა მწყობრიდან. მათი გეგმით, მოწინააღმდეგის განადგურება მეთოდურად, ყოველგვარი აჩქარების გარეშე უნდა მომხდარიყო, უფრო დიდი ყურადღება უნდა მიქცეოდა წესრიგს, ვიდრე სისწრაფეს. ოპერაციისთვის მზადება დეკემბრიდან ივნისის ბო-

ექსპერიმენტული მოდელი „პატარა ვილი“ ბოვინგტონის ტანკების მუზეუმში (დიდი ბრიტანეთი)

ლომდე არ შეჩერებულა, საბრძოლო მოქმედებათა რაიონში მიზიდეს დიდი რაოდენობით ფურაჟი, საბრძოლო საშუალებები, დიდი ყურადღება ექცეოდა გზების მდგომარეობას. ოპერაციაში ფართოდ ჩაერთო ავიაცია. მოკავშირეები საკუთარ მოქმედებებს დიდად არ ნიღბავდნენ, ისევე როგორც მათი მოწინააღმდეგე ვერდენტან, რათა გერმანელებს რეზერვის ნაწილი სომისკენ გადაესროლოთ და ვერდენტან დაწოლა შეეუსტებინათ. ამიტომ მათ საარტილერიო ცეცხლი ქვეითების შეტევაზე გადასვლამდე შვიდი დღით ადრე, 24 ივნისს გახსნეს და მასირებული დაბომბვების შემდეგ, 1-ელ ივლისს, დილის 7:30 საათზე შეტევაზე გადავიდნენ. მდინარის სამხრეთით შემტევმა ფრანგულმა ნაწილებმა პირველი დღეებში დაიკავეს გერმანელთა მოწინავე პოზიციები, თუმცა სვლა წარმატებით ვეღარ განაგრძეს. ასევე წარუმატებელი აღმოჩნდა ბრიტანელთა მე-4 არმიის შეტევები მდინარის ჩრდილოეთით. მათ მხოლოდ პირველ დღეს დახოცილთა, დაჭრილთა, დატყვევებულთა და უგზო-უკვლოდ დაკარგულთა სახით 55 ათასზე მეტი კაცის დანაკლისი განიცადეს. შემტევი ნაწილები იელის-ავისტონში, მასირებული საარტილერიო დაბომბვებისა და უდიდესი მსხვერპლის მიუხედავად, კუს ნაბიჯით მაინც მიიწვედნენ წინ. ბრძოლები თითოეული მეტრის-

თვის მიმდინარეობდა. „პოზიციური ჩიხი“ ვერ დაიძლია.

ოპერაციის ახალი ეტაპი მოკავშირეებმა 3 სექტემბრიდან დაიწყეს. მათი ცოცხალი ძალა 58 დივიზიამდე გაიზარდა, 1900-მა საარტილერიო დანადგარმა კი მოწინააღმდეგეს ცეცხლისა და ლითონის სეტყვა დაატეხა. ოპერაციის ამ ეტაპისას ბრიტანელებმა გამოიყენეს ახალი საბრძოლო მანქანა — ტანკი Mark I. შეჯავშნულ და მუხლუხებიან საბრძოლო მანქანაზე მუშაობა ბრიტანელებმა ჯერ კიდევ 1915 წელს დაიწყეს. შეიქმნა ყუთის მსგავსი ორი საექსპერიმენტო მოდელი Little Willy (პატარა ვილი) და Mother-ი (დედა). ამ მოდელთა საფუძველზე შემდეგ აიწყო კომპიუტის არმქონე მძიმე ტანკები. ახალ საბრძოლო მანქანას უპრობლემოდ უნდა გადაელახა მოწინააღმდეგის პოზიციების წინ არსებული მათეულხლართები და სანგრებიდან გახსნილ ცეცხლს იგი ვერ უნდა დაეზიანებინა. შეიქმნა Mark I-ის ორი მოდელი: „მამალი“ და „დედალი“. მათ შორის განსხვავება ის იყო, რომ „მამალი“ ოდნავ უფრო მეტს იწონიდა და შეიარაღებული იყო ტყვიამფრქვევებითა და ორი 57 მმ-იანი ქვემეხით, ხოლო „დედალს“ მხოლოდ ტყვიამფრქვევები ჰქონდა. სულ გამოუშვეს 75 „მამალი“ და 75 „დედალი“ ტანკი. საბრძოლო მანქანა 30-მდე ტონას იწონიდა, ეკიპაჟში რვა წევრი იყო, ძრავის სიმძლავრე 105 ცხენის ძალას შეადგენდა. ტანკის მაქსიმალური სიჩქარე იყო 6,4 კმ/სთ, თუმცა რადგანაც ტანკს უსწორმასწორო რელიეფზე უწევდა მოქმედება, მისი სიჩქარე იშვიათად თუ აღემატებოდა 3 კმ/სთ-ს. საბრძოლო მანქანის 57 მმ-იანი ქვემეხების ეფექტიანი სასროლი მანძილი 1800 მეტრს აღწევ-

ტანკების მხოლოდ ნაწილმა მიაღწია საწვის პოზიციებამდე

და, ტანკს შეეძლო 3,5-მეტრიანი თხრილის გადალახვა.

ბრიტანელთა მე-4 არმიამ ახალი საიდუმლო საბრძოლო მანქანა პირველად 15 სექტემბერს, 9-კილომეტრიანი ფრონტის მონაკვეთზე გამოიყენა. ტექნიკური ხარვეზების მიუხედავად, რის გამოც ოპერაციაში ჩართული 49 ტანკიდან ყველამ ვერ მიაღწია ფრონტის ხაზამდე. შედეგი განსაცვიფრებელი იყო. გერმანელი ჯარისკაცები პანიკაში ჩააგდო ახალი მონსტრის გამოჩენამ. ერთ-ერთ მათგანს მო-

ახალი მონსტრის გამოჩენამ გერმანელი ჯარისკაცები პანიკაში ჩააგდო

სანგრების ქსელი, რომელსაც სომის ბრძოლის მონაწილე ჯარისკაცები იყენებდნენ

ეჩვენა, რომ მათკენ ნამდვილი ეშმაკი მიემართებოდა. შეშინებული ჯარისკაცის სიტყვები უმალ მოედო ახლომდებარე სანგრებს. სოფელი ფლერი ერთი ტანკით აიღეს და 300 გერმანელი ჯარისკაცი ტყვედ ჩავარდა, დანარჩენებმა კი გაქცევით უშველეს თავს. სოფლის აღებისას ბრიტანელთა რიგებში მსხვერპლი არ ყოფილა. მთლიანობაში, რამდენიმე საათში არაერთი მნიშვნელოვანი პუნქტი აღმოჩნდა დაკავებული. ბრიტანელთა არმიამ 3-4 კილომეტრით წაიწია წინ. ზუსტად იმდენით, რამდენითაც მანამდე 65-დღიანი ბრძოლებით მოხერ-

ხდა. წარმატების მიუხედავად, 15 სექტემბრის ბრძოლები მხოლოდ ტაქტიკური ხასიათის გამარჯვების მომტანი გამოდგა. ამის შემდეგ ოპერაციის მსვლელობისას ტანკები მხოლოდ ორჯერ, 25-26 სექტემბერს და 13-14 ნოემბერს გამოიყენეს. ამის მიზეზი ახალ საბრძოლო მანქანათა გაუმართაობა, მცირე რაოდენობა, ექსპლუატაციის მძიმე პირობები და მოქმედების ტაქტიკის დაუმუშავებლობა იყო.

სომის სტრატეგიული ოპერაცია 18 ნოემბერს შეწყდა. ფრანგებმა და ბრიტანელებმა საკუთარი გეგმა ვერ შეასრულეს, მათ მოწინააღმდეგეს მხოლოდ ათიოდე კილომეტრით დაახვეწეს უკან, სადაც გერმანელებმა ახალი თავდაცვითი ხაზი დაიკავეს. ბრიტანელთა და ფრანგთა საბრძოლო დანაკარგებმა 700 ათას კაცს მიაღწია, აქედან დაახლოებით 150 ათასამდე დაიღუპა ან უგზო-უკვლოდ დაიკარგა, ხოლო გერმანელთა დანაკარგმა 500 ათასს მიაღწია, აქედან დაიღუპა ან უგზო-უკვლოდ დაიკარგა 165 ათასამდე. მიზნის შეუსრულებლობის მიუხედავად, მთლიანობაში სომისა და 1916 წელს წარმართული სხვა ოპერაციები ანტანტის სამხედრო-პოლიტიკური ბლოკისთვის წარმატებული გამოდგა და სტრატეგიული ინიციატივა მათ ხელში გადავიდა.

„მისი უდიდებულესობა“ ტანკის პირველმა გამოყენებამ მხოლოდ ტაქტიკური გამარჯვება მოუტანა მოკავშირეებს. მაგრამ პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ, როცა ბევრად დაიხვეწა ამ საბრძოლო მანქანის ტექნიკურ-ტაქტიკური მონაცემები და გამოყენების ტაქტიკა, ომები მუხლუხებზე „შედგა“ და არანაშუული მანევრულობა შეიძინა. „პოზიციური ჩიხის“ პრობლემაც ისტორიას ჩაბარდა.

დომიტრი სილაძე,

ოსუ-ს ისტორიის დოქტორანტი

სომის ბრძოლაში დაღუპული ბრიტანელების ერთ-ერთი ძმათა სასაფლაო

1934
წლისი

საქართველის
საფეხბურთო
საზოგადოებრივი
სამსახური

უღებო მკვრილობიანობისას

როგორ „შეესივნენ“ ამერიკას სერიული მკვლელები

კრიმინალის ისტორია მრავალი მძიმე დანაშაულის მომსწრეა, XX საუკუნეში თავი იჩინა ბოროტმოქმედების სრულიად ახალმა და ძალიან საშიშმა ფორმამ — აშშ-ში სერიული მკვლელები გამოჩნდნენ. საწყის ეტაპზე სამართალდამცავები უძლური იყვნენ. მაშინ, როცა ამ ტიპის საქმეთა გახსნის მაჩვენებელი პრაქტიკულად ნულს უდრიდა, ქვეყნის სხვადასხვა შტატის პოლიციის განყოფილებებში ახალ-ახალი ცნობები მოდიოდა მორიგი სერიული მკვლელის გამოჩენის შესახებ. საქმის გაცნობის შემდეგ გამოძიებლებისთვის აშკარა ხდებოდა, რომ სერიული მკვლელის კვალზე გასვლა უკიდურესად რთული იქნებოდა. ისინი სრულიად ახალი ტიპის ბოროტმოქმედები იყვნენ. მათი საზოგადოებრივი და პირადი ფსიქოლოგიური პორტრეტის, მკვლელობის მოტივისა თუ სამომავლოდ მოსალოდნელი საქციელის განჭვრეტა ერთიან მიდგომას საჭიროებდა. კრიმინალისტებთან ერთად საქმეში ჩაერთნენ სხვადასხვა მიმართულების მედიკოსები, მათ შორის, ფსიქიატრები და ფსიქოლოგები.

ყოველ ათწლეულში 1900-დან 2010 წლამდე, აშშ-ში სხვა ქვეყნებთან შედარებით ყველაზე მეტი სერიული მკვლელობა აღინუსხებოდა. დღეს მსოფლიოს მასშტაბით სერიულ მკვლელობათა ამერიკაზე 76% მოდის, ევროპაზე კი 17%. თვით ტერმინ „სერიული მკვლელის“ გაჩენაც აშშ-ს უკავშირდება. პირველად იგი 1976 წელს

გამოიყენეს, ტედ ბანდის საქმის გამოძიებისას. ტერმინი საყოველთაოდ გავრცელდა არანაკლებ სამიში მკვლელის, დევიდ რ. ბერკოვიცის განმარტებული სასამართლო პროცესის შემდეგ. სერიული მკვლელი არის ადამიანი, რომელიც სხვადასხვა მიზეზის საფუძველზე (სექსუალური, საღისტური, ნეკროფილური) დროის გან-

საზღვრულ მონაკვეთში ჩაიდენს რამდენიმე ერთმანეთისგან განცალკევებულ მკვლევლობას, ან მკვლევლობათა სერიას.

სერიული მკვლევლები თავიდანვე დამნაშავეთა უკიდურესად საშიშ კატეგორიას განეკუთვნებოდნენ. მათ შეეძლოთ რაღაც მომენტში განზრახვებისა და პათოლოგიური მიდრეკილებების შეკავება-შენიღბვა. უმეტეს შემთხვევაში, მათთან ურთიერთობა მეორე ადამიანს ეჭვებს არ აღუძრავდა და ამდენად, საზოგადოებისგან მათი გამოცალკევება და იდენტიფიცირება უკიდურესად რთული იყო. სერიულ მკვლევლთა უმეტესობა ყოველდღიურ საზოგადოებრივ საქმიანობაშიც კი იყო ჩაბმული, ჰქონდათ პროფესია, ჰყავდათ ოჯახი და ხშირად სამსახურიდან მათ შესახებ არცთუ ცუდ დახასიათებას იღებდნენ. თანამედროვე მკვლევრებს მიაჩნიათ, რომ სერიულ მკვლევლთა ფსიქოლოგიური პორტრეტის ფორმირება ბავშვობიდან იწყება, ხოლო საღიზმისა და სისასტიკისკენ მიდრეკილებას განაპირობებენ მძიმე ოჯახური გარემო და გენეტიკური მიდრეკილება ძალადობისკენ. ამას ბიოგრაფიებიც ადასტურებს. თითქმის ყველა მათგანი ალკოჰოლიზმისა თუ სხვა მიზეზების გამო მშობელთა ან ნათესავთა მხრიდან გამოჩენილი სისასტიკის, სექსუალური ან ფიზიკური ძალადობის მსხვერპლი იყო.

ამერიკელ სერიულ მკვლევლთა ისტორია XIX საუკუნიდან იწყება. პირველ ოფიციალურად აღიარებულ ამერიკელ სერიულ მკვლევლად მიჩნეულია ჰერმან უებსტერ მაჯეტი. ფართო საზოგადოებისთვის იგი ცნობილი იყო, როგორც ჩიკაგოელი ექიმი ჰენრი ჰოუარდ ჰოლმსი.

ბავშვობაში ჰოლმსი მკაცრი დისციპლინის მოყვარული მამისგან ხშირად განიცდიდა ფიზიკურ ძალადობას. მას აბუჩად იგდებდნენ და დასცინოდნენ თანატოლებიც. ჰოლმსი ყოველმხრივ თავს არიდებდა კლასელებს, ხოლო 11 წლიდან მის ხასიათში პათოლოგიური მიდრეკილების ნიშნები გამოიკვეთა. მედიცინით აღრეული ასაკიდანვე დაინტერესდა, ხშირად ატარებდა ცდებს ცხოველებზე. 1884 წელს მიჩიგანის უნივერსიტეტის დასრულების შემდეგ ჰოლმსმა ექიმის დიპლომი მიიღო, კრიმინალური საქმიანობა კი ფინანსური მაქინაციებით წამოიწყო. სადაზღვევო კომპანიათა მოტყუების გზით მან საკმაოდ გაიუმჯობესა ფინანსური მდგომარეობა და 1886 წელს საცხოვრებლად ჩიკაგოში გა-

ჰერმან უებსტერ მაჯეტი აღიარებულია პირველ ამერიკელ სერიულ მკვლევლად (მას ექიმ ჰენრი ჰოუარდ ჰოლმსად იცნობდნენ)

სახლი ვილმარტონში, ნიუ ჰემპშირის შტატში, სადაც ექიმი ჰენრი ჰოლმსი დაიბადა

დავიდა. ამ ქალაქში კი მან საშინელ დანაშაულებათა ჩადენა დაიწყო. ჰოლმსმა აფთიაქში მუშაობა ფარმაცევტად დაიწყო, რომლის მეპატრონე ჰოლტონი მალევე გარდაიცვალა. ჰოლმსმა დაარწმუნა ქვრივი, აფთიაქი მისთვის მიეცა, რის შემდეგაც მოხუცი ქალი გაუჩინარდა უგზო-უკვლოდ.

კარლ პანცრამი

ჰოლმსმა შეისყიდა აფთიაქის ირგვლივ მდებარე შენობებიც, ისინი გააერთიანა და სასტუმრო გახსნა. სწორედ იქ დადგა მკვლევლები სერიულ „რელსებზე“. ჰოლმსი აწამებდა და კლავდა სასტუმროში მომუშავე ქალებს, მათ საყვარლებსა და სასტუმროს მობინადრეებს. ამ საზარელ ისტორიას გამოიძეებამ მოგვიანებით ახადა ფარდა. ჰოლმსი ჩიკაგოში, ინდიანაპოლისსა და ტორონტოში 27 ადამიანის მკვლელობაში დაადანაშაულეს. თუმცა, დაუდასტურებელი წყაროების მიხედვით, ჰოლმსის დახოცილი ადამიანთა რიცხვი 350-ს აღწევს: 1893 წელს ჩიკაგოში მსოფლიო გამოფენა მოეწყო, მის სანახავად ქალაქში ჩამოსული მრავალი ადამიანი კი უგზო-უკვლოდ დაიკარგა და შინ აღარ დაბრუნებულა. მეზობლებისა და ქალაქის მცხოვრებთა ჩვენებების მიხედვით, ისინი ჰოლმსმა დახოცა, თუმცა გამოიძეებამ ეს ვერ დაადასტურა. თავად სერიულმა მკვლელმა მხოლოდ 27 მკვლელობა აღიარა. საქმეს ისიც ართულებდა, რომ ჰოლმსი ურთიერთგამომრიცხვე ჩვენებებს იძლეოდა და გამოიძეება შეცდომაში შეჰყავდა. სერიული მკვლელი პოლიციელებმა 1894 წელს ბოსტონში დააკავეს. ორი წლის შემდეგ იგი სიკვდილით დასაჯეს.

სერიული მკვლევლები XX საუკუნის დადგომის შემდეგ გააქტიურდნენ. ერთ-ერთი პირველი იყო მინესოტას შტატში დასახლებული გერმანელი ემიგრანტების შვილი კარლ პანცრამი. მას განსაკუთრებული კაცთმომოუღებობა და ნიჰილიზმი ახასიათებდა. ციხეში მან ავტობიოგრაფია დაწერა, სადაც დაწვრილ-

ბით აღწერდა საკუთარ ბავშვობასა და ჩადენილ დანაშაულებს. ოფიციალური მონაცემებით, მან 22 ადამიანი მოკლა. პანცრამმა ასევე აღიარა, რომ 100-ზე მეტი მამაკაცი და ბიჭი ჰყავდა გაუპატიურებული.

პანცრამი 7 წლისა იყო, როცა მისი მშობლები გაშორდნენ. 11 წლისამ მეზობლის სახლი გაქურდა, რისთვისაც ძმებმა სასტიკად სცემეს. 1903 წელს მოზარდთა გამოსასწორებელ სკოლაში მოხვდა. პანცრამის თქმით, სკოლაში გადატანილმა მძიმე ფიზიკურმა სასჯელმა და დამცირებებმა მას ადამიანებისადმი სიძულვილი და სისასტიკისკენ მიდრეკილება გაუჩინა. 14 წლის იყო, როცა ჩვეულებრივი სკოლიდან გააძევეს, რის შემდეგაც სახლიდან გაიქცა და მინესოტა სამუდამოდ დატოვა. მოზარდობის ასაკშივე მიემალა ალკოჰოლს, სხვადასხვა შტატში სამგზავრო მატარებლებს დაყვებოდა და თავს ქურდობით ირჩენდა. აიდაპოში, მონტანასა თუ კალიფორნიაში მას სხვადასხვა სახელით იცნობდნენ. სავარაუდოდ, მატარებლებით ხეტიალისას იგი ოთხმა მოხეტიალე მამაკაცმა გააუპატიურა.

პანცრამის მკვლელობათა სერია 1920 წლიდან 1928 წლამდე გაგრძელდა. იგი ერთდროულად რამდენიმე შტატში მოქმედებდა: კონექტიკუტში, ნიუ-იორკში, მასაჩუსეტსში, მერილენდში, პენსილვანიაში და ბოლოს, კანზასში. იგი სწორედ ამ შტატში დასაჯეს სიკვდილით 1930 წლის 5 სექტემბერს.

1920-იანი წლების ამერიკის სერიულ მკვლელთა შორისაა პოლონელი ემიგრანტი

პეტერ კუძინოსკი. ოფიციალურად გამოძიება დადასტურა, რომ მას პენსილვანიისა და ნიუ-ჯერსის შტატებში სამი ადამიანი მოკლა, მათ შორის 7 და 5 წლის ბავშვები. 1928 წელს იგი დააკავეს ქალაქ მიჩიგანში. მას მიესაჯა სიკვდილით დასჯა ელექტროსკამის მეშვეობით. განაჩენი სისრულეში მოიყვანეს 1929 წელს, ნიუ-ჯერსის შტატში.

1950-იანი წლების ამერიკა ხასიათდება ტრადიციული მორალურ-ეთიკური ფასეულობებისა და რელიგიური მსოფლმხედველობის გაძლიერებით. თუმცა სწორედ ამ დროს გამოჩნდა აშშ-ის ისტორიაში ერთ-ერთი ყველაზე სასტიკი სერიული მკვლელი დონალდ ჰენრი „ბი უი“ გასკინსი. ოფიციალურად მას ცხრა მკვლელობა დაუმტკიცდა, თუმცა სიკვდილმისჯილთა საკანში გასკინსმა ჟურნალისტს უთხრა, რომ სინამდვილეში ასამდე ადამიანი ჰყავდა მოკლული. გასკინსი სამხრეთ კაროლინაში დაიბადა და ძირითადად აქვე კლადა. ცხოვრება კრიმინალს მან ახალგაზრდობაშივე დაუკავშირა. ქურდობისას ქალს ნაჯახით დაესხა თავს და გამოსასწორებელ კოლონიაში გაგზავნეს. გათავისუფლების შემდეგ დაოჯახდა, თუმცა მალევე ახალი დანაშაული ჩაიდინა, ჩაქუჩით თავს დაესხა გოგონას, რის გამოც ექვსი წელი მიუსაჯეს. ციხეში თანამესაკნე მოკლა, 1955 წელს კი ფლორიდის ციხიდან გაიპარა. ამის შემდეგ კიდევ რამდენჯერმე დააპატიმრეს, მათ შორის 12 წლის გოგონას გაუპატიურებისთვის. 1963 წელს გასკინსი სამხრეთ კაროლინაში გადასახლდა. საშინელ მკვლელობათა სერიაც იქ დაიწყო.

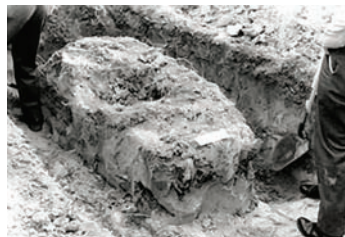
ამერიკის სერიულ მკვლელთა ისტორიაში ეს ეპიზოდი ცნობილია „სასიკვდილო ავტოსტოპის“ სახელით. 1963 წლის სექტემბრიდან გასკინსი ყოველ თვე-ნახევარში ერთხელ გადიოდა სამხრეთ კაროლინის სხვადასხვა საავტომობილო გზატკეცილსა და შარავზაზე ავტოსტოპით მოგზაურთა დასახოცად. როგორც ჩვეულებრივი მძღოლი, იგი მგზავრებს აიყვანდა და სასურველ ადგილამდე მიყვანას ჰპირდებოდა, თუმცა შემდეგ სასტიკად აწამებდა და კლადა. მის მსხვერპლთა შორის იყვნენ როგორც ქალები, ასევე მამაკაცები. გასკინსი სისასტიკით გამოირჩეოდა და წამებისა თუ მოკვლის სხვადასხვა ფორმას მიმართავდა. მან საკუთარ სერიას „სანაპირო მკვლელობები“ უწოდა და აღიარა, რომ 80-90 კაცი

დაკავებული დონალდ ჰენრი გასკინსი, მისმა „სასიკვდილო ავტოსტოპმა“ ასამდე ადამიანი იმსხვერპლა

ჰენრი გასკინსი გამოძიებას გვაშინებს მღებარეობას უთითებს

პოლიციამ მითითებულ ადგილებში „მხოლოდ“ რვა ცხედარს მიაგნო...

ლესლი ირვინს, რომელიც 1955 წელს დაიჭირეს, სასიკვდილო განაჩენი საბუდამო პატიმრობით შეუცვალეს. მან 1983 წლამდე იცოცხლა

ედ გეინს „მხოლოდ“ ორი ადამიანის მკვლელობა დაუმტკიცდა, თუმცა მის მიერ გამოჩენილი სისასტიკე შოკის მომგვრელი იყო მთელი ამერიკისთვის

მოკლა. გასკინსი 1975 წელს დააპატიმრეს. სიკვდილმისჯილთა საკანში განაცხადა, რომ ავტოსტოპით ასზე მეტი მოგზაური მოკლა, თუმცა გამოძიებამ „სასიკვდილო ავტოსტოპით“ დაღუპულთა კვალს ვერ მიაგნო და ეს ბრალდება ვერ დამტკიცდა. პოლიციამ გასკინსის მიერ მოკლული მხოლოდ რვა ადამიანის ცხედარი აღმოაჩინა. სერიული მკვლელი 1991 წელს ელექტროსკამზე სიკვდილით დასაჯეს.

ლესლი ირვინი 1950-იანი წლებში ინდიანის შტატის სამხრეთ-აღმოსავლეთ ოლქებში მოქმედებდა. 1954 წლის განმავლობაში ირვინმა სამხრეთ ინდიანის უმსხვილესი ქალაქის, ევანსვილის მიდამოებში ექვსი კაცი მოკლა, იმავე წლის დეკემბერში კიდევ ორი ადამიანი იმსხვერპლა, ხოლო 1955 წლის მარტში — კიდევ ოთხი. ევანსვილსა და მის მეზობლად ფერმერული ტიპის მრავალრიცხოვან დასახლებებში ერთგვარი პანიკაც დაიწყო. მოსახლეობა პოლიციისგან მკვლელის დაჭერას ითხოვდა. ადამიანთა გაუჩინარებასა და მკვლელობებს საინფორმაციო საშუალებებიც აქტიურად აშუქებდნენ. პოლიციის მონდომებამ მალე შედეგი გამოიღო და სერიული მკვლელი 1955 წლის 8 აპრილს დაიჭირეს. ირვინის საქმეს უმაღლესი სასამართლო განიხილა. მას სიკვდილით დასჯა მიუსაჯეს, მოგვიანებით კი ეს სასჯელი საბუდამო პატიმრობით შეიცვალა. ლესლი ირვინი 1983 წელს გარდაიცვალა ციხეში, ფილტვის სიმსივნით.

ამერიკის კრიმინალურ ისტორიაში ერთ-ერთი ყველაზე ცნობილი სერიული მკვლელი ედ გეინი (ედვარდ თეოდორ გეინი) 1947-1956 წლებში ვისკონსინის შტატში მოქმედებდა. მიუხედავად იმისა, რომ მას „მხოლოდ“ ორი ადამიანის მკვლელობა დაუმტკიცდა, მის მიერ გამოჩენილი სისასტიკე შოკის მომგვრელი იყო მთელი ამერიკისთვის. გეინს საკმაოდ მძიმე ბავშვობა ჰქონდა. მამა ალკოჰოლზე დამოკიდებული იყო და შვილის აღზრდაში, პრაქტიკულად, არ მონაწილეობდა. განსაკუთრებით უარყოფითი ზეგავლენა დედამ მიახდინა. ავგუსტა ლეპრუკი ფანატიკურად მორწმუნე პროტესტანტი იყო და შვილს ხშირად აყენებდა როგორც ფიზიკურ, ასევე ფსიქოლოგიურ ტრავმას.

პირველი მკვლელობა გეინმა 1954 წელს ჩაიდინა. მისი მსხვერპლი აღმოჩნდა ადგილობრივი ტავერნის მეპატრონე მერი ჰოგანი. 1957 წელს უგზო-უკვლოდ დაიკარგა 58 წლის ქერი-

პოლიციის
დეპარტა-
მენტებში
შეიქმნა
განყოფილებები,
რომლებიც
სერიულ
მკვლელთა
საქმეებზე
მუშაობდნენ

ვი ბერნის უორდენი. დანაშაულის კვალმა პოლიცია ედ გეინის სახლამდე მიიყვანა. სამართალდამცავებმა მისი სახლის გაჩხრეკა გადაწყვიტეს და გეინის გამოვლენილი შემადრწუნებელი, არაადამიანური სისასტიკის ფაქტებსაც მიაკვლიეს. სამხილები, პრაქტიკულად ყველანაირ პათოლოგიურ მიდრეკილებებთან ერთად, კანაბალიზმსაც მოწმობდნენ. ინფორმაციამ პოლიციის მიერ გეინის სახლში აღმოჩენილი ჯოჯოხეთის შესახებ მოსახლეობაშიც გაჟონა. ადგილობრივებმა მას „საშინელებათა სახლი“ უწოდეს. მათთვის ეს ადგილი ენით აღუწერელი ბოროტებისა და გარყვნილების სიმბოლოდ იქცა. ხელისუფლებამ სახლის აუქციონზე გაყიდვა გადაწყვიტა, თუ-

ცა 1958 წლის მარტში იგი მთლიანად დაიწვა. დაუდასტურებელი ვერსიით, შენობა ადგილობრივებმა დაწვეს. გამოძიება ამის იქით აღარ წასულა.

სასამართლომ გეინი შეუარაცხადად ცნო. იგი სავალდებულო მკურნალობას გადიოდა უოპანში, შემდეგ კი მედისონის ფსიქიკური ჯანმრთელობის ცენტრში. 1968 წელს გეინი კვლავ სასამართლოს წინაშე წარდგა. საბოლოო განაჩენით, მას ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში სამუდამო მკურნალობა მიესაჯა. გეინი 1984 წელს სიმსივნით გარდაიცვალა.

სერიული მკვლელობები განსაკუთრებით 1970-1980-იანი წლების ამერიკაში გამრავლდა. გაიზარდა ბოროტმოქმედების გეოგრაფი-

ჰენრი ლი
ლუკასი
მსხვერპლთა
ფოტოებთან.
ლუკასმა ციხის
არქივში
სისხლის
სამართლის
საქმეები და
გამოძიების
შეცდომები
შეისწავლა და
დანაშაულები
ისე დაეკვმა,
რომ
პოლიციისთვის
ხელნაწიდი
არაფერი
დაეტოვებინა

ედმუნდ კემპერმა, სხვა მსხვერპლთა გარდა, დაზოცა საკუთარი ბებია და ბაბუა, აგრეთვე დედა და მისი გვამი დაასახინრა

აც. ცნობები სერიული მკვლელობების, უგზო-უკვლოდ დაკარგული ადამიანების შესახებ თითქმის ყველა შტატიდან ჩნდებოდა. განსაკუთრებით ბევრნი იყვნენ ისინი კალიფორნიაში, ტეხასში, ფლორიდაში, ილინოისსა და შტატ ნიუ-იორკში. პოლიციის დეპარტამენტებში სპეციალური განყოფილებები შეიქმნა,

ტედ ბანდის მსხვერპლთა რიცხვი შესაძლოა 100-ზე მეტია

რომლებიც სერიულ მკვლელთა საქმეებზე სპეციალიზდებოდნენ და საჭიროების შემთხვევაში, ოლქის შერიფს მანიაკის გამოვლენასა და დაჭერაში უნდა დახმარებოდნენ. სერიული მკვლელობების რაოდენობის მატებასთან ერთად არასახარბიელო იყო საქმის გახსნის მაჩვენებელი და სამძებრო სამუშაოებში ხშირად ერთვებოდნენ ფედერალური საგამოძიებო ბიუროს თანამშრომლებიც.

1970-80-იან წლებში აშშ-ში მოქმედ მრავალ სერიულ მკვლელს შორის განსაკუთრებული სისასტიკითა და მოუხელთებლობით გამოირჩეოდნენ: ჰენრი ლი ლუკასი, ოტის ტული, ედმუნდ კემპერი, დენის რეიდერი, დევიდ ბერკოვიცი, ჯონ უენი გეისი, დევიდ მეირჰოფერი, დენი როლინგი, ტედ ბანდი და მკვლელი ქალი ელინ უორნოსი.

ჰენრი ლი ლუკასი 1960-1983 წლებში მიჩიგანისა და ტეხასის შტატების მოსახლეობას ატერორებდა. მის მიერ ჩადენილ მკვლელობათა ზუსტი რაოდენობა დღემდე დაუზუსტებელია და მრავალი კითხვაც პასუხგაუცემელი რჩება. პოლიციამ 11 მკვლელობა დაადასტურა, ლუკასმა კი 300-მდე ადამიანის მოკვლა აღიარა. მისი დედა მეძავი იყო, ხოლო მამა — უნარშემდუნელი. პირველად ადამიანი ლუკასმა 1951 წელს მოკლა. იმ დროსვე მიეძალა ნარკოტიკს, თანაცხოვრობდა საკუთარ დასთან. 1960 წელს 23 წლის ლუკასმა დანით მოკლა დედა და მიიმალა. ამისთვის 15 წელი მიუსაჯეს. ფსიქიატრების გამოვლენილი მძიმე დიაგნოზის გამო (შიზოფრენია, სა-

დიზმი, არასრულფასოვნების კომპლექსი, ფსიქოპათია) მან 4,5 წელი ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში გაატარა. მკურნალობის შემდეგ ციხეში გადაყვანილმა ლუკასმა გადაწყვიტა, რაც შეიძლება მეტი ადამიანი მოეკლა. ამ მიზნით მან მოახერხა და უფლება მოიპოვა, ციხის არქივით ესარგებლა. დაწვრილებით შეისწავლა სისხლის სამართლის საქმეები. საფუძვლიანად გააანალიზა პოლიციის საგამომიებო ქმედებები და სამართალდამცავთა მიერ გამოძიებისას დაშვებული შეცდომები. ამ ცოდნის საფუძველზე, ჰენრი ლი ლუკასმა ციხეშივე ისე დაგეგმა დანაშაულები, რომ პოლიციისთვის ხელმოსაჭიდად არაფერი დაეტოვებინა. 1970 წელს ლუკასი ციხიდან გამოუშვეს და მან მკვლელობათა სერიის გეგმის შესრულება დაიწყო. ტენასის პოლიციამ მისი დაჭერა მხოლოდ 1983 წელს მოახერხა.

სისასტიკით გამოირჩეოდა ლუკასის თანამზრახველი და მისი საყვარელი, სერიული მკვლელი ოტის ელვუდ ტულიც. მან აღიარა არაერთი მკვლელობა, გაუპატიურება, კანიბალიზმი. ყველაზე დიდი რეზონანსი 1981 წელს ექვსი წლის ადამ უოლშის მკვლელობას მოჰყვა. დაუდასტურებელი მონაცემებით, მსხვერპლთა რიცხვი ასზე მეტია.

1964-1973 წლებში კალიფორნია ედმუნდ კემპერის სერიულმა მკვლელობებმა შეძრა. იმპოზანტური გარეგნობის კემპერის (სიმაღლე 206 სმ, წონა 140 კგ) ინტელექტის კოეფიციენტი 145-ს შეადგენდა, რაც ძალიან მაღალი მაჩვენებელია. მან მოკლა საკუთარი ბებიის და ბაბუა. 1972-73 წლებში სასტიკად აწამა და მოკლა რამდენიმე კალიფორნიელი სტუდენტი გოგონა. 1973 წლის აპრილში მოკლა საკუთარი დედა, დაასახინრა მისი სხეული და სხვადასხვა გარყვნილებას მიმართა. შემდეგ სტუმრად მოიწვია დედამისის მეგობარი და ისიც მოკლა, ამ მკვლელობათა შემდეგ კი პოლიციას თავად ჩაჰპარდა. მას სამი ვადით სამუდამო პატიმრობა მიუსაჯეს და დღემდე კალიფორნიის ერთ-ერთ ციხეშია იზოლირებული.

იმავლე დროს შემრეს ამერიკა ტედ ბანდიმ (შვიდ შტატში მან დადასტურებულად მოკლა 26 კაცი 1974-1978 წწ., მსხვერპლთა შესაძლო რიცხვი 100-ზე მეტია), დენის რუიდერმა (1974-1991 წწ. სექსუალური მოტივით კანზასის შტატში ათი ადამიანი მოკლა, მათ შორის ორი

დევიდ ბერკოვიცი

დენი როლინგმა ერთი ოჯახის სამი თაობა ამოხოცა

ბავშვი), დევიდ ბერკოვიცმა (1976-1977 წწ. ნიუ-იორკის შტატში მოკლა ექვსი ახალგაზრდა, სასამართლომ მას 365 წლით თავისუფლების აღკვეთა მიუსაჯა), ჯონ უეინ გეისიმ (1972-1978 წწ. ილინოისის შტატში სექსუალური ძალადობით 34 ადამიანი მოკლა. 1994 წელს სიკვდილით დასაჯეს), დენი როლინგმა 1989-1990 წწ. ფლორიდასა და ლუიზიანაში განსაკუთრებული სისასტიკით რვა ადამიანი მოაკვდინა. გამორჩეული რეზონანსი მოჰყვა როლინგის მიერ 55 წლის უილიამ გრისომის, მისი 24 წლის შვილისა და 8 წლის შვილიშვილის დახოცვის ამბავს...

მიხეილ ბარნოვი

თსუ-ს ისტორიის დოქტორანტი

პაგანინი

ნაკოლონის დის საყვარელი?!

იტალიის ქალაქ ტურინის მოსახლეობა ერთმანეთს ხელიდან ართმევდა ბილეთებს 34 წლის მუვიოლინის, ნიკოლო პაგანინისა და 22 წლის მომღერლის, ანტონია ბიანკას კონცერტზე დასასწრებად. 1815 წლის ზაფხულის საღამოს, არტისტები პირველად გამოდიოდნენ ერთად, ერთ სცენაზე. პაგანინის რუპეტიცია არ უყვარდა, ამიტომ სოლისტი ქალი მხოლოდ პრემიერაზე ნახა და მზეთუნახავს თვალი ვედარ მოსწყვიტა.

— თქვენ ღვთისურად მღეროდით, სენიორა! — უთხრა მან ანტონიას კონცერტის შემდეგ.

ანტონიამ გაიღიმა. მშვენიერი ქალი ინტერესით აკვირდებოდა ამ მჭლე და მოუხერხებელ მამაკაცს, რომელიც კომპლიმენტებს უხვად აყრიდა.

ფერმკრთალი სახე, მუქი კულულები და აქატივით შავი თვალები... განსაკუთრებულ შთაბეჭდილებას ტოვებდა თხელი და გრძელი თითები, რომლითაც ურთულეს მუსიკალურ ნაწარმოებებს ვირტუოზულად ასრულებდა.

— მოხიბლული ვარ თქვენი ვიოლინოთი, მანესტრო! ამბობენ, რომ თქვენი მუსიკალური ტალანტისთვის სული ეშმაკს მიჰყიდეთ, — მიუგო ბიანკამ.

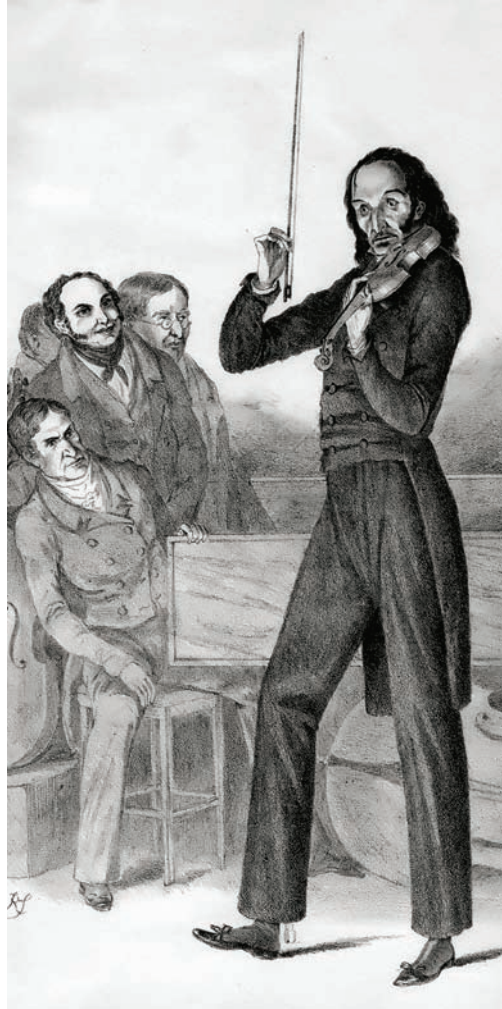
— ეს ეშმაკი — მუსიკაა, მას მიუძღვენ ჩემი სიცოცხლე.

— და სიყვარული? იმდენი თავგანისმცემელი გყავთ. ქალები გონებას კარგავენ, როცა ვიოლინოზე თქვენს შესრულებას უსმენენ.

— სენიორა, მსოფლიოში ვერც ერთი ქალი ვერ შეგედრებათ. თქვენზე უაზროდ ვარ შეყვარებული. მალე მილანში მივდივარ და ბედნიერი ვიქნები, თუ ჩემთან ერთად გამოსვლას დათანხმდებით.

— კარგი, ვიღებ თქვენს წინადადებას. გაემგზავრეთ და მეც შემოგიერთდებით.

პაგანინი გასტროლებზე წავიდა. რამდენიმე კვირა გავიდა, თუმცა ბიანკასგან არავითარი ცნობა არ მოსულა. შეყვარებული ნიკოლო იტანჯებოდა, თავს იმტვრევდა, ვიდრე მიხვ-

ნიკოლო პაგანინი შესრულებისას

ანტონია ბიანკა

დებოდა, რომ ანტონიამ ის მოატყუა. მისი ძებნა ტურინში, ფლორენციასა და ბოლონიაში დაიწყო. მაგრამ საყვარელი ქალი თითქოს ემალებოდა. იცვლიდა მისამართს, შეტყობინებას ხან სასტუმროში ტოვებდა, ხან შუამავლის მეშვეობით გადასცემდა ბარათებს.

ბოლოს და ბოლოს, პაგანიმ მომღერალი პალერმოში იპოვა. ანტონია ნიკოლოს გრძნობის სერიოზულობაში უკვე დარწმუნებული იყო და ცოლად გაჰყვა კიდევ. ქორწინების შემდეგ ისინი ერთად ხშირად მართავდნენ გასტროლებს. მალე ბიანკა დაორსულდა და სცენა მიატოვა. ოჯახი პალერმოში დასახლდა. 1826 წელს პაგანიის ვაჟი შეეძინა. მას აქილეუსი დაარქვეს — ძველბერძნული მითოლოგიური გმირის პატივსაცემად. როცა ჩვილი ტიროდა, მამა ვიოლინოს იღებდა და მის დასაწყენარებლად ჩიტების გალობის ან ანტონიას ხმის იმიტაციას აკეთებდა.

ეს ოჯახური იდილია ბიანკას დიდად არ იზიდავდა. ის ევროპაში გასტროლებსა და ბრწყინვალე კარიერაზე ოცნებობდა. ოთხწლიანი თანაცხოვრების განმავლობაში იგი გასუქდა, მისი ხმა აღარ იყო ისეთი მაღალი, როგორც ადრე. ბიანკა სკანდალს ხშირად აწყობდა, მოითხოვდა საცხოვრებლად სხვაგან გადასვლას და ქმარს გაყრით ემუქრებოდა. პაგანიის შვილის დაკარგვის ემინოდა და ნეპოლში გადასვლას დათანხმდა.

შემდეგ ნიკოლო ცოლთან ერთად გაემგზავრა ევროპულ საკონცერტო ტურნეში. ავსტრიაში გასტროლებისას, ანტონია ფარულად დაუკავშირდა იმპრესარიოს. ცნობილი მევიოლინის გამოსვლიდან დიდი ხეირი რომ ენახა, მან სკანდალური რეკლამა გაუკეთა. ვენის ქუჩებში გამოჩნდა აფიშები, რომელზეც პაგანიი გისოსებს მიღმა იყო გამოსახული.

პირქუში მანქანით ჩალაზე იჯდა, ჯვარცმის წინ ვიოლინოს უკრავდა და ცოდვებისთვის პატიებას ითხოვდა.

„იჩქარეთ! სიკვდილმისჯილი იტალიელი მევიოლინე ნიკოლო ფონ პაგანიი გამოიქცა ციხიდან და კონცერტს მართავს. რომის პაპმა მას მრავალი დანაშაული და მკვლელობა შეუნდო“, — ეწერა აფიშაზე. განრისხებული მუსიკოსი მძვინვარებდა.

— ეს სიცრუეა! ჩემგან კლოუნი გამოიყვანეთ. აღარასოდეს ჩაერიოთ ჩემს საკონცერტო საქმეებში, — უყვაროდა იგი ცოლს.

ელიზა, ნაპოლეონ ბონაპარტის უფროსი და, საფრანგეთის პრინცესა და ტოსკანის ჰერცოგინია

— მეუბნებიან, რომ ურწმუნო ხართ. უარი თქვით, ვიოლინო ნაკურთხ წყალში ჩაგედოთ!

— ის იმიტომ არ შეუქმნია ოსტატს, რომ მღვლელების სასარგებლოდ გავწუწო. მე მართლაც ვარ დაკავშირებული ეშმაკთან და ეს ეშმაკი თქვენ ხართ, სენიორა!

პასუხად ანტონიამ ხელი დასტაცა ინსტრუმენტს და ისე დაახეთქა იატაკზე, რომ სიმები დაწყდა. პატარა აქილეუსმა შიშისგან იყვირა და საწოლიდან გადმოვარდა.

1828 წელს პაგანიი მეუღლეს გაყვარა და შვილზე მეურვეობაც მიიღო. მალე კი, პრესაში გაჩნდა ცნობები, რომ მევიოლინე დემონებმა შეიპყრეს, მან ცოლი სახლიდან გააგდო და შვილი წაართვა. შემდეგ დაიბეჭდა სხვა ისტორია, რომ პაგანიი გარდაიცვალა და მისი ქვრივი პატარა შვილს ეძებდა. განეთებ ამ ვერსიების უარმყოფელი სტატიებით სამმაგი ტირაჟით იბეჭდებოდა.

პაოლინა, იმპერატორ ბონაპარტის შუათანა და, პრინცესა ბორგეზე

ცოლთან გაყრის შემდეგ პაგანინი კონცერტს კონცერტზე მართავდა. გამოსვლისთვის უზომოდ მაღალ ჰონორარს იღებდა და ცდილობდა, ვაჟიშვილისთვის უზრუნველყოფილი მომავალი შეექმნა. მას ბარონის ტიტულიც კი უყიდა. მრავალრიცხოვანმა გასტროლებმა პაგანინის ჯანმრთელობა საგრძნობლად შეარყია.

მევიოლინეს თირკმლები დაავადებული ჰქონდა და გონებას ხშირად კარგავდა. თითქმის აღარ შერჩა კბილები. ხერხემლის გამრუდების გამო, ზურგის არეში ქრონიკული ტკივილით იტანჯებოდა.

ბოლოს ექიმებმა მას ტუბერკულოზიც დაუდგინეს. პაგანინის ბავშვობის დროინდელი კომპარები ესისმრებოდა — რომ მკაცრი მამა მშიერს კეტავდა სარდაფში და ვიოლინოზე დაკვრას საათობით აიძულებდა. ერთხელ კინაღამ ცოცხლადც დამარხეს, რადგან ამდენ წვალებას ვერ გაუძლო და კატალეფსია (სხეულისა და მისი ცალკეული ნაწილების სრული ან ნაწილობრივი გაშეშება) დაემართა. საბედნიეროდ, პაგანინი გონს მოვიდა, როცა სასახლეში ჩაასვენეს...

— ვიოლინომ მთელი ჩემი ძალა წაიღო, — ამბობდა მანესტრო. სხვადასხვა ავადმყოფობით გაწამებულს, 57 წლის ასაკში ხემის აღებაც კი უჭირდა. ვიოლინო იქვე იდო და პაგანინი მის სიმებს თითუბით ელაციცებოდა.

1840 წლის 27 მაისს ანტონია ბიანკას ფოსტალიონმა „მუსიკალური გაზეთის“ ახალი ნომერი მიუტანა. პირველ გვერდზე მან წაიკითხა:

„ნიცაში გარდაიცვალა ცნობილი მევიოლინე პაგანინი, რომელმაც საკუთარი სახელი და დიდი ქონება ერთადერთ, 14 წლის ვაჟს დაუტოვა. ვიმედოვნებთ, ამ ცნობას, როგორც ბევრ მის წინამორბედს, მალე უარყოფენ“.

ანტონია დაუყოვნებლივ გაემგზავრა ნიცაში. სასტუმროს წინ, სადაც მევიოლინე გარდაიცვალა, ბრბო შეკრებილიყო. ამბობდნენ, რომ გარდაცვლილი უწმინდურ სულს დაუკავშირდა, უარი თქვა შეილის მონათვლაზე და მოკლა საკუთარი ცოლი, რათა მისი ვენები სიმებად გამოეყენებინა.

სიკვდილამდე მუსიკოსი ორჯერ მონახულა მოძღვარმა. თავდაპირველად პაგანინიმ აღსარებაზე უარი თქვა, რადგან ეს ნაადრევად მიიჩნია. იმასაც ამბობდნენ, რომ მას ხმა წაერთვა და ამიტომაც ვერ თქვა ვერაფერი. ერთი კვირის შემდეგ კი ისე გარდაიცვალა შინაგანი სისხლჩაქცევით, რომ სიტყვის დაძვრა ვერ მოახერხა. ეკლესიამ ქრისტიანულ ქვეყნებში მის დაკრძალვაზე უარი თქვა, ნიცის ეპისკოპოსმა კი უარი განაცხადა სულის მოსახსენიებელ მესაზე.

— ის მონანიების გარეშე აღესრულა, ძალდი. სად არის, გაჩვენეთ ეს ურჩხული. ეს გვამი შეარცხვენს ჩვენს ქალაქს! — ყვიროდნენ ქუჩებში.

აქილევსი ისე შეაშინა ადელევებულმა ბრბომ, რომ დილაზე თავს ურტყამდა კედელს. ანტონია დიდხანს ემუდარებოდა მოძღვარს, გარდაცვლილისთვის წესი აეგო. როცა ფანჯრებს ქვის სროლა დაუწყეს, იგი ბრბოსთან გავიდა:

— ჩუმად, ამაოდ ღელავთ. როგორც ხედავთ, მე ცოცხალი ვარ. ჩემს გარდაცვლილ ქმარს ჩემი ვენებისგან სიმები არ გაუკეთებია. მხოლოდ ექიმების არასაკმარისი ყურადღების გამო ვერ შეძლო მან ეკლესიასთან შეერთება. გთხოვთ დაიშალოთ და მიცვალებულის სული არ შეაწუხოთ.

ნიკოლო პაგანინი საიდუმლოდ დაკრძალეს გენუასთან, ვალ პოლჩევერაში, მისი მამის სახლთან ქალაქგარეთ. აქილევსმა მხოლოდ 19 წლის შემდეგ მიაღწია იმას, რომ მამის ნეშტი პარმის სასაფლაოზე გადაეცვენებინა...

იყო კიდევ ერთი ნაკლებად გახმაურებული ისტორია პაგანინის ცხოვრებაში.

1804-1812 წლებში ნიკოლო საფრანგეთის პრინცესასა და ტოსკანის ჰერცოგინიას, ნაპოლეონ ბონაპარტის უფროსი დის, ელიზას კარის მუსიკოსი და საყვარელი იყო. სწორედ მისი მიწვევით ჩავიდა ნიკოლო ფლორენციაში.

ნაწილობრივ ელიზას დამსახურებაა, რომ დაიწერა სავიოლინო სონატა „ნაპოლეონი“. პაგანინის ბიოგრაფი წერს, რომ მუსიკოსის ურთიერთობამ ელიზასთან, მხოლოდ ოფიციალური ხასიათი როდი შეიძინა, პაგანინიმ შექმნა და მას მიუძღვნა „სასიყვარულო სცენა“, რომელიც სპეციალურად ორი სიმისთვის დაიწერა. ვიოლინოზე მისი დაკვირვება სხვა სიმებს ხსნიდნენ. „გამოწვევა მივიღე და რამდენიმე კვირის შემდეგ დაეწერე „ნაპოლეონი“. 25 აგვისტოს, სასახლის კონცერტზე მისი შესრულებისას წარმატებამ ყველაზე დიდ მოლოდინსაც კი გადააჭარბა“, — იგონებდა პაგანინი.

1808 წელს პაგანინი ტურინში შეხვდა იმპერატორის კიდევ ერთ დას, პაოლინას, რომლის უბადლო სილამაზის შესახებ მრავალი მოგონება არსებობს. მათ შორის სასიყვარულო ძაფები გაიბა. შეხვედრიდან რამდენიმე დღეში მანქანით მისი საყვარელი გახდა. ისინი განუყრელ წყვილად იქცნენ. რა იზიდავდა ფრთხილ მევიოლინეს თავქარიან და მორალისგან თავისუფალ ქალში, უცნობია. პაგანინის ამ კითხვაზე არასდროს არავისთვის გაუცია პასუხი. ის გულმოდგინედ ასაიდუმლოებდა პაოლინასთან შეხვედრის ყველა დეტალს.

რომანი ხანმოკლე აღმოჩნდა. იმპერატორის თავქარიანმა დამ ფერმკრთალი და აუღმყოფი მევიოლინე მალე მის საკუთარ მეგობარში, კარის პოეტსა და კომპოზიტორ ფელიჩიო ბლანჯინიში გაცვალა. პაოლინამ ის სასახლეში მიიწვია, თითქოსდა პირადი ორკესტრის დირიჟორად. თუმცა ყველამ იცოდა, რომ სინამდვილეში მადამ ბორგეზეს ორკესტრი არ არსებობდა.

მოტყუებული პაგანინი ტოსკანაში დაბრუნდა. ყოფილმა საყვარელმა კი, რომელმაც დირიჟორიც ისევე მალე მიატოვა, როგორც

ცნობილი მევიოლინე, რომანი ახალგაზრდა მხატვართან გააბა.

პაოლინა ბორგეზეს ახლა იხსენებენ, როგორც დიდი ნაპოლეონის დას, ერთადერთ ადამიანს იმპერატორის სანათესაოდან, ვინც მას კუნძულ ელბაზე გადასახლებაში გაჰყვა. გადასახლებულ იმპერატორთან ცხოვრების ნება ხელისუფლებას მან თავად სთხოვა და საკუთარი დანაზოგიც ძმისთვის დახარჯა. ანუ იმჟამინდელ ევროპაში თავისუფალი მორალის მქონე ქალი ყველაზე გაბედული, ძლიერი და თავგანწირული აღმოჩნდა.

ნიკოლო პაგანინი კი ისტორიაში შევიდა, როგორც იტალიურ მუსიკაში რომანტიზმის ფუძემდებელი, შესანიშნავი ნაწარმოებების შემქმნელი ვიოლინოსა და გიტარისთვის. ამასთან, როგორც გენიალური მევიოლინე.

ხოლო მევიოლინისა და თავისი ეპოქის ულამაზესი და თავქარიანი ქალის სიყვარულის ისტორია ამოუცნობ საიდუმლოდ დარჩა, რომელზეც თავად შეყვარებულები ღუმიღს ამჯობინებდნენ.

მომზადებულია LiveJournal-ის მასალების მიხედვით

ნიკოლო პაგანინი

სპარსთა პასუხი ინდოელებს

ნარდი

კომპიუტერული „ივპერიმზის“ წინამორბედი შუა საუკუნეებიდან

ნარდის ისტორია, რომელიც მკვლევართა აზრით, ათასწლეულებს ითვლის, ზღაპრული, რომანტიკული და საიდუმლოებით მოცულია. მაგალითად, მესოპოტამიის (დღევანდელი ერაყის) ტერიტორიაზე ნაპოვნი კამათლები, რომლებსაც უძველესად მიიჩნევენ, სპეციალისტთა შეფასებით, ხუთი ათასი წლის წინანდელია. ნარდის მსგავსი ძველევგვიპტური თამაშისთვის საჭირო დაფა და ფიგურები ნაპოვნია ტუტანხამონის სამარხში, რაც ძვ.წ. XIV საუკუნეს მიეკუთვნება.

ევგვიპტელებისა და ერაყელთა გარდა, ნარდის გამომგონებლობას იჩემებენ არა მხოლოდ ინდოელები, ჩინელები, ირანელები-

ბი, თურქები და ბერძნები, არამედ შუა აზიისა და ახლო აღმოსავლეთის ლამის ყველა ხალხი...

ტუტანხამონის სამარხში აღმოჩენილი ძველევგვიპტური თამაშის, სენეტის კომპლექტი

დიდი ევგვიპტელი დედოფალი ნეფერტარი სენეტს თამაშობს (ძვ.წ. 1295-1255)

ეპიკა

ღიას, ყველაზე საკამათო თამაშის დაბადების თარიღისა და ადგილმდებარეობის განსაზღვრაა. ვერსიათა უმრავლესობას ძველევრაპტურ სამაგიდო თამაშთან — სენეტთან მიეკავართ, რომლის შესახებაც უძველესი ცნობები მესამე დინასტიის პერიოდს (ძვ.წ. 2686-2613 წწ.) უკავშირდება.

ძველი ეგვიპტელების ტრადიციის წყალობით, რომლებიც მიცვალებულებს იმკვებენად ყველა საჭირო ნივთს ატანდნენ, ჩვენამდე კარგად შენახულმა სათამაშო კომპლექტებმაც მოაღწია, ხოლო სამარხებსა და ბარელიეფებზე მრავლად გვხვდება სენეტის მოთამაშეთა გამოსახულებებიცა და თამაშის სცენებიც.

უნდა ითქვას, რომ სენეტი არ არის ნარდის წინაპარი. ყველაფერს რომ თავი დაუანებოთ, ეს თამაში $3X10$ -ზე დანაყოფებიან დაფაზე მიმდინარეობდა და არაა — $2X(6+6)$. თანაც, ეგვიპტურ თამაშის წესებს ჩვენამდე არ მოუღწევია, ხოლო მისი რეკონსტრუქცია უფრო ფანტაზიის ნაყოფია.

სამაგიეროდ, უდაუოა, რომ სენეტი კაცობრიობის ისტორიაში პირველი სამაგიდო თამაშია (ყოველ შემთხვევაში, ცნობილთაგან), სადაც კამათელი გამოიყენებოდა. სწორედ კამათელზე გამოსახული ნიშნების მიხედვით ხდებოდა დაფაზე ფიგურათა გადაადგილება და ნარდთანაც ეს აქვს საერთო.

რომი

ნარდის მეტ-ნაკლებად სარწმუნო ისტორია რომის იმპერიის პერიოდიდან იწყება და ის თამაშ-ტაბულას (თამაშის პირვანდელი სახელი — *Ludus Duodecim Scriptorum*) უკავშირდება. მის შესახებ ცნობები წერილობით წყაროებში ძვ.წ. V საუკუნის მასალებში გვხვდება, ხოლო სურათები — ძვ.წ. II საუკუნით დათარიღებულზე. აქ თამაშიცა და მოთამაშეებიც მკაფიოაა წარმოდგენილი და ირკვევა, რომ ტაბულის დაფა სტრუქტურულად ზუსტად ემთხვევა თანამედროვე ნარდის დაფას და აქაც თითოეული მოთამაშის განკარგულებაში 15 ქვია.

მთავარი განსხვავება კი ის არის, რომ რომაელები სამ კამათელს აგორებენ და არა ორს...

რომაულ წყაროებში მრავლად გვხვდება ცნობები ტაბულის შესახებ. მაგალითად, ვი-

პომპეის ფრესკებსა და მოზაიკებზე სამუდამოდ აღიბუჭდა რომის მოქალაქეთა ვნება და აზარტი

ნარდის წინაპარ რომაულ თამაშ ტაბულას სამი კამათლით თამაშობდნენ

გებთ, რომ თავგადაკლული მოთამაშე ყოფილა ნერონი. ცალკე აღნიშვნის ღირსია მისი მემკვიდრე, იმპერატორი კლაუდიუსი, რომელიც არა მხოლოდ კამათლის დაფაზე გორების სიყვარულით გამოირჩეოდა; მან თამაშის შესახებ ტრაქტატიც დაწერა, სადაც მისი წესები და სტრატეგია ჩამოაყალიბა.

სამწუხაროდ, კლაუდიუსის ნაშრომსაც არ მოუღწევია ჩვენამდე. სამაგიეროდ, დროს გადაურჩა მისი ჩანაწერები (უბის წიგნაკის მსგავსი), სადაც აზარტული იმპერატორი საინტერესო პოზიციებსა და მათზე თავის კომენტარებს აღწუსხავს. მისი წყალობით,

ირანის შაჰი ხოსრო I ანუშირვანი. ნადირობის სცენა

ნარდის გამოგონებელი, ბრძენი ვაჟურმიპრი

მკვლევრებს ამ უძველესი თამაშის წესებში გარკვევა აღარ გასჭირვებიათ.

ერთ-ერთი ვერსიით, რომაელებმა ტაბულა ახლო აღმოსავლეთსაც გააცნეს, სადაც გვიანდელ ნარდად მისი ტრანსფორმირება თანდათანობით მოხდა (II-V საუკუნეები).

სპარსეთი

ნარდთან მიმსგავსებული თამაში სპარსეთში ძვ.წ. III ათასწლეულშიც ჰქონიათ, თუმცა უფრო სიმბოლური და მისტიკური შინაარსით, ვიდრე გასართობი და მასზე აღარ შევჩერდებით.

ამჟამინდელი სახით კი ნარდი სპარსეთში, სავარაუდოდ, VI საუკუნის შუა ხანებში, ხოსრო I ანუშირვანის (ირანის შაჰი სასანიანთა დინასტიიდან, ქვეყანას მართავდა 531-579 წლებში) დროს გაჩნდა. შემორჩენილია იმ პერიოდის ხელნაწერის ფრაგმენტი, რომლის ავტორად შაჰის ვეზირი, ბრძენი და ასტროლოგი ვაჟურმიპრი სახელდება.

არსებობს თქმულება, რომლის თანახმად, შაჰ ხოსროს ძლიერ უყვარდა ჭადრაკი, თუმცა მისი „ოსტატობა“, შეიძლება ითქვას, ვერ იყო მოწოდების სიმაღლეზე და ამის შესახებ კარგად იცოდნენ ჭადრაკის სამშობლო ინდოეთში, სადაც შაჰს დასცინოდნენ. მეტიც, თურმე ცინიკოსი ინდოელები განგებ უგზავნიდნენ ხოლმე მუზობელს ძღვნად ჭადრაკის კრებულს, რასაც თან დიპლომატიური სარკაზმით გაჯერებულ წერილსაც აყოლებდნენ.

სპარსთა მეფის მოთმინების ფიალა ერთ დღესაც აივსო. ხოსრომ ინდოელებზე შურისძიება გადაწყვიტა და უხმო ბრძენ ვაჟურმიპრს ახალი თამაშის შესაქმნელად...

და სულ მალე სპარსეთიდან ინდოეთში გაიგზავნა ძღვენი — ნარდის სათამაშო კომპლექტი და წერილი, სადაც დაახლოებით ასეთი რამ ეწერა: „შესაძლოა, მე მართლაც სუსტი მოჭადრაკე ვარ, მაგრამ იმდენი ჭკუა აღმომაჩნდა, რომ თქვენებურ თამაშში გავრკვეულიყავი. აბა, ახლა ვნახოთ, თქვენ როგორ გავრკვევით ჩვენს ეროვნულ თამაშში!“

ლეგენდის თანახმად, ინდოელებმა ნარდის თამაშის საიდუმლოს ამოსასხსნელად ტვინი მთელი თორმეტი წელი იჭყლიტეს... მაგრამ მაინც ამოხსნეს.

ასე იყო თუ ისე, ვაჟურმიპრმა ახალ თამაშს ნარდ-შირი (დაახლოებით, „ხის პოლიგონი“) უწოდა და ის სწორედაც რომ ამაყ მე-

ფეთათვის საკადრისი თავშესაქცევი აღმოჩნდა. ჭადრაკისგან განსხვავებით, ვინაიდან თამაშისას კამათელი გამოიყენებოდა, გვირგვინოსნებს მარცხის შემთხვევაში თამამად შეეძლოთ, წარუმატებლობა კამათლის „უსინდისობისთვის“ დაებრალეხინათ.

ვაჟურმიძრმა თავის ჩანაწერებში ახალი თამაშის ყველა ასპექტი დაწვრილებით აღწერა და არც ის დაუმაღავს, რომ მას საფუძვლად უკვე არსებული თამაში დაუდო (შესაძლოა ეს შემოსხენებული რომაული ტაბულაც ყოფილიყო, ან მისი ნაირსახეობა), თუმცა მიუთითა, რომ სწორედ მან ამოხსნა უძველეს თამაშში ჩადებული და დაშიფრული სიბრძნე.

სპარსმა ბრძენმა დაფის სტრუქტურა და ქვების რაოდენობა მაშინდელ კალენდარსა და ასტრონომიულ სწავლებას დაუკავშირა, თუმცა დღეს ჩვენთვის გაცილებით საინტერესო თამაშის დედააზრია. ვაჟურმიძრის თქმით, ნარდის დაფა მიწას გამოსახავს, ქვები — ადამიანებს. მოთამაშეები ორი დაპირისპირებული სახელმწიფოს მეფეები არიან, კამათლების შედეგი კი განგების ნებაა. ამრიგად, ნარდის თამაშშიც, როგორც ცხოვრებაში, მეფენი (მოთამაშეები) მართავენ თავიანთ ხალხს (ქვებს), ოღონდ განგების ნებასთან შესაბამისობაში (კამათულზე გამოსახული შედეგებით).

თამაშის დასაწყისში დაფაზე ქვების მწკრივებად განლაგება, ვაჟურმიძრის განმარტებით, ქვეყნის მოსახლეობის დიდსა და პატარა ქალაქებში განაწილებას აღნიშნავს, თითოეული ქვის გადაადგილება კი იმ ადამიანის ცხოვრების გზას იმეორებს, რომელიც ქვეყნისა და მეფის სამსახურში მყოფი აგებს ქალაქებს, იცავს სამშობლოს, ეომება სხვა ქვეყნის ხელმწიფეთა ჯარს...

ვაჟურმიძრი ადამიანისთვის სიცოცხლის იდეალურ დასასრულად სიბერისგან, საკუთარ კედლებში, მშვიდობიან გარემოში აღსასრულს მიიჩნევს და მისი განმარტებით, სწორედ ამას გამოსახავს ნარდის თამაშის ფინალურ ეტაპზე ქვების სათამაშო დაფიდან (საკუთარი „კარიდან“) გაყვანა.

ამრიგად, ერთ-ერთი მოთამაშის გამარჯვება, რომელიც სრულად გაიყვანს ქვებს თავისი „კარიდან“, აღნიშნავს შემდეგს: მეფე წარმატებულია და ქვეყანას მამინ მართავს სწორად, თუკი ადამიანები თავიანთ ცხოვრების გზას, ბუნებრივი ფაქტორებისა და მტრული სახელმწიფოების შემოქმედების გარეშე,

ნარდის მსგავსი თამაში იაპონელებსაც ჰქონდათ და მას სუგოროკუ ჰქვია

ნარდის თამაში. XIV საუკუნის მანუსკრიპტი

რიჩარდ ლომკული და ფილიპ აუგუსტუსი ბერს ეცადნენ, მაგრამ ჯვაროსანთა შორის ნარდი ვერ აღმოფხვრეს

მშვიდად გაივლიან და იმქვეყნად „საკუთარი კედლებიდან“ გაემგზავრებიან.

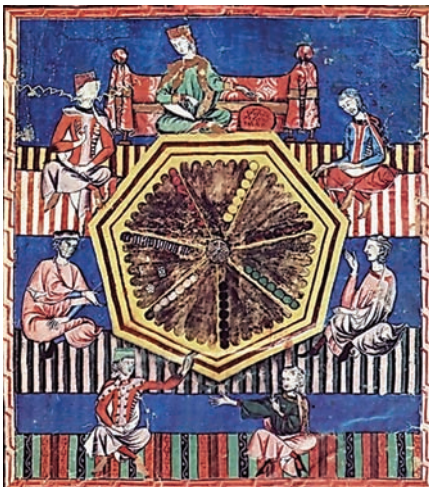
სპარსეთში VI საუკუნეში დაბადებული თამაში მალევე გავრცელდა მის საზღვრებს გარეთ. თავისთავად, ნარდის პოპულარობა თამაშის წესების სიმარტივემ, ინვენტარის უბრალოებამ და გამორჩეულმა აზარტულობამ განაპირობა.

შუა საუკუნეები

აღმოსავლეთიდან ევროპაში ნარდის გავრცელება ჯვაროსნულ ლაშქრობებს უკავშირდება. ეს ხდებოდა მაშინ, როცა ქრისტიანობის ჯვრითა და მახვილით გამავრცელებლები „უსჯულოთა“ გასართობებს ისევე მტრობდნენ, როგორც თავად „უსჯულოებს“.

ნარდის უამრავ სათამაშო ვერსიათა შორის, „შვიდეკაცა ნარდიც“ არსებობდა

ნარდის თამაშით, რომელსაც ვეროპელებმა თავდაპირველად „ტრიკ-ტრაკი“ შეარქვეს, მანდილოსნებიც იქცეოდნენ თავს

ამ მხრივ საყურადღებოა ერთი, იმ ეპოქის, 1190 წლით დათარიღებული დოკუმენტი — ინგლისის მეფე რიჩარდ I ლომგულისა (1157-1199) და ფრანგთა მეფე ფილიპ II აუგუსტუსის (1165-1223) ბრძანებულება. ცნობისთვის, ისინი III ჯვაროსნულ ლაშქრობაში (1189-1192 წლები) მხარდამხარ მიუძღოდნენ ჯარს.

დოკუმენტის პირველი ნაწილი აზარტულ თამაშობათა (მათ შორის, ჭადრაკისა და ნარდის) და მათი „უწმინდურობის“ აღწერას ეძღვნება. როგორც ჩანს, ამ ბატონებს ჰყოფნიდათ იმდენი ჭკუა, რომ თავიანთ მებრძოლებში აზარტულ თამაშობათა სრულებით აკრძალვა წყლის ნაყვა იქნებოდა და ამიტომ ერთგვარი რეგულაციები შემოიღეს.

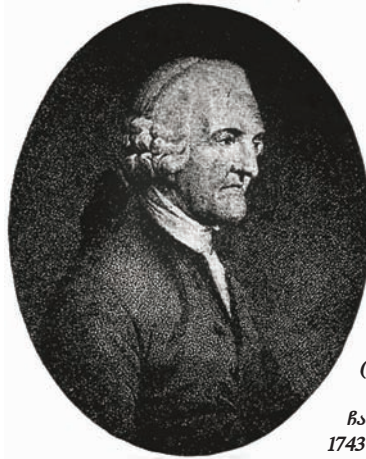
ბრძანებულების თანახმად, ფულზე თამაში ეკრძალებოდა ყველა მდაბიოს, კანონის დამრღვევს კი სიკვდილით დასჯა ემუქრებოდა. აკრძალვა არ ვრცელდებოდა დიდებულებსა და რაინდებზე, ოღონდ იმ პირობით, თუ დღეში ას გირვანქაზე მეტს არ წააგებდნენ. შთამბეჭდავი იყო ამ პუნქტის დამრღვევთათვის დადგენილი სასჯელი. დამნაშავეს ეკლესიის სასარგებლოდ ჯარიმის გადახდის გარდა, ხალხმრავალ ადგილზე შიმვლად რამდენიმე საათით დგომა მოუწევდა — ეს კი დიდებულისა თუ რაინდისთვის, ალბათ, სწორედაც რომ თავის მოჭრა უნდა ყოფილიყო.

ამავე ბრძანებულების მეხამე პუნქტის თანახმად, ფულზე თამაში ყოველგვარი შეზღუდვის გარეშე შეეძლოთ სამეფო ოჯახის წარმომადგენლებს — ანუ თავად დოკუმენტის ავტორებს.

და კიდევ, სანამ რიჩარდი „საღვთო ომში“ მახვილს იქნევდა, ინგლისში მყოფი მისი ძმა, ინგლისის მოძავალი მეფე ჯონ უმიწაწყლო, ნარდის დაფაზე კამათლის გორებით იქცევდა თავს. არსებობს მისივე ჩანაწერები, სადაც იგი მოგებულ და წაგებულ თანხებს აღრიცხავდა. მართალია, თანხის ოდენობა დღეში რამდენიმე გირვანქას არ აღემატებოდა და პრინცს სათამაშო მანიაკობას ვერ დავწამებთ, სამაგიეროდ, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ იმ დროისთვის ნარდი ინგლისის სამეფო კარზე უკვე საკმაოდ პოპულარული იყო.

ახალი დროება

მას შემდეგ, რაც ნარდი ევროპაში შევიდა, სხვადასხვა ქვეყანაში თამაში განსხვავებულად განვითარდა და წესების ნაციონალური ვარი-

„თამაშების მამამ“, ინგლისელმა ედმონდ ჰოილმა პველი სპარსული თამაშის საფუძველზე თანამედროვე ნარდის (Backgammon) წესები ჩამოაყალიბა და 1743 წელს წიგნად გამოსცა

A SHORT TREATISE On the GAME of Back-Gammon.

CONTAINING:

A TABLE of the thirty-six Chances, with Directions how to find out the Odds of being hit, upon single, or double Dice.
Rules whereby a Beginner may, with due Attention to them, attain playing it well.
The several Stages for carrying your Men home, in order to lose no Point.
How to find out who is forward-est to win a Hit.
Cases stated for Back-Games, with Directions how to play for one.
Cases stated, how to know when you may have the better of having a Gammon by running.
Variety of Cases of Curiosity and Instruction.
The Laws of the Game.

By EDMOND HOYLE, Gent.

DUBLIN:

Printed for GEORGE and ALEXANDER EWING,
at the Angel and Bible in Dame-Street.

M DCC LIII.

ნარდის მსგავსი ეროვნული თამაში ისლანდიელებსაც აქვთ (Ad Elta Stelpur — „ქალიშვილის ღვენა“)

ბერ ქვეყანაში, შეძლებულ პერსონათა სამებლად, ოსტატები ნარდს ისე კმბიდნენ, როგორც ხელოვნების ნიმუშებს

აციები შეიქმნა. ერთიანი წესების არარსებობა კი, რა თქმა უნდა, პრობლემებს ქმნიდა.

ვითარება 1743 წლის შემდეგ შეიცვალა. „თამაშების მამის“ სახელით ცნობილმა ინგლისელმა ედმონდ ჰოილმა გამოსცა ნარდისადმი მიძღვნილი წიგნი. მასში ავტორმა თამაშის ისტორია, წესები (იმ დროისთვის არსებული ვარიაციებით), ძირითადი ტაქტიკური პრინციპები აღწერა და წარმოადგინა თამაშის („მოკლე ნარდი“, ინგლ. Back-gammon) ერთიანი წესების მისეული ხედავაც.

ერთი სიტყვით, ჰოილმა ძველი სპარსულის საფუძველზე, თანამედროვე ნარდის წესები ჩამოაყალიბა. „წიგნი ნარდზე“ სწრაფად გავრცელდა, გახდა ინტერნაციონალური და მოთამაშეებს ერთმანეთთან საერთო ენის გამონახვა გაუადვილდათ. საჭირო იყო მხოლოდ თამაშის წინ შეთანხმება — „ვითამაშობთ ჰოილის წესებით“!

უახლესი ისტორია

XIX საუკუნიდან მოყოლებული, მიმდინარეობდა ნარდის თამაშის ტრანსფორმირება აზარტულიდან ინტელექტუალურისკენ, რაც ორ მიზანს ემსახურებოდა: პირველი — თამაშში უფრო სტრატეგიული გამხდარიყო, საბაზო წესების გათვალისწინებით და მეორე — შეძლებისდაგვარად, მინიმუმამდე დასულიყო გამართლებების, იღბლის ფაქტორი და წინა პლანზე ოსტატობა და ცოდნა წამოწეულიყო.

XX საუკუნის დასაწყისისთვის ნარდის უამრავი სათამაშო კლუბი არსებობდა. თითოეული მათგანი ამ ამოცანების გადაწყვეტას თავისებურად ცდილობდა. შედეგი კი ის იყო, რომ საკლუბო ტურნირებზე საკმაო დროს ანდომებდნენ ჯერ წესების შეთანხმებას, შემდეგ კი მოთამაშეთათვის მათ გაცნობას.

პრობლემა 1931 წელს გადაიჭრა, როცა აშშ-ში ნარდის ერთიანი, ინტერნაციონალური სატურნირო წესების დასადგენად კონფერენცია გაიმართა. მასში პროფესიონალ მოთამაშეებთან ერთად, კლუბების მეპატრონეიც მონაწილეობდნენ. მართლაც, ხანგრძლივი სჯაბა-ასისა და განხილვის შემდეგ, ნარდის თამაშმა დღევანდელი სახე მიიღო. აღსანიშნავია, რომ მას შემდეგ ნარდის წესებში ცვლილებები აღარ შესულა... 1967 წლიდან ნარდში მსოფლიოს ჩემპიონატები იმართება.

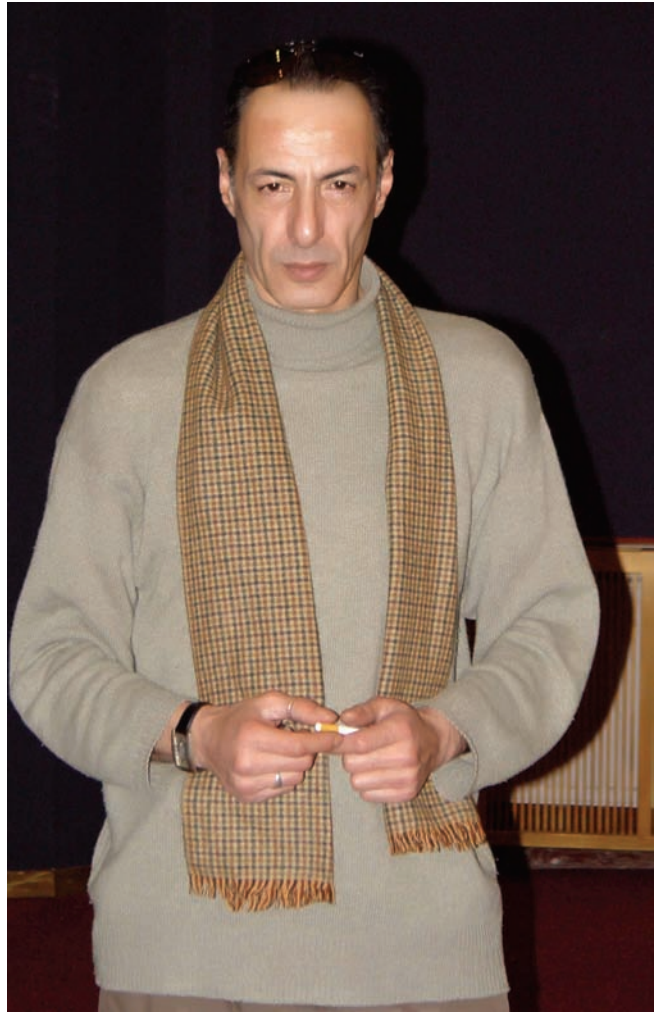
გელა უზარიაძე

ზუხა ყიფშიძე

ნაკლები – თვალნათლივ და მეტი – დაფარულად...

დრო საშინლად არის აჩქარებული. კომპიუტერმა ლამის ყველაფერი შთანთქას. საინტერესო ვირტუალურ სივრცეში ყველა ერთიანად გადავშვით... მისი ოჯახის წევრები რიგრიგობით უსხედან კომპიუტერს... ის კი თითქოს განზრახ, ალღოს არ უღებს კაცობრიობის დიდ მიღწევას და ძველებურად წიგნით ხელში ურჩევნია, უკიდევანო წარმოსახვებს შეუერთდეს. მსახიობი რომ არ ყოფილიყო, შეიძლება თავადაც მოეკიდა კალმისთვის ხელი. არაჩვეულებრივად გამოუვიდოდა... ლიტერატურას ზომ სულიერება და სამყაროსადმი განსაკუთრებული დამოკიდებულება ქმნის. მას ეს ორივე ბუნებითად მოსდგამს. სწორედ იმიტომ, რომ დიდი კულტურის ნაწილია და ეს კულტურა წინა პლანზე გამოტანილი, ყოველთვის განსაკუთრებული იყო, არის და იქნება... ამას ემატება უსაზღვრო ნიჭიერება და არტისტიზმი და თქვენ წინაშეა ზურა ყიფშიძე — ქართული თეატრისა და კინოს ნამდვილი ვარსკვლავი...

მაყურებელს უყვარს ზურა ყიფშიძე და ისიც იცის, რომ ზურას რეჟისორი ჯერ არ გამოჩენილა... მისი უსაზღვრო ნიჭიერება ჯერ არავე გამოუყენებია სათანადოდ... ამიტომაც არის როგორც აისბერგი, ნაკლები — თვალნათლივ და მეტი — დაფარულად.

ზურა ყიფშიძე ცნობილი მოღვაწეების — გრიგოლ, ალექსანდრე, ილია და ზაქარია ყიფშიძეების ჩამომავალია.

გრიგოლ (გიგა) ყიფშიძე მისი პაპა იყო. თანამედროვეები მას ილია ჭავჭავაძის ბიოგრაფად მოიხსენიებდნენ. თანამშრომლობის გარდა, ილია მეგობრობდა გიგასთან და როგორც საკუთარ თავს, ისე ენდობოდა. ილიას გარდაცვალებიდან ხუთი წლის შემდეგ გრი-

გოლ ყიფშიძემ მისი ბიოგრაფია დაწერა, რომლის წინასიტყვაობაში შემდეგ სიტყვებს ამოიკითხავთ: „ილია ჭავჭავაძის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის აღწერა, მისის სულის ფსიხოლოგიის ცხად-ყოფა, ზედ მიწვენილი დახასიათება და დაფასება ილიასი — და მერე ისიც ასე ადრე, ასე მალე, სულ რაღაც ხუთის წლის შემდეგ მის მოწამებრივის სიკვდილისა, ყოვლად ძნელი ტვირთია, დიდი ძმძმე და პასუხსაგებელი საქმეა. ცხოვლად უნდა გაეთვალისწინოთ მისი დიდი ბუნება, მისი ღრმა სულის-კვეთება და გადავშალეთ მიუკერძოებლად, თავ-დაჭერით და გულ-დამშვიდებით დიდი სურათი ჩვენი ბედშობისა და ქონდრის-კაცობისა, ჩვენის შავ-უკულმა დატ-

დედასთან ერთად

კადრი მხატვრული ფილმიდან „მაცი ზეითია“ (1966)
„როცა აყვავდა ნუში“ (1972)

რიალებულის ბედის ჩარხის მთელის საუკუნის განმავლობაში, დიდი სურათი იმ ტრაგედისა, რომლის ერთ-ერთი უმთავრესი გმირი იყო ჩვენის ხელითვე ისე უღვთოდ, ვერაგულად გულ-განგმირული დიდება საქართველოსი, მისი დიდი მესაიდუმლე, მისი დიდი გულთამხილავი. აი, ეს არის ჩვენთვის ძნელი; ეს არის ძნელი მეტადრე ჩვენისთანა სუსტის ძალ-ღონის პატრონისათვის, იმ დიდის კაცის მცირე თანამემამულესი და თანამოსაგრესათვის“. მართლაც ძნელი იყო იმ დროს ილიაზე წერა, ძნელი და არცთუ უხიფათო, მაგრამ გრიგოლ ყიფშიძემ უღრმეს პატივად მიიჩნია ეს საქმე და დიდი სამსახური გაუწია ქართველ ერს, ილიას ჭირისუფლებსა და თაყვანისმცემლებს.

ეს მცირე ექსკურსი წარსულში იმიტომ დაგვჭირდა, რომ შესანიშნავი მსახიობის — ზურა ყიფშიძის ფესვებზე მოვითხროთ... რადგან სწორედ ეს ქმნის მას, როგორც ხელოვანს. ფესვების მძაფრი განცდა და დიდ კულტურასთან თანაზიარობა ზურაბ ყიფშიძეს თითქოს ზედაპირზე არასოდეს ამოუტანია, მაგრამ ის ყოველთვის ცოცხლობდა მისი პიროვნების სიღრმეში...

ცხოვრებამ არაერთი დრამატული ეპიზოდით გაამდიდრა მისი ბიოგრაფია, თუმცა მთავარი ვერაფერმა წაშალა... ზურა ყიფშიძის ცხოვრება ამისი დასტურია.

— პლექანოვის 71-ში ვცხოვრობდით. ჩვენი სახლის გვერდზე გორკის კლუბი იყო. მახსოვს საშინელი სიზმარი: შევდიოდი პარკში ღამით. მივდიოდი შენობისკენ. მხოლოდ მიწისპირა ფანჯრიდან გამოდიოდა სინათლე. მახსოვს ის გრძობა, როგორი წვალებით მივდიოდი ამ სიშავეში ფანჯარასთან, ვაღებდი და უნდა დამენახა, რა იყო იქ... შეშინებულს გიჟივით მეღვიძებოდა...

ადრეული ბავშვობიდან კიდევ რამდენიმე ფრაგმენტი მახსოვს... ხუთი წლის ვიყავი, ბაბუა რომ მოიყვანეს საავადმყოფოდან. გამაფრთხილა ბებია, მოსვენება უნდა, არ შეაწუხო. მე მაინც არ ვასვენებდი და როგორც ვყავდი მიჩვეული, ვთხოვდი, მეფარი კავე-მეთქი... ისიც გულს არ მწყევტდა და ბამბუკის ჯოხით მეფარი კავებოდა...

როგორც სურათი, ისე მაქვს ჩარჩენილი მეხსიერებაში ბიძის დაბრუნება გადასახლებიდან. ბიძაჩემი სევასტოპოლის მთავარი არ-

ქიტექტორი იყო. 24 წლის ბიჭი პოლიტიკურზე დაიჭირეს. ჭაბუა ამირეჯიბთან ერთად იხდიდა სასჯელს. თვალწინ მიდგას, გადასახლებიდან რომ ჩამოვიდა, ნაგაზი მოჰყავდა, შლაპა ეხურა. ცისფერი თვალები და რომაული ცხვირი ჰქონდა.

პლენხანოვიდან რომ გადავედით საბურთალოზე, ჩვენს იქით აღარაფერი იყო — იპოდრომი და ცარიელი სფერცე... იქ დავდიოდი და ამან განაპირობა ცხენებისადმი ჩემი ასეთი სიყვარული. 12 წლისამ მესამე თანრიგი ავიღე ცხენოსნობაში. იქიდან ამირჩიეს ფილმ „მაცი ხვითაში“ გადასაღებადაც. 12 წლისას ხელში იარაღი მომცეს, ჩოხა ჩამაცვეს და ცხენზე დამსვეს... სამი თვე სვანეთში ვიყავი, ორი თვე — აფხაზეთში. ეს იყო ჩემი ცხოვრების სასწაული. სკოლაში ცნობა მივიტანე, რომ ფილმში გადაღების გამო თმას არ შევიჭრიდი... დავდიოდი ბედნიერი.

ბებია რომ გარდაიცვალა, თბილისში არ ვიყავი. დეპეშა კი გამოგზავნეს, მაგრამ დამიმალეს ეს ამბავი. რომ ჩამოვედი, დეიდები დამხვდნენ. მახსოვს, ტროლეიბუსით მოვდიოდით ვაგზლიდან და მე თვალს ვარიდებდი, „ნივიჟუს“ ვაკეთებდი, არ მინდოდა, დამენახა, რომ შავები ეცვათ... ბებიაზე ახლობელი არავინ მყოლია. რამდენი წელი გავიდა და ახლაც ასევე ვფიქრობ.

საერთოდ ხიფათიანი ვიყავი... ერთხელ მიწას ფეხი მივარტყი, აქილევსის მყესი გადამეჭრა. ედიშერ მაღალაშვილმა წამიყვანა საავადმყოფოში და გადამარჩინა. ორი წელი ხეიბარი ვიყავი, ფეხი მიხმებოდა, ძლივს გადამირჩა...

იცი, როგორი ბავშვი ვიყავი? — „იაზვა“. მოტყუებით კი არავინ მომიტყუებია... მაგრამ შეწუხებული მყავდა მაღალაშვილების ოჯახი. ედიშერის წყალობით ხომ გადავრჩი, მე კიდევ მის გოგლიკას ყურში გატეხილი ბოთლი მოვარტყი, მიშკას შურდულით ქვა ვესროლე თავში... არ ვიღლებოდი, შემეძლო, სულ მერბინა... სიგარეტის მოწვევა რომ არ დამეჩყო, ახლა სპორტსმენი ვიქნებოდი.

მამობა დეიდებმა გამოწიეს, მგონი, მაგიტომაც არ გათხოვდნენ... ერთხანს ქეიფს ვადავყევი. ერთადერთი, რასაც მაინც ვაკეთებდი, კვითხულობდი. მომიტანეს ჯეკ ლონდონის წიგნი, — როგორ დაღუპა ვისკიმ ვილაც ჯონი... ერთი ამბავი ავტყეხ, ეს რა წიგნი შე-

მიხეილ თუმანიშვილი და კინოსახიობთა თეატრი

ავთანდილ ვერულიშვილი

ზურაბ ყიფშიძე და ამირან ამირანაშვილი, კინოსახიობთა თეატრის სპექტაკლ „ღონ ჟუანში“

„ახალგაზრდა კომპოზიტორის მოგზაურობა“ (1984)

„ბრაუო ალბერ ლოლიშ!“ (1987)

მომატყუეთ-მეთქი... ამაზეც უნდა იფიქრო, — დეიდებმა. სხვანიარად ვიფიქრებ-მეთქი, დავიწყე ცურვაზე სიარული და გამოძვეერი იმ მდგომარეობიდან.

სერგეი გერასიმოვი მასწავლიდა... ახლარომ მყავდეს, უკეთესი იქნებოდა, მაშინ ახალგაზრდა ვიყავი და ვერ ვხვდებოდი. თუ იტანდა ჩემს ცელქობას გერასიმოვი? ცელქობასაც იტანდა და მეტსაც... მაგრამ მკაცრიც იყო... რატომ დაარქვეს ვეიკ-ს მისი სახელი? ძალიან დიდ დროს უთმობდა მოწაფეებს, როგორ იღებდა ფილმებს, კაცმა არ იცის. არავის მიატოვებდა თავისი მოწაფეებიდან, ყველას უპატრონებდა. დაბალი კაცი იყო და მე ყოველთვის მაღალი მეგონა.

მოსკოვში ვიყავი, როცა თბილისიდან მოვიდა შეტყობინება, ყიფშიძე ჯარში რატომ არ მიდის, მოგვაწოდეთ პასუხიო. ყველანიარად ცდილობდა გერასიმოვი, მოეგვარებინა ეს პრობლემა, მერე ძმები — გენერალი ფიფიები ჩაერთნენ ამ ამბავში... მაინც საჭირო იყო ცნობა თბილისიდან... დეიდები წავიდნენ და რაღაც ცნობა გამომიტანეს ფსიქიატრიული საავადმყოფოდან. ახლა ფსიქიატრიულში დაწოლა გახდა საჭირო და მეც დავწექი. იქ წავიკითხე მარქსის „კაპიტალი“ და ორტომიანი დისერტაცია, რომელიც ერთ-ერთ პაციენტს დაქერა...

ფსიქიატრიულში ყოფნისას ვფიქრობდი, თავი რომ არ გავცე, გიჟობანა უნდა ვითამაშო-მეთქი. არ დამჭირვებია... ის კი არა, მეუბნებოდნენ, ისეთი ნერვიული ხარ, რომ შეიძლება სპექტაკლის დროს კვილი დაიწყო. იქეთ მამართლებინებდნენ თავს... საოცარი ამბები მაქვს ნანახი...

ჰო, კიდევ, ვუკრავდი... „ბარაბანშიკი“ ვიყავი, თითქმის პროფესიონალი... ნუგზარ კვაშალი ხომ მართლა პროფესიონალი გახდა, ჩვენთან ერთად უკრავდა გია ეძგვერძეც (მხატვარი), მამუკა დუმბაძე... „ჯაჯილი“ გვერქვა. გენიალური დრო იყო... მე და ნუგზარი ორი-სამი თვე საერთაშორისო ბანაკ „სპუტნიკში“ „ტანცპლამადკზე“ ვუკრავდით. ანაზღაურების სახით უფასო საცხოვრებელი და კვება გვქონდა. კარგი ცხოვრება იყო, მაგრამ წამოსვლამ მომიწია, „წუთისოფელში“ გადასაღებად დამიძახეს. 1969-70 წლები იდგა. მაშინ მთელ რეგიონში ქოლერა იყო და ცარიელი მატარებლით მოვდიოდით.

თვითმფრინავის ბიჭებთან თუ ვმეგობრობდი? თემო ჩიხლაძე ჩემი „გურუ“ იყო... ერთხელ დამირეკა, გრიბოდოვის ძეგლთან მოდიო. მე, ნუგზარი, გია და მამუკა მივედით. თემური წვერმოშვებული, გახეხილ ჯინსში გამოწყობილი იჯდა ძეგლთან. დიდხანს შევრჩით საუბარში... და დაგვიჭირეს. პიპები ხართო. კომუნისტების აზრით, რაკი თემურს ჯინსი ეცვა და წვერი ჰქონდა, დამნაშავე უნდა ყოფილიყო. მერე მღვდელი გახდა თემური.

თვითმფრინავის ამბავი ვერ გავიგე, ღავით-გარეჯაში ვიყავი... დეიდებს ეგონათ, მეც იმ თვითმფრინავში ვიჯექი, რაკი გეგაც იქ იყო, ის ხომ ჩემი უახლოესი მეგობარი გახლდათ. დიდი ტრაგედია დატრიალდა! მათ დალუპვას დღემდე ვერ ვინელებ...

დედა ყოველთვის მენატრებოდა, მაშინაც, როცა გასტროლებზე მიდიოდა, მაშინაც, როცა გავიზარდე და მე მივდიოდი თბილისიდან და ახლაც... ძალიან გულუბრყვილო და სუფთა ქალი იყო, მიუხედავად თავისი გიჟური ცხოვრებისა... 25 წელიწადს არ დაუსვენია. 15 წლის ვიყავი, რომ გავიგე, ავთო ვერულეიშვილი ყოფილა მამჩაქმი. რომ შევხვდი, ცოტა დაბნეული იყო... თან უხერხულობას ვგრძნობდი, თან აღტაცებას. მოკლედ, დაემკაცრეთ. მამას სულ უნდოდა, რაღაც კარ-

ფოტო
ჟურნალ
„სოფეტსკი
კერანის“
გარეკანზე.
№21,
1982 წ.

„არგონავტები“ (1986)

„ცოდვის შეილები“ (1989)

გი გაეკეთებინა ჩემთვის. ერთხელ, ზაფხულში, ადმინისტრატორად წამომყვა „ხალტურაზე“... რთული რაღაც მქონდა — დიალოგი მაყურებელთან. სამ საათს ვიდრე სცენაზე, ორჯერ ვიცვლიდი პერანგს, ისე ვსველდებოდი. პირველი გამოსვლა ხუთ საათამდე გაგრძელდა... მონოლოგებს ვკითხულობდი სპექტაკლებიდან, პაროდებს ვაკეთებდი ვასო გომიაშვილზე.

მაშინ რომ ფული ვიშოვე, მაგდენი არასოდეს მიშოვია. მამჩემს უნდოდა, მე მეტი ამელო, თვითონ — ნაკლები. ამაზე ავაფრინე და ჩაიშალა ეგ ამბავი, — გიჟი და რა ვუყო, — ამბობდა ჩემზე.

თეატრში ვიზრდებოდი. ვუყურებდი სესილიას, ვერიკოს, მერი და ვითაშვილს, ალე ომი-

„ვერ ვიტყვი, რომ ჭკვიანურად ვიცხოვრე...“

აძეს, იაშა ტრიპოლსკის, ტარიელ საყვარელიძეს... ვერიკოზე ვგვიფდებოდი... სოფიკო კი სერიოზულად მიყვარდა. მახსოვს, დედაჩემი და სოფიკო რომ დასხდებოდნენ და ამბობდნენ: რა ვუყოთ ამ ბიჭს, რა ვქნათო... მინდოდა, თენგიზ არჩვაძეს დავმსგავსებოდი. აკაკი კვანტალიანზე ვგვიფდებოდი. ძალიან პატარა ვიყავი, ბაბუა რომ გარდამეცვალა, ბებიას თურმე ვთხოვდი: ვიყილოთ რა კვანტალიანი-მეთქი. როგორ ვიყიდოთო, აი, ჩვენთან რომ იყოს, სახლში-მეთქი.

პროფესიაზე რა გითხრათ... თეატრში დემოკრატია არ გამოდის, — ხელმძღვანელი უნდა გყავდეს და გსამოვნებს კიდევ დიქტატურა. მიხეილ თუმანიშვილი რომ გვყავდა, ვიწებოვით ვუყურებდით, გვჯეროდა და გვწამდა მისი...

მერე იზრდები, მიშაც აღარ არის და ხვდები, რომ ბევრი რამ არ იცი... ხეზე ასვლა იცი, მაგრამ ჩამოსვლა რომ არ გისწავლია?! მსახიობობა ძალიან დამოკიდებული პროფესიაა, ინსტრუმენტი ხარ ნიჭიერი კაცის ხელში. უნდა გყავდეს ვიღაც, ვისიც გჯერა და ვისაც გაპყვები.

ფორმას მუდმივად თუ ვინარჩუნებ?... საბარგულში სულ მეწყო ჩექმა და გალიფე, კვირაში სამჯერ თითო საათით მაინც ვახერხებდი დილოში მისვლასა და ჯირითს. ამიტომაც სულ ფორმაში ვიყავი...

მახსოვს, ფარაჯანოვი რომ მიღებდა „სურამის ციხეში“, დავითგარეჯაში ვიყავით. თბილისში სპექტაკლს ვთამაშობდი, მერე კი ისევ გარეჯაში მივიღიოდი მანქანით. ორ-სამ საათში იქ ვიყავი... ჯგუფისგან მოშორებით მიყვარდა ცხენზე შემომჯდარს სიარული. რამდენჯერმე გამაფრთხილეს, მგლებმა იციან შემოსევა, მარტო არ წახვიდეო...

შიში არ მქონდა? ჰო, მაშინ შიშზე არც ვფიქრობდი, ახლა კი ყველაფრის მეშინია: სულ ვფიქრობ, ჩემ ირგვლივ სხვას არაფერი მოუვიდეს.

ვერ ვიტყვი, რომ ჭკვიანურად ვიცხოვრე...

24 წლის ვიყავი, პირველი შვილი რომ შემეძინა. მაშინ ჯერ კიდევ მხოლოდ რომანტიკული განცდა მქონდა მამობისა და პასუხისმგებლობაზე ნაკლებად ვფიქრობდი... ახლა შვილიშვილები მყავს. კარგები არიან, მაგრამ ბევრ საფიქრალს მიჩენენ...

ლელა ჯიყაშვილი

რა რელიკვია ინახება კაკულიანის ოჯახში?

— სკოლაში ისტორიის მასწავლებლის ფაფორიტი ვიყავი. საქართველოსა და მსოფლიოს ისტორიას სხვადასხვა პედაგოგი მასწავლიდა და ორივეს ძალიან ვუყვარდი, — ასე წარუდგინა თავი უურნალ „ისტორიანს“ სანდრო კაკულიამ. იგი პროფესიით იურისტია, მაგრამ საზოგადოებამ გაიცნო, როგორც მსახიობი (სანდრო ბოლო დროს პოპულარული სატელევიზიო სერიალის, „ჩემი ცოლის დაქალების“ ასევე პოპულარული პერსონაჟია, — სანდრეჟსა). მართალია, გადასაღებ მოედანზე დიდ დროს ატარებს, მაგრამ თან კარგ საქმეებს ასწრებს. წერს პიესებს და ლექსებით დააჯადოებული ბავშვებისთვის ქველმოქმედებას მისდევს. ამ მიმართულებით უფრო დიდი გეგმები აქვს.

სანდრო კაკულია:

ერეკლე მეფის შთამომავალი ვარ!..

— გამორჩეულად მიყვარს შემეცნებითი ლიტერატურა და ამ თემატიკის ტელეგადაცემები. ყველაზე ხშირად ცნობილთა ბიოგრაფიებსა და ენციკლოპედიებს ვკითხულობ. წლების წინ პირამიდებითა და ეგვიპტით ვიყავი გატაცებული. პიესების წერისას პარალელური წარსულთან ხშირად გამივლია. გაცემული ვარ, ისტორია როგორ მეორდება.

— გამორჩეულად რომელი ისტორიული გმირი გიყვარს?

— არ ვიცი, გაცნობიერებულად თუ გაუცნობიერებლად, მაგრამ ერეკლე II გამორჩეულად მიყვარს. მე მისი შთამომავალი ვარ.

— ეს არ ვიცოდი...

— დედის მხრიდან მერვე თაობა გამოვდივარ. ვაპირებ, ამ ამბავს ჩაუღრმავდე. ძალიან მინდა გენეალოგია (არა მხოლოდ საკუთარი) კარგად ვიცოდე. დედის მხრიდან რუსეთის უკანასკნელი იმპერატორის, ნიკოლოზის შთამომავალიც ვარ. ბებიჩემის ბიძასა და მის ძმას

რუსეთში მაღალი თანამდებობები ეკავათ. გადმოცემით ვიცი, რომ ბებიჩემის ბაბუსა ხელთ თბილისის გასაღები ეყვრა. სახლში ნიკოლოზის ნაჩუქარი ვერცხლის დანა-ჩანგლის ნაკრები გვაქვს.

— ახალგაზრდებში პოპულარობით სარგებლობ. რას ეტყვი მათ, საკუთარი ქვეყნისა და მსოფლიოს ისტორია რატომ უნდა ისწავლონ?

— ისტორიის ცოდნა მხოლოდ ის არ არის, როდის გამეფდა აღმაშენებელი ან ვინ ააშენა ბაგრატის ტაძარი. წარსულის ცოდნა პირველ რიგში იმიტომაც საჭირო, რომ წინაპართა გამოცდილება გამოიყენო, შეცდომები გაითვალისწინო და მომავლის ასაშენებლად განეწყო.

— დროა, კითხვარზე გადავიდეთ.

— რა დაგიძალო და ველეაუ (იცინის). პასუხები რომ არ ვიცოდე, ყველაზე მეტად ჩემი სიმამრის, ისტორიკოს ზაზა აბაშიძის შემერცხვება.

— 1770 წელს, ერეკლე მეფემ რუს ჯარ-

თან ერთად აწყურის ციხეს ალყა შემოარტყა, მაგრამ უეცრად რუსებმა უკან დაიხიეს და ბრძოლის ველზე ერეკლე მარტო დარჩა. ვინ სარდლობდა რუსების ჯარს?

— გენერალი ტოტლებენი.

— რა სახელწოდებითაა ცნობილი ინგლისელ ფეოდალთა შორის 1469-1485 წლებში ატეხილი ბრძოლა? შეგახსენებ, ლანკასტერთა დინასტიის გერბზე წითელი ყვავილი იყო გამოსახული, ხოლო იორკელებისაზე — თეთრი.

— ვარდების ომი, სწორად მახსოვს?

— დიახ. 1922-1924 წლებში პარტიზანულ ბრძოლას საბჭოთა ოკუპაციის წინააღმდეგ ვინ ხელმძღვანელობდა?

— გაფიცულთა რაზმს რომ ეღვა სათავეში?

— დიახ.

— ქაქუცა ჩოლოყაშვილი. ის ჩემი დიდი ბებიისა და ბაბუის მეჯვარე იყო. მათ დიმიტრი და ნინა ერქვათ. დაქორწინება რომ გადაუწყვეტიათ, იმ პერიოდში ქაქუცა ჩოლოყაშვილი ტყეში ყოფილა გახიზნული. ნინა და დიმიტრი ჯვრის დასაწერად ეკლესიაში მისულან, უცბად ცხენის ფლოქვების ხმა გაისმა და ქაქუცა გამოჩნდაო. არ ვიცი, ეს ამბავი როგორ გაიგო. ჯვარი სოფელ ზვარეში დაუწერიათ. ქაქუცა შეიდ მხედართან ერთად მისულა, ჯვრისწერას დასწრებია და ისევ ტყეში გაბრუნებულა. ჯვრისწერის ფოტოც არსებობს.

— ოჯახში ინახავთ?

— არა, ერთხელ სკოლიდან ხელნაწერთა ინ-

სტიტუტში ექსკურსიაზე ვიყავი კლასელებთან ერთად და იქ გამოეფინათ. მაშინ კარგად არც კი ვიციოდი, ვინ იყო ქაქუცა ჩოლოყაშვილი.

— 1886 წლის 24 მაისს, თბილისის სასულიერო სემინარიიდან გარიცხულმა 20 წლის ახალგაზრდამ ხანჯლით მოკლა ამავე სემინარიის რექტორი პავლე ჩუღეცკი, მას ცოლისა და ცოლისდის თვალწინ გაუსწორდა. ეს ამბავი ელვის სისწრაფით მოედო ვრცელ იმპერიას. ვინ იყო ის 20 წლის ბიჭი?

— ზუსტად არ მახსოვს, ვიცი, სემინარიაში სტალინიც სწავლობდა. თუმცა არაა, გამახსენდა, თუ არ ვცდები, „ისტორიანიც“ წერდა მასზე. ლალიაშვილი იყო, მგონი მასაც სტალინის სახელი ერქვა...

— დიახ, იოსებ ლალიაშვილი! ეს ციხესიმაგრე ისტორიულ წყაროებში პირველად XVI-II საუკუნეში იხსენიება. ის რეგიონის მნიშვნელოვან სტრატეგიულ სიმაგრეს წარმოადგენდა. მისი დაუფლება მთელ შიდა ქართლზე ბატონობას ნიშნავდა. ციხე საუკუნეების განმავლობაში არაერთხელ აღდგენილა და გადაკეთებულა. დღევანდელი სახე 1774 წელს მიიღო, როცა ერეკლე მეფემ საფუძვლიანად შეაკეთა. რომელ ციხეზეა ლაპარაკი?

— დარწმუნებული ვარ, გორის ციხე იქნება!

— დიახ. რა ფიზიკური ნაკლი ჰქონდა თემურ-ლენგს გარდა იმისა...

— (მაწყვეტინებს) კოჭლობდა.

— მაგის გარდა?

— არ ვიცი.

— მარცხენა ხელს ვერ შლიდა.

— კოჭლობდა, ხელს ვერ შლიდა და... მაინც იბრძოლა!

— იგი 1886 წელს გადააყენეს ქუთაისის გუბერნიის თავადანაურთა მარშლის თანამდებობიდან, ხოლო 1887 წელს სტავროპოლში მოკლეს. ამბობენ, მისი მკვლელობის ორგანიზატორი რუსეთის იმპერიამ ბრილიანტის ჯვრით დააჯილდოვაო. ვინ იყო ცარიზმისთვის ასე საშიში ქართველი მოღვაწე?

— (ფიქრობს)

— მიგანიშნებთ, ის საქართველოს ეკლესიამ 2007 წელს წმინდანად შერაცხა. აკაკი წერეთელმა ცნობილი ლექსი „განთიადი“ მიუძღვნა.

— რა თქმა უნდა, დიმიტრი ყიფიანი!

— რომელ წელს გაიხსნა საქართველოში პირველი რკინიგზა?

— ზუსტი თარიღი არ მახსოვს... სავარაუდოდ, XIX საუკუნის ბოლოს...

— ნაწილობრივ გამოიცანით. ზუსტი თარიღია 1871 წლის 14 აგვისტო! „აფხაზეთზე ამ კაცს თვალი უჭირავს — / ეს კაცია, ალბათ, თურქის თემის... / და მე ვყვირი: — ჩემს სისხლს დალევს უწინამც! / და მე ვმღერი: — აფხაზეთი ჩემი! / როსმე „არგო“ (სხვა ხომალდი გუშინაც!) / მოაპობდა ზვირთებს ნიჩბის ცემით... / და მე ვყვირი: — მკვდარსაც მნახვენ უწინამც! / და მე ვმღერი: — აფხაზეთი ჩემი“. ვინ არის ამ ლექსის ავტორი?

— ჩემი ერთ-ერთი საყვარელი პოეტი, მურმან ლებანიძე.

— რომელი ცნობილი გერმანელი პოლიტიკოსი და სამხედრო მოღვაწე არ იხდიდა გადასახადებს?

— ადოლფ ჰიტლერი.

— დაეთის მიერ წარმოებული რომელი ომის შემდეგ მოხდა კახეთ-პერეთის შემოერთება?

— (ფიქრობს) მგონი ერწუხის ბრძოლის შემდეგ, სწორად მახსოვს?

— დიახ, თარიღსაც ხომ ვერ გაიხსენებ?

— წელიწადი ზუსტად არ მახსოვს.

— ერწუხის ბრძოლა 1104 წელს მოხდა. ფეროს გამოშვებას ლამის სკანდალი მოჰყვა. რა შეცდომა იყო დამუშავებული კუბიურების თავდაპირველ ვარიანტზე გამოსახულ ფეროპის რუკაზე?

— არ ვიცი.

— გერმანია შუაზე იყო გაყოფილი. ვინ იყო პეტერბურგის უნივერსიტეტის პირველი ქართველი სტუდენტი?

— მინიშნებას ვერ მეტყვი?

— ის ხსენებულ უნივერსიტეტში იურიდიულ ფაკულტეტზე სწავლობდა. 1932 წლის შეთქმულებაში მონაწილეობისთვის დააპატიმრეს და გაცემბირეს. 1835 წელს ჭლექით გარდაიცვალა.

— ლამის ყველაფერი მითხარი და ეგ არის. როგორც იქნა, გავიხსენე, სოლომონ დოღამვილია!

— საფრანგეთის ამ მეფემ 72 წელიწადს იმეფა. ამბობდნენ, მისი მეფობის დასასრულს, დასაწყისი აღარ ახსოვდათო. ვისზეა ლაპარაკი და რა იყო მისი ეპითეტი? მიგანიშნებ, 1655 წელს საფრანგეთის პარლამენტი შეეცადა, მისთვის ქვეყნის მართვის პოლიტიკა შეეცვლენინებინათ, რადგან მიიჩნევდნენ, რომ სახელმწიფოს ინტერესებს წინააღმდეგებოდა. მან კი გაცხადდა: „სახელმწიფო — ეს მე ვარ“.

— ლუდოვიკო XIV-ზეა ლაპარაკი.

— მისი ეპითეტიც გაიხსენე.

— მგონი მზე, არა?

— დიახ, მეფე მზე! სადაური სიტყვაა ისტორია?

— ბერძნული.

— დღეს ეს შენობა ლონდონის ერთ-ერთი მთავარი ღირსშესანიშნაობაა. ერთ დროს კი ციხეს წარმოადგენდა ომებში აყვანილ ტყვეთათვის.

— ლონდონის ტაუერი, არა?

— ნამდვილად ასეა! არქიმანდრიტი გაბრიელი (ურგებაძე) წერდა: „როცა ხატი ათონის მთის დატოვებას დააპირებს, ზარების რეკვა ატყდება, ეკლესიები ხილული სახით მოიხრებიან გაცილებების მიზნით... ეს არის ღვთის წყალობა, რათა მსოფლიომ ნახოს და გადასარჩენი სულელები აქ ჩამოვიდნენ, საქართველოში“. რომელი ხატი დატოვებს ათონის მთას?

— ივერიის ღვთისმშობლის ხატი.

— „შენ სამშობლოში შენი ოჯახის დესპანი უნდა იყო და სამშობლოს გარეთ — შენი ერის დესპანი, რადგან შენი საქციელი შინ შენი ოჯახის სახეა და გარეთ — შენი ერის“. რომელ ცნობილ ნაწარმოებში ვკითხულობთ ამ სიტყვებს?

— ჭაბუა ამირეჯიბის „დათა თუთაშხიაში“.

— რამდენ წელიწადს იცოცხლა ალექსანდრე მაკედონელმა?

— ნაადრევად გარდაიცვალა, თუ არ ვცდები ქრისტეს ასაკისა...

— დიახ, 33 წლის იყო. რომში ის სიმამაცის სიმბოლოდ მიიჩნეოდა, ომის დროს ვინც პირველი შეიჭრებოდა მოწინააღმდეგის ქალაქში, უფლებას აძლევდნენ, ხელში ეს მცენარე სჭეროდა, ხოლო ვინც მისით თავს დაუმსახურებლად გაილამაზებდა, ციხეში სვამდნენ. დაასახელე ეს მცენარე.

— დაფნაა?

— ცდები! ერთ-ერთ ყვავილზეა ლაპარაკი.

— მაშინ ვარდი! გამოვიცანი?

— დიახ! რომელ ბრძოლაში დაიღუპნენ ძმები ხერხეულიძეები?

— მარაბდის ბრძოლაში.

— დაასრულე რომელი ფილოსოფოსის, ციცერონის ცნობილი გამონათქვამი: „თავისუფალი რომ იყო, უნდა იყო მონა...“

— იურისტმა ამ კითხვაზე რომ ვერ გიპასუხო, არ მეპატიება: „...უნდა იყო მონა კანონისა“.

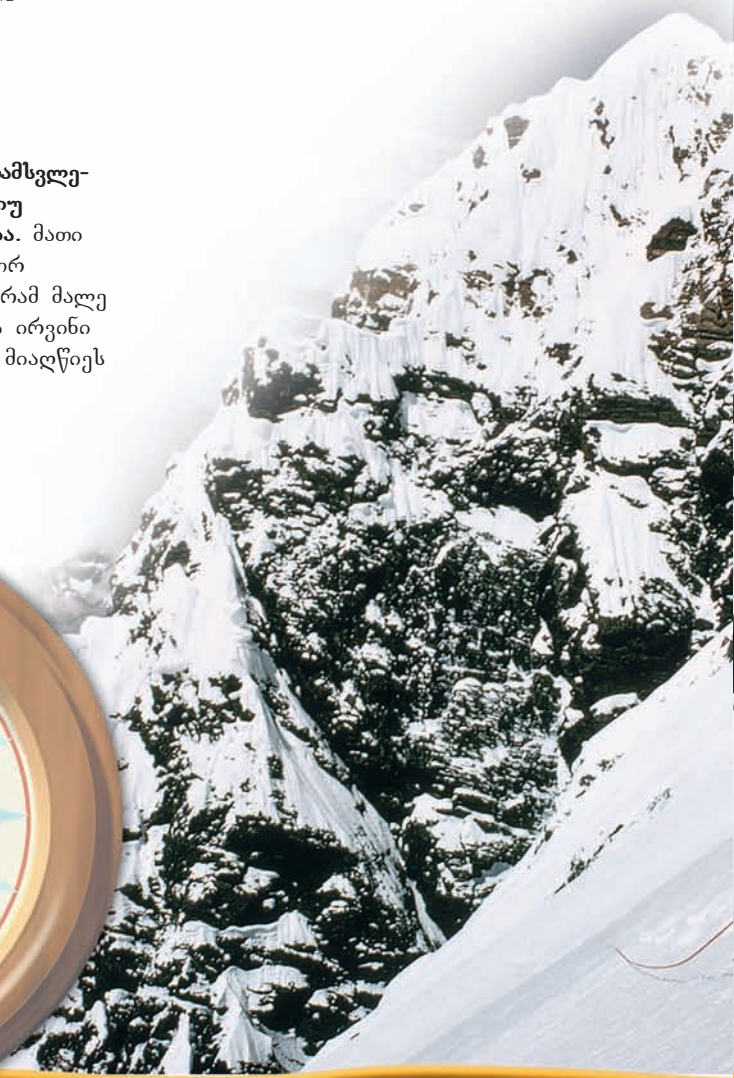
თამარ კვიციანი

ყველაზე მაღალი მთები

486 მეცნიერებისთვის მთებში მუშაობა მეტად ძნელია. გარდა იმისა, რომ მთას დამრეცი კალთები აქვს, საშინლადაც ცივა, ქარი ქრის და ყინულით არის მოლიპული. მაღლა მთაში სუნთქვაც ჭირს, რადგან რაც უფრო მაღლა ადიხარ, მით ნაკლებია ჰაერში ჟანგბადი. XX საუკუნის დამდეგს ყველაზე მაღალ მთა ვერესტზე, რომელიც ზღვის დონიდან 8850 მეტრზე მდებარეობს, ფეხი ჯერ არავის დაედგა.

▼ თანამედროვე მთამსვლელი ვერესტზე პირველ მკვლევარებს არ ჰქონდათ მაღალტექნოლოგიური სამთამსვლელი აღჭურვილობა — მათ მხოლოდ მძიმე წაღები და შალის ფაქტები ეცვათ.

487 1924 წელს ინგლისელმა მთამსვლელებმა — ჯორჯ მელიორიმ და ენდრიუ ირვინმა სცადეს ვერესტის დაპყრობა. მათი მხარდამჭერი გუნდი ზედავდა, როგორ დაიძრნენ ისინი მწვერვალისკენ, მაგრამ მალე ღრუბლებში მიიმალნენ. მელიორი და ირვინი აღარ დაბრუნებულან. არავინ იცის, მიაღწიეს მწვერვალს თუ მანამდე დაიღუპნენ.

488 გასული საუკუნის 50-იან წლებში ბევრმა ქვეყანამ სცადა ევერესტზე მთამსვლელების გაგზავნა. 1952 წელს ასვლას შვეიცარიელთა ექსპედიცია ცდილობდა. 1953 წელს ბედი ბრიტანულმა გუნდმა სცადა. მთამსვლელებს ევანსსა და ბორდილონს მხოლოდ 90 მეტრი დააკლდათ მწვერვალამდე, მაგრამ იძულებული გახდნენ, უკან დაბრუნებულიყვნენ, რადგან ჟანგბადის ბალონი გაუტყდათ. შემდეგ კიდევ ორმა მთამსვლელმა — ედმუნდ ჰილარიმ და თენცინგ ნორგეიმ სცადეს ევერესტზე ასვლა.

▲ ჰილარიმ და ნორგეიმ ევერესტზე ასასვლელად აირჩიეს მისი სამხრეთი კალთა, რომელსაც მთამსვლელები ყველაზე ძნელ მონაკვეთად მიიჩნევდნენ.

489 1953 წლის 28 მაისს, დღის 11:30 საათზე თენცინგი და ჰილარი ევერესტის მწვერვალზე იდგნენ. ისინი ერთმანეთს გადაეკეცივნენ, ფოტოებიც გადაიღეს და საჩქაროდ უკან დაბრუნდნენ, მაგრამ უკან დაშვებისას მათი ექსპედიციის ბევრი წევრი დაიღუპა.

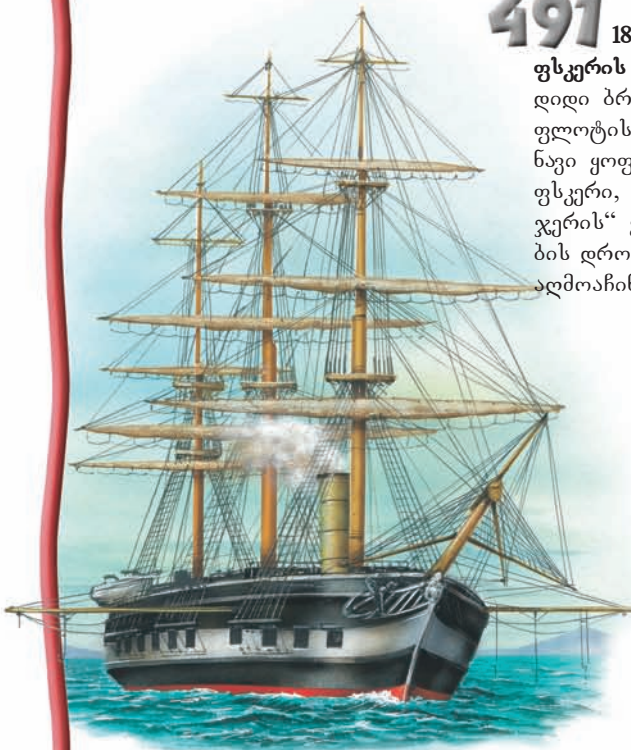
490 ჯერ კიდევ დასალაშქრი იყო უზარმაზარი, მსოფლიოში სიდიდით მეორე მთა. K2 კიდევ უფრო საშიშია, ვიდრე ევერესტი. 1902 წლიდან ბევრმა სცადა მისი დაპყრობა, მაგრამ დაიღუპნენ. 1954 წელს იტალიელებს გაუმართლა — მთაზე ასასვლელად ლინო ლაჩედელი და აკილე კომპანიონი შეარჩიეს. მიუხედავად იმისა, რომ ჟანგბადი გაუთავდათ, მთამსვლელებმა გზა მაინც განაგრძეს და მწვერვალს მიაღწიეს.

ზღვის ფსკერი

491

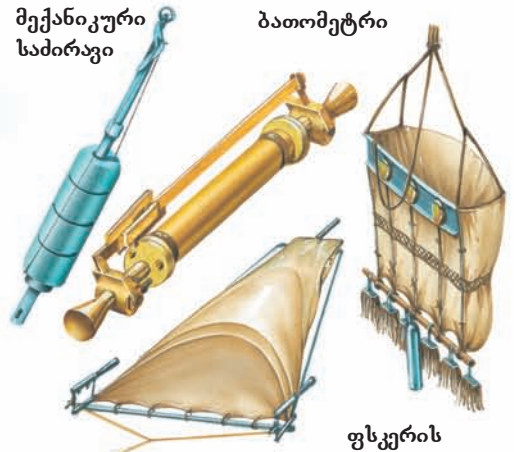
1872 წელს ახალი სამეაროს — ზღვის ფსკერის შესასწავლად გემი გაემგზავრა. თუმცა დიდი ბრიტანეთის სამეფო სამხედრო-საზღვაო ფლოტის ხომალდი HMS „ჩელენჯერი“ წყალქვეშა ნავი ყოფილა და მისმა ეკიპაჟმა ტრალეებით გაზომა ფსკერი, რათა ოკეანის სიღრმე დაედგინა. „ჩელენჯერის“ ეკიპაჟმა მსოფლიოს გარშემო მოგზაურობის დროს ზღვის ცხოველთა ახალი სახეობები აღმოაჩინა.

▲ „HMS ჩელენჯერის“ ეკიპაჟმა მთელ მსოფლიოში ზღვის ფსკერის სიღრმისა და ფორმის დასადგენად სხვადასხვა მოწყობილობა გამოიყენა.

მექანიკური საძირავი

ბათომეტრი

ფსკერის ბათომეტრი

მართალია თუ ტყუილი?

1. „HMS ჩელენჯერი“ წყალქვეშა ნავი იყო.
2. უილიამ ბიბი ველურ ბუნებას იკვლევდა.
3. ბიბი და ბარტონი ინდოეთის ოკეანეში ყვინთავდნენ.
4. მეცნიერები ფიქრობენ, რომ ზღვაში ბევრი არსებობს, რომლებიც ვერ არ აღმოგვიჩენია.

• რამდენად ჭეშმარიტია იმის დასადგენად რომელიმე მსოფლიოში არსებული ცხოველები აღმოგვიჩენია?

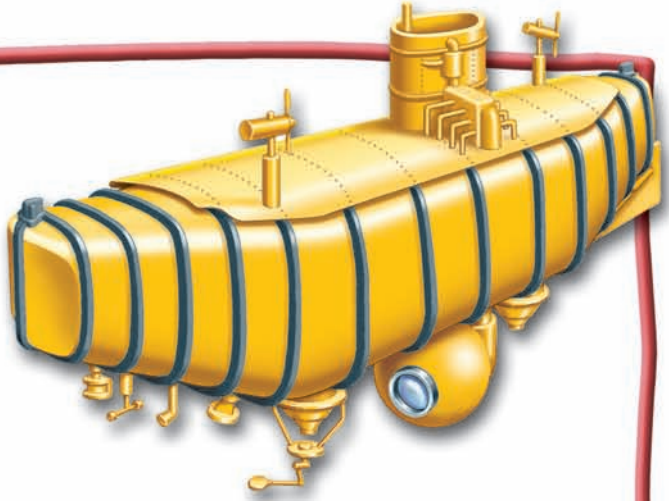
09999999

492

ზღვის ფსკერის გამოკვლევა ბევრ მკვლევარს სურდა. 1928 წელს ინჟინერმა ოტის ბარტონმა და ზოოლოგმა, პროფესორმა უილიამ ბიბმა ააგეს ბატისფერო, ფოლადის ბურთი, რომლითაც ზღვაში ჩაშვება შეიძლებოდა. 1934 წელს ბარტონმა და ბიბმა ბატისფეროთი ატლანტის ოკეანეში 923 მეტრ სიღრმეზე ჩაყვინთეს.

493

გამომგონებელმა ოგიუსტ პიკარმა შექმნა ზომალდი, რომელსაც ბატისკაფი ეწოდება. 1960 წელს ორი მკვლევარი ბატისკაფ „ტრიესტი“ წყნარ ოკეანეში, ჩელენჯერის უფსკრულის ფსკერზე დაეშვა. მისი სიღრმე 10 900 მეტრია.

▼ საკვამურის ფორმის ჰიდროთერმული ზერელები გარშემორტყმულია გიგანტური რიფტიებით, რომელთა სიგრძე ერთ მეტრზე მეტია.

▲ „ტრიესტი“ ორი მკვლევარი მთავარი სექციის ქვემოთ განთავსებულ ნაკვეთურში ჯდებოდა.

494

1977 წელს მეცნიერებმა ზღვის ფსკერზე აღმოაჩინეს უცნაური საკვამურები, რომელთაც ჰიდროთერმული ზერელები ეწოდება. მათი მეშვეობით მიწის სიღრმიდან ცხელი წყალი იფრქვეოდა. წყალი ცოცხალი ორგანიზმებისთვის საჭირო მინერალებს შეიცავდა. ზერელების გარშემო დაცურავდნენ უცნაური არსებები, რომლებიც მანამდე არავის ენახა, მათ შორის იყვნენ გიგანტური რიფტიები და მოლუსკები.

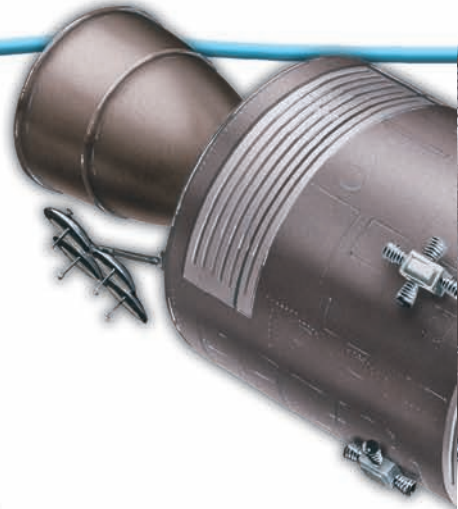
495

ზღვები და ოკეანეები იმდენად დიდია, რომ წყალქვეშა სამყაროს სრულად ჯერ კიდევ არ ვიცნობთ. შეიძლება არსებობდეს კიდევ ბევრი წყალქვეშა მღვიმე თუ სხვა ობიექტი, რომლებიც არ აღმოგვიჩენია. მეცნიერთა აზრით, შესაძლოა, არსებობს უცნობი ზღვის ცხოველებიც, ისეთი, როგორიცაა გიგანტური კალმარი, ზვიგენი და კეშაპი, რომლებიც აღმოჩენას ელიან.

კოსმოსში

496 კიდევ ერთი ადგილი, რომელიც ადამიანის მიერ ძალიან მცირედ არის შესწავლილი, კოსმოსია. მისი გამოკვლევა 1957 წლის 4 ოქტომბერს დაიწყო, როცა პირველი რუსული ხელოვნური კოსმოსური ხომალდი „სპუტნიკ I“ ორბიტაზე გაუშვეს. თანამგზავრს მგზავრები არ ჰყოლია.

▼ ძალიან ლაიკა, რომელიც კოსმოსში გაუშვეს, ნახევრად ჰასკის ჯიშის, ნახევრად კი ეზოს ძალლი იყო.

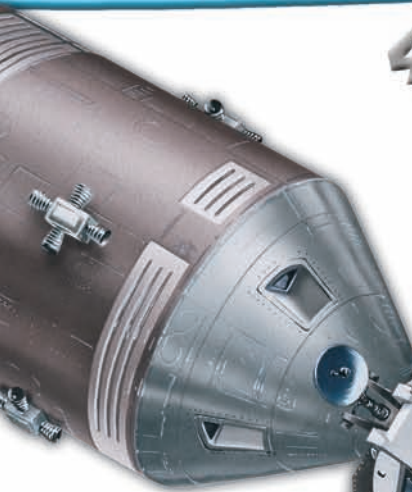
497 იმავე წელს კოსმოსში პირველი ასტრონავტი გაფრინდა. ძალიან, სახელად ლაიკა კოსმოსში რუსული თანამგზავრ „სპუტნიკ II“-ით გაუშვეს. სამწუხაროდ, ლაიკა დაიღუპა, მაგრამ სათავე დაუდო ადამიანის მიერ კოსმოსის გამოკვლევას.

▼ იური გაგარინი სკაფანდრში, გაფრენამდე ცოტა ხნით ადრე, რის შემდეგაც ის პირველი ადამიანი გახდა, ვინც კოსმოსში იმოგზაურა.

498 1961 წელს იური გაგარინი პირველი ადამიანი იყო, ვინც კოსმოსში გაფრინდა. მის ხომალდს „ვოსტოკ I“ ერქვა. ორბიტაზე გასვლის შემდეგ, გაგარინმა დედამიწას შემოუფრინა, რასაც დაახლოებით ორი საათი დასჭირდა. შემდეგ „ვოსტოკ I“ დედამიწაზე დაბრუნდა და მშვიდობიანად დაეშვა მიწაზე. გაგარინმა დაამტკიცა, რომ ადამიანებს კოსმოსში მოგზაურობა შეუძლიათ.

499 ასწლეულების განმავლობაში ადამიანები მთვარეზე გაფრენაზე ოცნებობდნენ. 1969 წელს აშშ-ის კოსმოსური ხომალდით „აპოლო 11“ ასტრონავტები მთვარეზე გაფრინდნენ. პირველი, ვინც მთვარეზე ფეხი დადგა, ამერიკელი ასტრონავტი ნილ არმსტრონგი იყო. მას ბაზ ოლდრინი მიჰყვებოდა. ასტრონავტებმა მთვარეზე ორ საათს დაჰყვეს და ქვები შეაგროვეს, შემდეგ დედამიწაზე დაბრუნდნენ.

◀ „აპოლო 11“-ის მთავარი გაფრულა და მისი მგზავრები.

500 ჯერჯერობით ადამიანს სხვა პლანეტაზე ფეხი არ დაუდგამს. კოსმოსური რაკეტები მილიონობით კილომეტრის მანძილზე იკვლევენ კოსმოსის უსასრულო სივრცეებს. 1977 წელს გაშვებული „ვოიაჯერ 1“ ჯერ კიდევ კოსმოსშია. ის ახლა ჩვენგან 10 მილიარდი კილომეტრით არის დაშორებული.

▲ უპილოტო კოსმოსური აპარატი „ვოიაჯერ 1“.

დაუჯირკბელია!
1957 წელს, ლაიკას მოგზაურობის შემდეგ, კოსმოსში მაიმუნები, კატა, ბაყაყები და ობობები გაგზავნეს.

გერმანიის
ფედერაციული
რესპუბლიკის
პირველი კანცლერი

					1 მეღვლებური მუზარადი				2 ერთ-ერთი ასურელი მამა ... მღვიმელი
					3 იტალიელი ასტრონომი ჯორდანო ...			4 სამხრეთ კორეის დედაქალაქი	
					5 პოლინიელი გაონომაკური რეფორმატორი ლემეკ ...				
					6 სოფელი და უძველესი ციხე ფერჯულასთან			7 მევაბტის მეორე პრეზიდენტი	
8 ფეფე შერვაშიძე									
	9 იტალიელი მეცნიერი და პოლიტიკოსი								
				10 რუმინეთის ექსპრეტორი					
					11 ქარბდას მეწვეილე ურწული				
12 ბერკენი გემთმფლობელი									
				13 ქართული ბავშვთა ფოლკლორული ანსამბლი					
14 ილია მეორეს მშობლიური სოფელი									
15 უხუცესთა საბჭო იუდეაში					16 ფრანგი მწერალი ალფონს ...			17 გერმანიის წვეიერი ნავი	18 გეომეტრიის „მამა“ ანტიკურ ეპოქაში
									19 ესპერანტოს გაუმჯობესებული ვარიანტი
20 მეფლფრანგული წერილი ფული									
		21 შექმდის პერსონაჟი							
					22 დაპლამატორი წარმომადგენელი მეიური				
					23 მდინარე კახეთში, ალანის მარჯვენა შენაკადი				

წინა ნომერში გამოქვეყნებული სკანორდის პასუხები:

- 1 კულაკი; 2 ელადა; 3 კაროლინგები; 4 ჩოღარი; 5 მახნი; 6 ფარი; 7 ფაშა; 8 ნინია; 9 მხარგრძელი; 10 ისტორია; 11 გრაფი; 12 ფალანგა; 13 კოლონა; 14 საგა; 15 აგორა; 16 ლირა; 17 ეპოქა; 18 ოსლო; 19 აბო; 20 აესტრია; 21 ნიმი; 22 ტიტო; 23 არზა; 24 გრეტა; 25 ავტოკრატია; 26 ბიბლია. სურათზე: კაჩინსკი.